

د پوهني وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د
روزني او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

پښتو

نهم ټولگی

پښتو

نهم ټولگی

ن کښته
ن کښته

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

Ketabton.com

د پوهني وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ټيكنولوژي د
روزني او د ساينس د مركز معيشت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

پښتو

نهم ټولگي

د چاپ کال: ۰۰ ۱۳۹ هـ.ش.

الف

مؤلفین:

خبیر نیوه نعمت الله اندر، خبیر نوال سید محی الدین هاشمی
او د مؤلف مرستیال محمد سهراب دیدار

ایډیټوران:

محمد زرین انځور، پوهنمئل بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او فرهنگي کمیټه:

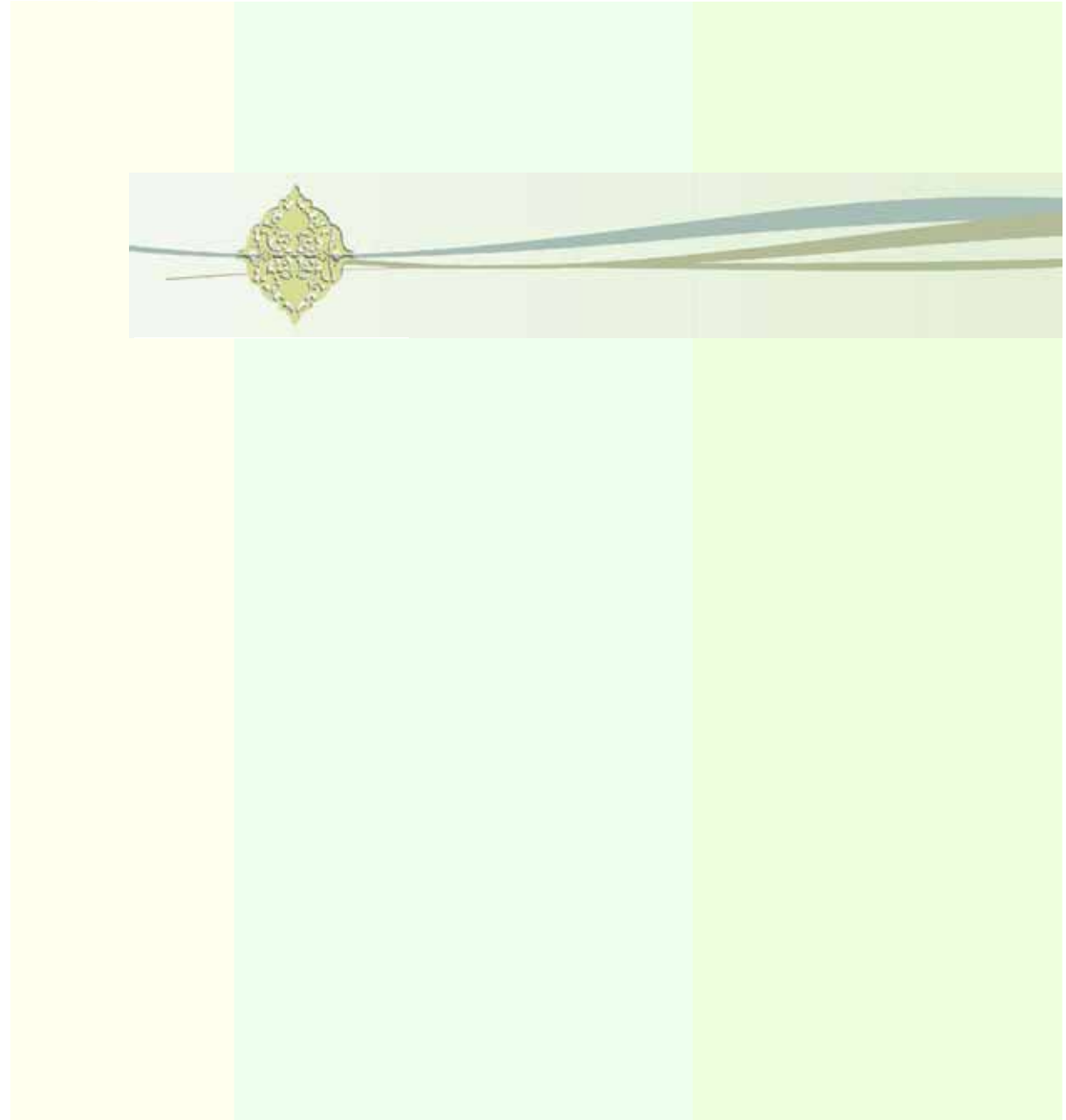
- مولوی عبدالصبور عربي
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د پوهني وزارت سلاکار د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې.

د څارني کمیټه:

- دکتور اسلام الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزني او د ساینس مرکز معین.
- دکتور شېرعلي ظریفی د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسوول.
- د سر مؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

کمپوز او ډیزاین: صفت الله مومند

دا وطن افغانستان دی

دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د توري

هر بچی يې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی

د بلوڅو د ازلکو

د پښتون او هزاره وو

د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، گوجر دي

پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي

هم ایماق، هم پشه بان

دا هېواد به تل خلیري

لکه لمر پر شنه اسمان

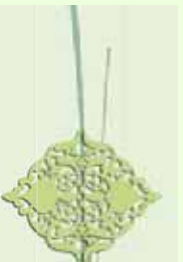
په سینه کې د اسیا به

لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مو دی رهبر

وايو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پېغام گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکي دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولني د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزي اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رضنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې ښکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدرسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوبو او زامنو په باکفېته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برلاوي ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رضنده پلي کولو کې خپل مسؤريت په رښتيني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولني د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رضنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې ښې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وپښ کې ښې مرسته کړې ده، مينه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

لیکچر

مخ	سرلیکونه	شعبه
۱	د لوی څښتن (ج) په نامه	لومړی لوست
۴	د اسلام د ستر پیغمبر (ص) ستاینه	دویم لوست
۹	د ملي یو والي ارزښت او اړتیا	درېم لوست
۱۳	ولسي ترخونه	څلورم لوست
۱۷	فعل : د جملي مهمه برخه	پنځم لوست
۲۵	کار او زیار	شپږم لوست

و

۲۹	د او بنکو ارزاني	او و لم لوست
۳۳	ملي ارشيف	اتم لوست
۳۷	عادل و اکمن	نهم لوست
۴۱	عبدالروف بېنوا	لسم لوست
۴۷	د څنگلونو ارزښت	يو و لسم لوست
۵۱	لوبي او روغتيا	دو لسم لوست
۵۷	ويکتور هوگو	ډيار لسم لوست
۶۱	د بشر حقوقونه	څوار لسم لوست
۶۷	بلخي ابن سينا	پنځلسم لوست
۷۳	د کابل بالا حصار	شپاړسم لوست
۷۹	بي بي زينب	او و لسم لوست
۸۵	کتاب او کتابتون	اتلسم لوست
۹۱	د سولې نړۍ	نو لسم لوست
۹۵	قيدونه	شلم لوست
۱۰۱	نشته – ستره بدمرغي	يو و يشتم لوست
۱۰۵	پټه خزانه	دوه و يشتم لوست
۱۱۱	مېرمن مستوره شال	درو يشتم لوست
۱۱۷	د ماينونو شکمني سيمې	څلور و يشتم لوست
۱۲۳	باميان يوه لرغونې تاريخي سيمه	پنځه و يشتم لوست
۱۲۷	سره مياشت	شپږ و يشتم لوست
۱۳۳	صدرخان خټک	او و يشتم لوست
۱۳۹	د ولسي ادب دو لونه او ځانگړتياوې	اټه و يشتم لوست
۱۴۵	وسپانگه	
۱۵۲	اخځليکونه	

لو مری لوست

د لوی څښتن ﷺ په نامه

- څوک د ډېرو سترو صفتونو وړ او لایق دی؟
- د تېرو ټولګیو د پښتو لوستونو په کتابونو کې مو د حمد تر سرلیک لاندې د چا ستاینې او صفتونه لوستلي دي؟
- حمد په لغت کې ثنا او صفت ته وايي او په اصطلاح کې هغه منظومه وینا یا کلام دی چې د الله ﷻ ستاینه پکې شوي وي. اوس له تاسو څخه څوک کو لای شي لاندې پوښتنو ته ځواب و وايي؟
- مورې او تاسو د دې ټولګي د لوست پیل د ((رونس خبیري)) په حمدیه شعر کو و.

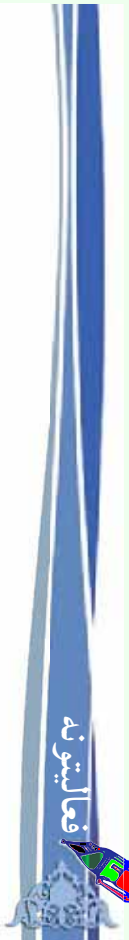
لکه ذات دی له آفته په امان ستا
هسي نشته دی صفات لره نقصان ستا
که په سل ژبي بي وايي تر قيامته
يو صفت به تمام نه کا واصفان ستا
له ازله قدیم ته بي بي زواله
ابدا سره هستي ده جاويدان ستا
د قيامت په سخت منزل به بي شفيع وي
چا چي لاس دی لگولی په قرآن ستا
فرینتي دي مقېدي پر خدمت شوي
د فرمان رسي په غاړه انس و جان ستا
چي په احسن تقويم باندي پيدا شو
دا عجب فضل عظيم دی په انسان ستا
له عده دي وجود د هستي ورگر
په دا فضل دي شاکر دي بندگان ستا
چي دي خلاص گر د زيار له سخته بنده
دم په دم دي شکر کاندي مسلمان ستا
اميد وار د خدای ﷻ له فضله شه (يونسه)
تر کر مه پوري هيڅ دي گناهان ستا

(يونس خيبري) زموږ د پخوانيو شاعرانو له ډلي څخه د دولسمې هـ .
ق . پېړۍ نوميالی شاعر دی . د رحمان بابا د ادبي مکتب پيرو او د شعرونو
ديوان يې چاپ شوی دی .

د متن لندیز:

د الله ﷻ ذات بی زواله او صفتونه بی ډېر زیات دي. صفتونه او ستاینې بی دومره ډېرې دي چې هیڅوک بی پای ته نشي رسولی. فریښتي او ملائکې، انس و جن د هغه ذات فرمان منونکي دي. انسان بی په ډېرې ښکلي خبرې پیدا کړی چې دا بی پرې لوی فضل او احسان کړی دی. هیڅوک باید د خدای ﷻ له فضل او کرم څخه ناهیلې نشي. که هر څومره گناه بی هم کړي وي، د خدای ﷻ په فضل او کرم ښل کېدای شي.

۱- د ښوونکي له لوستلو وروسته دې زده کوونکي متن په چوپتیا ولولي، بیا دې څو تنه د نورو په استازیتوب متن په لور غږ و لولي او نور زده کوونکي دې ورته غوږ ونیسي چې د کلمو سم تلفظ او د جملو د جوړولو ترکیب او ترتیب زده کړي.

۲- زده کوونکي دې په خپلو کتابچوکي له متن څخه د خپلې خوښې یو بیت له معنا سره ولیکي.

۳- ښوونکي دې لاندې پوښتنه وکړي چې د زده کوونکو نظر ونه د ځوابونو په ترڅ کې واورئ:

◆ د الله تعالی له بې شمېرو صفتونو څخه څوک د یو صفتونو په هکله خبرې کولای شي؟

◆ د لاندې بیت په هکله خپل نظر وړاندې کړئ:

د قیامت په سخت منزل به بی شفیع وي

چا چې لاس دی لگولی په قرآن ستا

◆ زده کوونکي دې په دوو ډلو و ویشل شي او هغوی ته دې دنده ورکړل شي چې

د یوې ډلې زده کوونکي له متن څخه یو بیت وړایي او د بلې ډلې په استازیتوب دې یو زده کوونکي د هغه بیت معنا او مفهوم وړایي.

۴- زده کوونکي دې د لاندینو کلمو ضد کلمې په خپلو کتابچو کې ولیکي او بیا دې هغه ضد کلمې په جملو کې هم وکاروي:

نقصان	عظیم	سخت	امیدوار	خلاص	صفت
-------	------	-----	---------	------	-----

۵- زده کوونکي دې پخپلو کتابچو کې د متن تش ځایونه ډک کړي:

- یونس خبیري زموږ د پخوانیو..... له ډلې څخه دی.

- یونس د..... ادبي مکتب پیرو و.

- په لغت کې صفت ته وايي.

۶- زده کوونکي دې لاندې بیت په نثر وړوي:

د قیامت په سخت منزل به یې شفیع وي
چا چې لاس دی الگولی په قرآن سنا

کورنۍ دناده

زده کوونکي دې د کورنۍ دنادې په توګه د ځینو هغو نعمتونو په هکله چې **الله ﷻ** خپلو بندګانو ته ورکړي دي، څو کرښې ولیکي.

دویم لوست

د اسلام د ستر پیغمبر ﷺ ستاینه

■ تاسې د مخه کله نعت لوستلی یا او ریدلی دی؟

• نعت په لغت کې غوره او نیکې ستاینې ته وايي او په اصطلاح کې هغه منظومه او منثوره وینا ده چې د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ ستاینه او صفت پکې شوی وي.

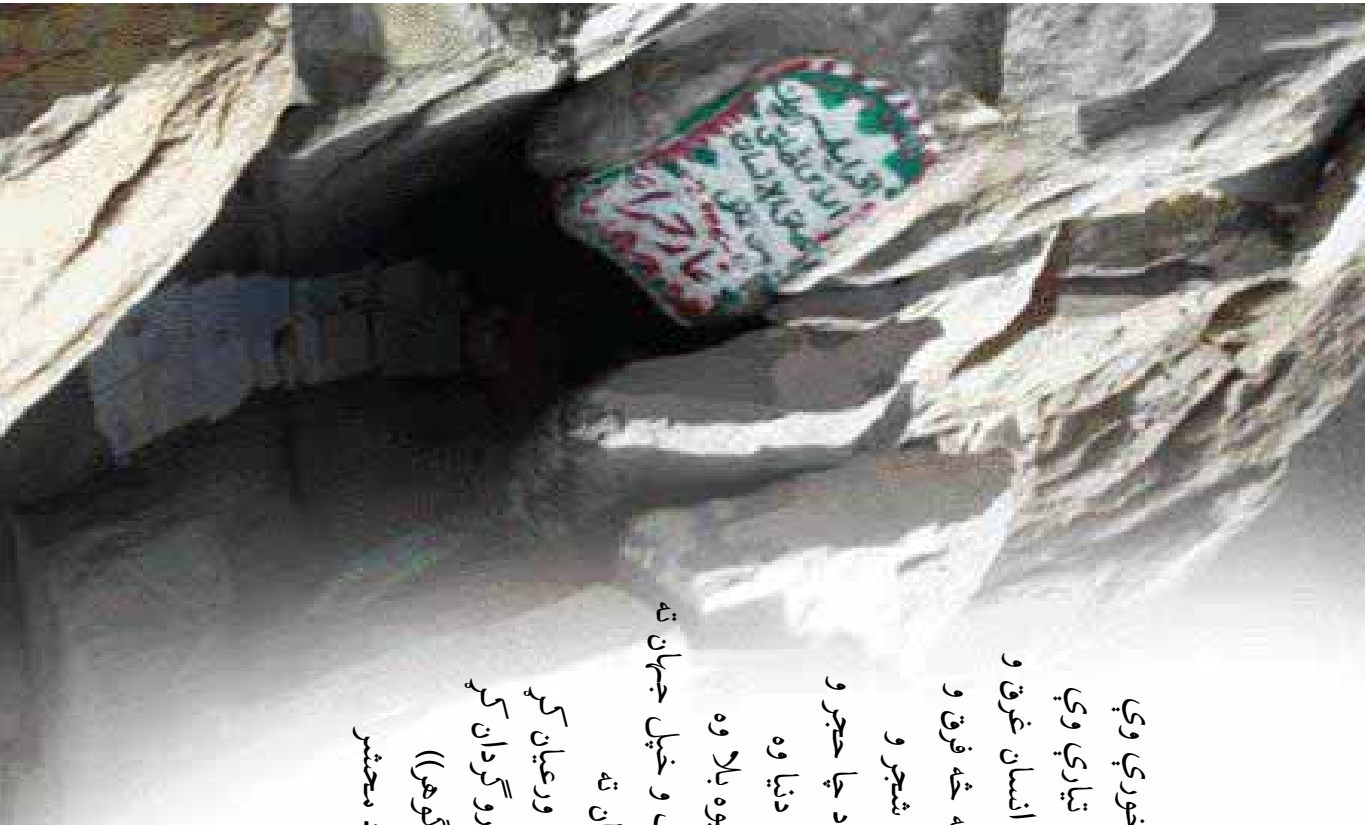
• له تاسو څخه څوک لاندې پوښتنو ته څو اوبونه ویلای شي:

■ د نعت ویلو اصلي موخه او هدف څه وي؟

■ الله ﷻ پیغمبران د څه لپاره رالېږلي دي؟

■ مور او تاسې د دې ټولگي په دویم لوست کې د ((گهر کاځیل)) لیکلی

نعت لولو:

په دنیا د جهالت پردې خوري وي
په هر لوري د گناه توري تيارې وي
ضلالت او گمراهۍ کې انسان غرق و
په حلال او په حرام کې نه څه فرق و
د چا و معبود آتشی، د چا شجر و
د چا ستوری د چا سیند د چا حجر و
لوی آفت کې مبتلا ټوله دنیا وه
قام په قام او کور په کور یوه بلا وه
خدای ﷻ راو لیره رحمت و خپل جهان ته
د رڼا لاره یې وښوده انسان ته
د باطل او د حق فرق یې ورعیان کې
تول عالم یې له باطل نه روگردان کې
السلام والصلوة وايي ((گوهرا))
ته شفیع دده په ورځ شه د محشر

((خیر الحق گوهر کاکاخیل)) د پښتو ژبې معاصر شاعر او د پښتو نثر او سیدونکی
دی. د نعمتونو ډبرې غوره بېلگې لري.

د متن لنډيز:

هغه مهال چې پر ټوله نړۍ د جهالت او نابوهرۍ تپه تياره خپره وه. بشريت په بې لارښو او خپل سربو سر و، د حق او باطل ترمنځ بې توپير نشو کولای. د خدای ﷻ نمانځني ځای او رنمانځني، بت نمانځني او ډول ډول خرافاتو نيولی و. انسانيت له لويې تباهي سره مخامخ و، لوی خدای ﷻ پر بشريت رحم وکړ. د هغوی د لارښوونې او رښتيني لارې ته د رابللو لپاره بې حضرت محمد ﷺ د خپل استازي په توگه وگوماره. قرآن بې پرې نازل کړ. د ټول بشريت لپاره بې د دنيوي او اخروي نیکمرغۍ زيری له ځان سره راوړ او بشريت بې له گمراهۍ او تباهي څخه وژغوره.

- ۱- د ښوونکي له لوستلو او لازمو څرگندونو وروسته دې زده کوونکي متن په چوپښتیا سره ولولي. بیا دې ښوونکي له څو تنو زده کوونکو څخه وغواړي چې متن د ټولگي پر وړاندې په لور غږ ولولي. نور زده کوونکي دې غوږ ونیسي.
- ۲- زده کوونکي په ډوډو ډلو ویشل شي؛ یوه ډوله دې د متن ((درې)) کلمې او بله دې د ((ښتو)) کلمې په خپلو کتابچو کې جلا جلا لست کړي. بیا دې له هرې ډلې څخه یو تن د نورو په استازیتوب د خپلې ډلې لست کړي کلمې د ټولگي په مخکې ولولي.
- ۳- ښوونکي دې له زده کوونکو وپوښتي چې:
 - ◆ حضرت محمد ﷺ په څه ډول حالاتو کې په پیغمبرۍ مبعوث شو؟
 - ◆ حضرت محمد ﷺ وگړي په څه ډول د اسلام سپیڅلي دین ته رابلل؟
- ۴- زده کوونکي دې متن په غور ولولي او په هغه کې دې ((متضادي کلمې)) په نښه کړي او بیا دې بې په جملو کې وکاروي.

۵- بنو ونکی دی په وارسره له زده کونکو و نکو و غوړي چي د تو لگيو الو په مخکي د نعت مفهوم په خپله ژبه و وايي.

۶- زده کونکي دي لاندې پوښتنو ته سم ځواب په پنسل په □ نښه کړي.
د اسلام ستر پيغمبر په داسې وخت کې په پيغمبرۍ مبعوث شو چې:

الف: په تولد نړۍ کې امن و.

ب: په تولد نړۍ کې د جهالت او ناپوهۍ تياره خپره وه.

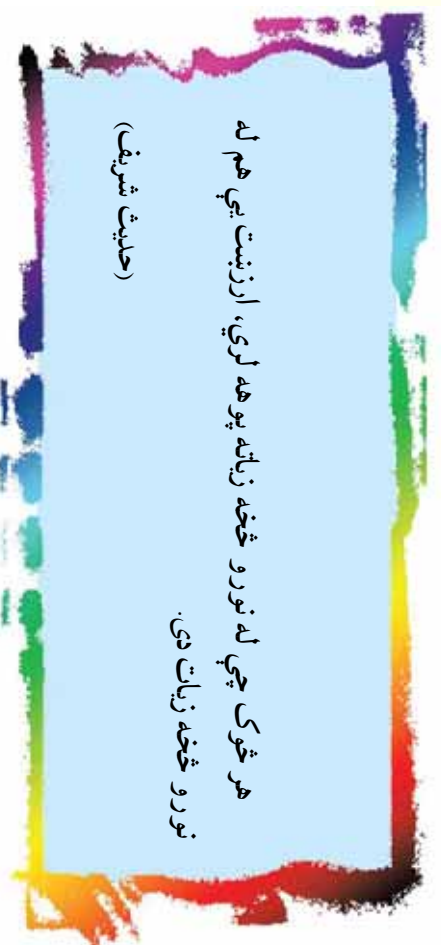
ج: بت نمازڅخه او اور نمازڅخه نه وه.

۷- زده کونکي دي د لاندې کلمو ((جمع کلمې)) په خپلو کتابچو کې وليکي او بيا دې هغه په جملو کې وکاروي:

کور لار قام انسان ستوری

زده کونکي دي بلې ورځې ته د کورنۍ دندې په توگه څو داسې جملې راوړي چې پينځه واړه وي) گانې پکې کارول شوي وي.

(حديث شريف)

دربیم لوست

د ملي يووالي ارزښت او اړتيا

افغانستان د ټولو افغانانو گډ کور دی. گډ کلتور او فرهنگ لري او ټولو له خپل هېواد او ټاټوبي څخه په گډه دفاع کړې او کوي يې . له گډو ويارلو کارنامو څخه برخمن او خپل ملي يو والی يې په هر حالت کې ساتلی دی .
دلته د ملي يو والي په ارزښت خبرې کوو . د مخه تر دې چې د ملي يو والي ارزښت در وپيژنو ، دې لاندې پوښتنې ته ځواب و وايئ:

- که د يوې سيمې يا هېواد وگړي په خپلو کې ملي تړون او يو والی و نه لري له کومو ستونزو سره به مخامخ شي ؟

هغه وگړي چې په يوې ټاکلې جغرافيوې سيمه کې او سي، گډ تاريخ، شريک فرهنگ،
عنعات او ملي وياړونه لري، ملت بلل کېږي. هر ملت له بيلا بيلو ميشتو قومونو او
ولسونو جوړ دی چې گډ برخليک لري او په يوه نامه يادېږي.
افغانستان د يو واحد ملت په توگه د ټولو افغانانو گډ کور دی. ټول په دې سترگو کې
زېږېدلي او رالوی شوي دي، نو بايد له يو بل سره مينه، په خپلو کې ژور تړون او ملي
يو والی ولري او تر يوه بيرغ لاندې ژوند وکړي.

زموږ د هېواد ټولو او سیدونکو د تاريخ په اوږدو کې گډ ژوند لری، د خپلې خاورې
او هېواد له ملي نواميسو او حکمنۍ بشپړتيا څخه يې په گډه ساتنه او دفاع کېږي ده.
افغانستان پر هر افغان حق لري چې د ودانۍ، سوکالی، سراسري سولې، امن او ملي
وحدت د ساتلو په لاره کې هر ډول سرښندنې ته چمتو وي.
د ملي يو والي د ټينگښت او تايمين لپاره اړينه ده چې هر ډول توپيرونه له منځه يو سو
او يو بل ته د وروړۍ خبره پراييزو او په ټولو ملي چارو کې د يو واحد ملت په توگه
درېځ ولرو.

که د نړۍ لوی او پرمختللي هېوادونه وگورو، نو وینو ټول هغه توییرونه چې د دوی ملي یووالي ته زیان رسوي، له منځه یې وړي او پرځای یې په پوره یووالي، د پوهې او ټکنالوژۍ، خواته مخه کوي ده. بشري او انساني کرامت ته یې په درناوي د ملي یووالي روحیه رامنځته کوي او د ((زه)) یا ((زه به)) پرځای یې د ((موږ)) یا ((موږ یو)) مفکوره او روحیه روزلي او پاللي ده.

په یوه ټولنه یا هېواد کې د ملي یووالي په ارزښت او اهمیت پوره شو او په دې وپوهېدو چې ستري گډوډۍ سره مخامخ کېږي چې د حق او ریښتینولۍ خوا یې کمزوري، زور زیاتي او نابرابري پکې له یوې ورځې بلې ته زیاتېږي. د خرابدېو، خپل منځي شخړو او دینمنیو لمنه پراخېږي او په دې ترتیب بهرني دښمن ته د هر ډول لاس وهنې لارې چارې برابرېږي.

موږ باید د خپل ملي یووالي په ارزښت او اهمیت پوره شو او په دې وپوهېدو چې زموږ د هېواد د ودانۍ، نیکمرغۍ او سوکالی راز په همدې کې نغوښتی دی، نو د ټینګښت او ساتنې لپاره یې باید هر اړخیزې هلې ځلې وکړو. د ځاني گټو او غوښتنو پر ځای ملي گټې مقدمې او محترمې وگڼو. هغه عوامل باید له منځه یو سو چې زموږ د ملي یووالي بنسټونه کمزوري کوي او له منځه یې وړي.

د متن لنډیز:

ملي یووالی د هر هېواد د پرمختګ او سوکالی لپاره ډېر ضروري دی، نو د ستلو او ټینګښت لپاره یې باید هر اړخیزې هلې ځلې وشي. که په هېواد کې د ملي یووالي مزي سست او یا وشلېږي، نو هغه له سترو گډوډیو او بدمرغیو سره مخامخ او بهرني دښمن ته د هر ډول لاس وهنې لارې چارې برابرېږي.

۱- د ښوونکي تر متن لوستني او لا زمو څرگندونو وروسته دې زده کوونکي متن په چوبتيا سره ولولي. بيا دې څو تنه زده کوونکي د ټولگي په مخکي د متن هغه برخه ولولي چې د دوی ډېره خوښېږي.

◆ څو زده کوونکي دې دگډو دودونو په هکله ټولگيو الو ته خبرې وکړي.
۲- زده کوونکي دې د دې لاندې کلمو مترادفي کلمي په خپلو کتابچو کې وليکي:
وډانۍ ستر يو والی گډ

۳- يو زده کوونکي دې د لاندې پوښتنې پر تخته وليکي، نور دې دهغو څو لارونه په خپلو کتابچو کې وليکي:

- ◆ ملي يو والی څه گڼي لري؟
- ◆ بې اتفاقي څه زبانونه لري؟
- ◆ د ملي يو والي د ټينگښت لپاره څه شي ته ډېره اړتيا ده؟
- ◆ تاسو به له دې وروسته د ملي يو والي د ټينگولو لپاره څه کارونه سرته ورسوئ؟

◆ د گرامر له مخي د سمې جملي له شمېرې څخه په پنسل کرښه چاپېره کړئ:
الف: افغانستان د ټولو افغانانو گډ کور دی.

ب: افغانستان د ټول افغانانو گډ کور دی.
ج: افغان د ټولو افغانانو گډ کور و.

که تاسې د خپلې کوچي، کلي او يا سيمې مشران او يا لور پورې دولتي چارواکي شئ د ملي يو والي لپاره به څه وکړئ؟ په دې اړه يو څو کرښې وليکئ.

ولسي نړخونه

■ ستاسې په کور، کلي او ولس کې چې د خلکو ترمنځ کومه ستونزه يا شخصه پېښه شي څنگه يې حل کوي؟

■ په ولس، کور او کلي کې ځينې داسې وگړي پېژنئ چې خلکو ته د ورپېښو ستونزو په هکله پرېکړې او فيصلې کوي؟

زموږ په کليوالو سيمو او ولس کې يو لړ داسې قوانين او اصول شته چې وگړي خپلې ستونزې او شخړې په هغو حل کوي. دا قوانين په کليو او ولس کې د ټولنيزنظم د سمون لپاره له ډېرې لرغونې زمانې څخه دود دي. موږ دلته پر هغو باندې د پوهېدو په هيله تاسې ته دغه ولسي قوانين يا نړخونه په لنډ ډول درپېژنو.

افغان ولس، بډای کلتور لري چې له ډېرو غوره دوده و نو او عنعنو څخه برخمن دی . دغه دودونه له پېړيو پېړيو راهيسې د خلکو د ټولنيز ژوند له بهير سره مله راغلي دي . که د وخت او حالا تو په اوښتون سره پکې لږ و ډېر بدلون هم رامنځته شوی ، بيا يې هم خپلې لرغونې ځانگړنې تر ډېره ساتلې دي . دوی د تاريخ په اوږدو کې د خپل قبيلوي او ټولنيز ژوند د سمبالښت او اداري لپاره يو لړ ټاکلي قوانين لري دي چې د پښتنو په کلتور او عرف کې هغو ته ((ولسي نرخونه)) وايي .

ولسي نرخونه په واقعيت کې يو لړ ولسي قوانين دي چې معمولاً زموږ کليوال خلک د خپل ټولنيز ولسي ژوند په اړوند زياتره حقوقي ، جزايي او نور مسائل د هغو پر بنسټ حل و فصل کوي . دغه ولسي قوانين که څه هم په بېلا بېلو ټبرونو کې لږ و ډېر خپل منځي توپيرونه هم لري ، خو په کل کې بيا ټول ډېرې گډې ځانگړنې لري چې هغه زموږ له لرغوني بډای کلتور څخه سرچينه اخلي او د گډ کلتور استازيتوب کوي .

سره له دې چې له نرخونو سره د ولس هر وگړی لږ و ډېره اشنايي لري ، خو په ټبر کې پر هغو د پوره پوهيدو او په ټولنه کې د پلې کولو لپاره يې ځانگړي کسان معلوم وي چې هغوی ته په ولس کې خلک ((مرکچيان)) يا ((نرخيان)) وايي .

کله چې په کليوالي او ولسي ژوند کې چاته کومه ستونزه او لايجه ورپيښه شي ، نو د حل لپاره يې دغو معلومو نرخيانو يا مرکچيانو ته مراجعه کوي او هغوی د يوې جرگې په بڼه رابولي . کله چې هغوی سره جرگه شي ، نو پر اړونده موضوع له هر اړخيز بحث او غور وروسته له دغو ټاکلو نرخونو يا ولسي قوانينو څخه په کار اخيستي يوه پرېکړه او حکم کوي . مقابل لوری اړوي چې هغې پرېکړې ته غاړه کېږدي . له پرېکړې څخه د سرغړونې په صورت کې د نغدې يا نورې جریمې په ورکړه اړگڼل کېږي چې نو موږ يې جریمې ته (مچلغه) وايي .

له دغو نرخونو څخه د زور زياتي د پېښو د مخنيوي او له زيانمن شوي لوري سره د ملا تړ او مرستې په برخه کې ډېر کار اخيستل کېږي . زموږ په هېواد کې د احمدزيو ، وزيرو ، مومندو او نورو نرخونه خورا مشهور دي .

خزنگه چي ولسي نرځونه د کليوال ولسي او ټولنيز ژوند د سمبالښت او سمون لپاره اغيزناک نقش تر سره کولی شي، نو پر هغو د پوهيدني او د ټولني غوره صنعتي په توگه د ځينو ولسي نرځونو د ساتني او پالنې لپاره بايد لازمي هڅې وشي.

د متن لنډيز:

پښتانه په کور، کلي او ولس کې د شخړو د هوارې لپاره يو لړ ټاکلي قوانين لري چې ((و لسي نرځونه)) يې بولي. دغه نرځونه که څه هم په قبيلوي کچه لږ و ډېر توپير هم سره لري، خو بيا هم په عامه توگه ډېرې گډې ځانگړنې لري چې دا زموږ د گډ کلتور او ملي صنعتو استازيتوب کوي. ولسي نرځونه چې د ولسي شخړو او لانجو په حل و فصل کې ډېر مهم او بنسټيز رول لري، په ولس کې د معلومو کسانو له خوا معمولاً د جرگو په ترڅ کې په عمل کې پلي کېږي، دغو کسانو ته ((نرخيان)) وايي.

۱- زده کوونکي دې متن په چوپښتيا سره ولولي. وروسته دې د متن يوه برخه يو يو زده کوونکي په خپله خوښه د نورو په استازيتوب د ټولگي په مخکې په لور غږ ولولي.

۲- زده کوونکي دې په متن کې هغه کلمې په نښه کړي چې په ((ت)) توري پيل شوي وي او هغه دې په مناسبو جملو کې وکاروي.

۳- زده کوونکي دې په دريو ډلو ويشل شي: يوه ډله دې په متن کې ((صفتونه))، بله ((نومونه)) او بله دې ((ضميرونه)) پيدا کړي او د هرې ډلې يو تن دې د نورو په استازيتوب هغه پرتهڅه وليکي.

۴- ځينې زده کوونکي دې د ټولگي مخي ته راوبلل شي چې د ولسي نړخونو پر ارزښت او اهميت خبرې وکړي.

◆ له ځينو زده کوونکو څخه دې وغوښتل شي چې د جرگې د عنعنې په اړه خپل نظر و نه څرگند کړي.

۵- د دې لاندې پوښتنو په لړ کې دې د درس د موضوع په اړه د زده کوونکو د پوهېدنې د کچې ارزونه و شي:

- ◆ ولسي نړخونه څه ته وايي؟
- ◆ څوک په ولس کې د پرېکړو واک او صلاحيت لري؟
- ◆ هغه څوک چې د نړخونو په وسيله په کور، کلي او ولس کې ستونزې او شخړې هواروي، خلک يې په کوم نوم پېژني؟

۶- د سمو څو اړونو له شمېرې څخه په پنسل کرښه چاپېره کړئ:

الف: په ولس کې ستونزې او شخړې هر څوک هوارولی شي.

ب: په ولس کې ستونزې او شخړې يوازې ((نرخيان)) او ((مړکچيان)) حل کوي.

ج: هيڅوک يې نشي هوارولی.

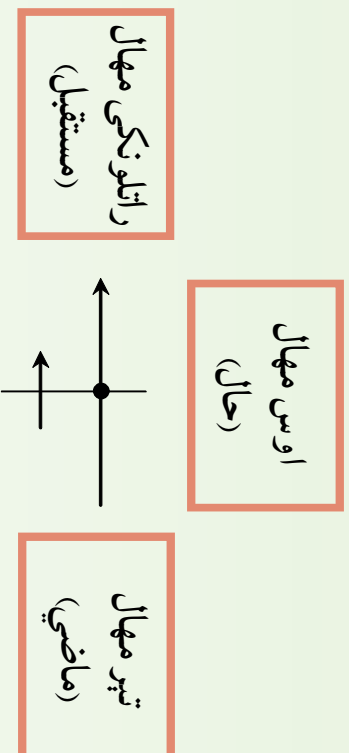

که چېرې د زده کوونکو په سيمه کې کومه شخړه د جرگې په واسطه حل شوي وي د هغې په اړه دې معلومات تر لاسه کړي او د بلې ورځې په درسي ساعت کې دې خپلو ټولگيو الو ته پرې خبرې وکړي.

فعل : د جملې مهمه برخه

ژبه انسان ته یوه الهي پیروزینه ده چې په تولنه کې د وگړو ترمنځ د پوهونې او راپوهونې لپاره ډېره مهمه و سیله گڼل کېږي. له ژبې پرته زده کړه په اغېزناکه توگه تر سره کېدای نشي. ژبه له بېلابېلو غړونو څخه جوړه ده چې له همدغو غړونو څخه د کلمې بېلابېل ډولونه (لکه: نومونه، صفتونه، ضمیرونه، ادات، فعلونه او نور) جوړېږي. تاسې د هغو زیاتره ډولونه په تېرو تړلگيو کې لوستي دي. د کلمو له دغو بېلابېلو ډولونو څخه جمله جوړېږي. فعل د جملې ډېره مهمه برخه ده چې له هغې پرته جمله نه جوړېږي، دلته یې درپېژنو:

فعل هغې کلمې ته وايي چې په يوه زمانه يا ټاکلي وخت کې د يوه کار يا يوې پېښې په کېدو يا د يوه حالت په راڅرګندېدو دلالت کوي.
يا فعل د وينا هغه مهمه برخه ده چې له هغې پرته جمله نيمګړې بلل کېږي.

د فعل دو لونه:

په پښتو کې فعلونه ډېر دو لونه لري او له څو پلوه په بېلا بېلو دو لونو ويشل کېږي

چې دلته يې ځينې دو لونه درپېژنو:

د معنا له مخې د فعل دو لونه:

فعل د معنا له مخې په دوو سترو ډولونو ويشل کېږي:

لازمي فعل او متعدي فعل

۱- لازمي فعل:

هغه دی چې يوازې په فاعل پای ته رسېږي او مفعول نه لري.

لازمي فعل په تېره او نا تېره زمانه کې د جملې د فاعل لپاره ګردانېږي يا فعل له فاعل

سره سمون او مطابقت لري، لکه:

پلوشه لاره.

زېرک راغی.

زه ځم.

مور څو.

۲- متعدي فعل:

هغه دی چې په جمله کې پر فاعل سربېره مفعول هم لري.

يا فعل په تېره زمانه کې د مفعول لپاره ا ورون مومي (ګردانېږي).

دغه ا ورون يې د شخص، عدد او جنس له پلوه ترسره کېږي، لکه په دې بېلګو کې:

بريالي خط وليکه.

احمد زه وليدلم.
احمد مورز وليدللو.

د زماني له پلوه د فعل دو لونه:

فعل د زماني له پلوه په دري ډوله دی:
يا په بله وينا: د فعل پېښېدل او د يو کار يا يو حالت واقع کېدل په دريو زمانو پورې اړه لري:

تېر مهال چې (ماضي) هم ورته وايي، اوس مهال چې (حال) يې بولي او راتلونکي مهال چې (مستقبل) يې نوموي.
دلته دا هر ډول په لنډه توگه درېپړنو:

۱- تېر مهال (ماضي) فعل:

هغه دی چې د يو کار ترسره کېدو يا د يوې پېښې له پېښېدو څخه په تېر مهال يا زمانه کې بيان کوي، دا لاندي ډولونه لري:

- مطلقه ماضي: ما خط وليکه.
- ما ډوډۍ وخوره.
- استمراري ماضي: ما خټکې خوړ.
- تا خط وليکه.
- نژدې ماضي: زه ورغلی يم.
- دا راغلي ده.
- ما ليک ليکلی دی.
- ليرې ماضي: ما ليدلي وه.
- تا ليک ليکلی و.
- دی ورغلی و.

- احتمالي ماضي: مابه ليکلي وي.
- تا به خوړلي وي.
- بنايي مابه ليکلي وي.
- گوزندي ده به ليدلي وي.

۲_ د حال فعل:

هغه فعل دی چې په اوسني زمانه کې د يو کار يا يو حالت په ترسره کېدو دلالت کوي.

دا فعل د فعل په رېښې پورې د فاعل د روستارو (م، ي، و، ی، ي) په نښلولو سره جوړېږي، لکه:

- زه لیکم.
- زه ځم.
- ته ليکې.
- ته ځې.
- ته راځې.
- موږ ځو.
- موږ راځو.
- تاسي ليکې.
- تاسو ځې.
- تاسو راځې.
- دی ليکې.
- دی ځي.
- دی راځي.
- دوی ليکي.

دوی ځي.
دوی راځي.

د حال فعلونه دا لاندې ډولونه لري:

مطلق حال:

هغه فعل دی، چې په اوسني زمانه کې د یو کار سرته رسېدل په عادي او مطلق ډول بیانوي او د کار دوام ونه لري، لکه:

ډوډۍ مې وخوړه.
خط مې ولیکه.

استمراري حال فعل:

د یو کار سرته رسېدل په اوس مهال کې د دوام په حال کې بیانوي، لکه:
باران وریږي.

لیک لیکم (یعني د لیکلو په حال کې یم.)

الترامي (احتمالي) حال:

په اوسني زمانه کې د یو کار پېښېدل د تمنا، شرط او شک په ډول بیانوي، لکه:
ښايي لار شم، کاشکې راشي.

امر فعل:

هغه دی، چې د یو کار د سرته رسولو غوښتنه کوي، لکه: لار شما، لارشی، راشما، راشی، کښینه.

کښینه.
وخوړه.

و خورئ او نور .

نهی فعل:

د یو کار نه کولو هیله او غوښتنه کوي، لکه: مه خه، مه خي، مه راځه، مه راځي.

۳_ مستقبل فعل:

هغه فعل دی چې په راتلونکي زمانه کې د یو کار د سرته رسولو یا د یو حالت په بیانولو دلالت کوي.

په بله وینا: په راتلونکي زمانه کې د یو کار کېدل څرگندوي.

مستقبل فعل له او س مهال (حال) فعل څخه د (به) ادات په زیاتولو جوړېږي، لکه:

زه به و لیکم.

ته به و لیکي.

زه به و څښم.

ته به و څښي.

دوی به و خوري.

تاسي به و خورئ.

مستقبل فعل دوه بڼي لري:

بشپړ ، لکه:

و به لیکم ، و به لیکي.

مجهول له بڼه، لکه: و به لیکل شي، و به کښل شي.

نابشپړ ، لکه:

لیکم به ، لیکو به، .

مجهول له بڼه، لکه: خورل کېږم به، خور څېږم به.

د متن لندیز:

فعل هغه کلمه ده چې په یوه زمانه یا ټاکلي وخت کې د یو کار یا یوې پېښې په کېدو دلالت کوي. له فعل پرته جمله نه جوړېږي او نیمګړې ګڼل کېږي. فعل ډېر ډولونه لري. د معنا له مخې یې مهم ډولونه لازمي او متعدي دي. د زمانې له مخې په تېر مهال یا ماضي فعل، او سمهال یا حال فعل او مستقبل یا راتلونکي فعل باندي وېشل کېږي چې دا هر یو ځانته نور بېل بېل ډولونه هم لري.

فعلیاتونه

۱- زده کونکي دي متن په چوپټیا سره و لولي، بیا دي څو تنه د نورو په استازیتوب د تو لګي په وړاندي متن په لور غږ و لولي. نور زده کونکي دي په څیر سره غوږ ونیسي.

۲- زده کونکي دي په دوو ډلو و ویشل شي، هره ډله دي څو فعولنه په نښه کړي. بیا دي د یوې ډلې استازی په نښه کړي فعولنه پر تخته وليکي، د بلې ډلې استازی دي هغه د اشخاصو له مخې په جملو کې وکاروي.

- ◆ په لاندې جملو کې د زمانې په لحاظ کوم فعولنه راغلي دي، په مقابل کې یې نوم په پینسل وليکئ.
- ◆ زه پروڼ ښار ته تللی وم.
- ◆ زلمی لیک لیکي.
- ◆ زلمی به دودۍ و خوري.
- ◆ ما دودۍ خورلي ده.
- ◆ ته به بسو ونځي ته لار شي.

لاتندي پوښتنو ته څو اېونه ووايي:

۳- که چېرې په وينا کې فعل ونه کارول شي، څه ستونزه به پېښه شي؟

◆ د فعل له لوست څخه مو څه گټه تر لاسه کړه؟

◆ لازمي او متعدي فعلونه څه توپير لري؟

۴- د دې لوست کومه برخه مو خوښه شوه؟ خبرې پرې وکړئ.

۵- په لاتندي جملو کې لازمي او متعدي فعلونه په پېښل په نښه کړئ:

◆ محمود احمد ته وويل:

زه کور ته نه شم تللی، پلار ته مې ووايه چې مور ته مې درمل راوړي.

◆ زه چې کور ته تلم په لاره کې يوې ماشومې په چپغو چپغو ژړل. ما پوښتنه ترې

وکړه چې ولې؟ هغې راته وويل: پر لاره وغورځيدم.

۶- دا لاتندي جملې د فعلونو په مخکې او وروسته کولو سره سمې کړئ او سمه بڼه

بې په خپلو کتابچو کې وليکئ:

◆ زه تللی وم ښوونځي ته.

◆ ما ليکلی و ليک په ښوونځي کې.

◆ ما خوړلی وه په کور کې ډوډۍ.

۷- دې لاتندي پوښتنو ته ځواب ووايي:

◆ فعل د زمانې په لحاظ په څو ډوله دی؟ نومونه يې واخلي.

◆ که چېرې په يوه جمله کې زمانه بدلون ومومي، په فعل کې څه بدلون راځي؟

◆ له متن څخه پنځه فعلونه وټاکئ او د هغو لپاره نوي جملې جوړې کړئ.

څو داسې جملې دي وليکې چې د اشخاصو او زمانې له مخې يکې فعل کارول شوی وي. په راتلونکې درسي ساعت کې دې د ټولگيو الو په وړاندې ووايي.

کار او زیار

دانړۍ، پر کار ودانه ده او د انسان د کار، زیار او عمل یو پراخ ډگر دی. هغه خوځ پکې په نیکمرغۍ، او بریالیتوب ژوند کولی شي چې د کار د پیما وړی ځواک لري او په اغېزناکه توګه ترې ګټه اخلي.

■ که د یوې ټولني وګړي کار ونه کړي او زیار ونه باسي، پخپله او ټولنه به له کومو ستونزو سره مخامخ شي؟

دانساني ژوند ارزښت په کار او زيار کې نغښتی دی . په دې خاورښه نړۍ کې چې وگړي د ژوندانه د وسيلو د تر لاسه کولو او برياليتوب لپاره هلې ځلې کوي، هغه څوک ښه پرمختيا کولی او درنښت موندلی شي چې دکار او زيار په ځواک خپل شته والی وساتي او په دې وسيله ځان د زمانې له زيانونو څخه وژغوري . که څوک دخپل کار دسرتو رسولو لپاره متي راونه نغاړي، کار او هڅه ونه کړي، ډير ژر به يې بدن يې ځواکه، او کمزوری شي.

کار د بدن توان او ځواک زياتوي، روح پاک او پياوړی کوي.
په ژوندانه کې هغه څوک بريالی دی چې ځواکمن بدن لري. بې کاري تر ټولو ستره بلا ده. که يو څوک هر څومره بهای هم وي ، بايد له کار او زيار څخه لاس وانه ځلي، ځکه چې کار د ژوندانه د هلو ځلو کارنده وسله ده او بېکاري بدن يې ځواکه کوي . وگورئ که اوسپنيز ماشين هم دڅه مودې لپاره بېکاره پاتې شي، او سپنې يې زنگ خوري او که هغه هر څومره کلکې هم وي، دوخت په تېرېدو سره ماتېږي. که انسان هم خپل ژوند بېکاره تېروي، د وجود ماشين يې سست او ورو له کاره لوېږي. دغسې وگړي هيڅکله هم له ژوندانه څخه خوند نه شي اخيستلای.

دامو بايد په ياد وي چې يوازې په يو کار پسې مخه کول او هغه تر لاسه کول کافي نه دي، بلکې هر څوک چې کوم کار تر لاسه کوي، په دې هڅه کې دې وي چې په هغه کې وړخ په وړخ ځواکمن او ښه پرمخ لاړشي او نوي تجربې پکې تر لاسه کړي .

هغه څوک چې دپانگې او پيسو دښتوالی په پلمه په کار پسې نه گرځي، ډيره لويه غاځلي کوي. ځکه چې دهر چا رښتيني پانگه دهغه د بدن جوړښت، يعنې لاسونه، پښې، غوږونه، سترگې، عقلي، فکري او بدني ځواک دی چې ددغې خدای ﷻ ورکړې پانگې په سمې کار اچونې سره انسان هر څه کولی شي.

وايي چې يو غريب ديو هوښيار سړي په وړاندې له خپلې غريبۍ او بې وزلۍ څخه شکايت وکړ. هوښيار ورته وويل: غواړې چې سترگې ونه لري اودلس لکو افغانيو خاوند اوسي؟

غريب و ويل: نه!

هو نښار سوري ورته و ويل: ښه چې داسې ده، نو ته پخپله ډيره لويه پانگه لري، دي ته نه يې چمتو چې له هغو څخه يوه د لس لکو افغانو په بدل کې وپلوري، نو له غريبې او بيوزلې څخه ولې گيله او فریاد کوي؟ خپله همدغه پانگه دي په کار و اچوه، باور لرو چې له دي بې وزلې او غريبې څخه به ډېر ژر خلاص شي.

کله چې له کاره ستړي شي، دمه وکړئ، خو بېکاره مه گرځئ. له کار نه مخ مه اړوئ، په زړه کې به مو خامخا د کار او ژوند مينه راپورته شي.

کوم هو نښار سوري څه ښه ويلي دي: ((سهار دوخته چې چرگان ناري وهي، خلکو ته واي چې: له خوبه پاڅېږئ، د کار پر لور و خوځېږئ.))
خو هغه کار چې کوو بې، بايد يو ازي خپله گټه په پام کې ونه نيسو، بلکې بايد داسې کار وکړو چې هم موږ او هم نورو خلکو ته گټه ولري.

د متن لنډيز:

کار او زيار ستر ټولنيز ارزښت او اهميت لري. که کار او زيار نه وای، د نړۍ داده مړه ودانې او پر مختگونه به هيڅکله نه وای تر سره شوي. هغو ټولنو او هېوادونو چې اغيزناک کار ونه کړي، پر مختللي دي او هغوی چې کار بې نه دی کړی، وروسته پاتې شوي دي. وبلای شو چې نیکمرغي او برياليتوب په کار او زيار کې دي.

۱- له خو زده کوونکو څخه دې وغوښتل شي چې د خپلې خوښې يو پارگراف د ټولگيو الو په وړاندې ولولي.

۲- زده کو ونکی دی له متن څخه څو فعلونه په خپلو کتابچو کې و لیکي او هغه دي په بېلا بېلو زمانو کې په جملو کې و کاروي.

۳- داسې سيالي دي رامنځته شي چې يو زده کوونکی يو فعل پرتهڅه و لیکي او له بل څخه دي وغوښتل شي چې هغه په یوه مناسبه جمله کې و کاروي.

۴- د لاندې جملو تش ځایونه دي په پنسل په مناسبو کلمو سره بشپړ کړي :

◆ زه هره ښوونځي ته ځم.

◆ زما وروپه لسم کې دی.

۵- لاندې جملې له مخامخ لیکل شوو کلمو او عبارتونو څخه په پنسل بشپړي کړئ:

◆ زموږ هېواد ډېرې کې يم

◆ زه په نهم تو لگي

◆ کار او زيار انسان نيکمرغه

۶- په دغه لوست کې مو د کار د اهميت او ارزښت په هکله څه ولوستل؟ لنډې خبرې پرې وکړئ.

◆ ستاسې کوم کار او کسب خوښيږي او ولې؟

◆ دکار او کسب خاوندان ولې په ټولنه کې درناوي وړ وي؟

۷- د مفهوم له مخې د سم څواب له شمېرې څخه په پنسل کرښه چاپېره کړئ :

الف: څوک چې ډېر کار کوي، اقتصاد يې کمزوری وي.

ب: څوک چې کار نه کوي، د ټولني پر اوږو بار نه وي.

ج: څوک چې کار کوي، ژوند يې ښه او سوکاله وي.

زده کوونکي دي د مشهورو کارونو او کسبونو يو لست په خپلو کتابچو کې و لیکي او د بلې ورځې په درسي ساعت کې دي يې ټولگيو الو ته و وايي.

او و م لوست

د اوښکو ارزاني

قيام الدين خادم د ملا حسام الدين زوى، په ۱۳۲۵ هـ . ق. كال د ننگرهار ولايت په كاهه كې زېږېدلى و. پياوړى عالم، كره په كتنوكي، ليكوال او شاعر و. تر پنځوسو زيات ځانگړي چاپ او ناچاپ اثار لري او په سلگونو مقالې يې د هېواد په مطبوعاتو كې خپرې شوي دي. د ۱۳۵۸ هـ . ش. د سنبلې پر شپږمه نېټه مړ دى.

■ اوښكې له سترگو ولى او په كوم حالت كې بهېږي ؟
اوښكې د انسان عاطفې حالت څرگندوي. په عمومي ډول د يو سخت درد او ژور خپگان په نتيجه كې تر سترگو را بهېږي چې د مقابل لوري له خوا يې بايد په همدردۍ او خواخوږۍ سره ځواب وويل شي. په دې لوست كې د اوښكو د ارزښت او اهميت په اړه د قيام الدين خادم ليكلې ادبي نثر لولئ.

که غله او ارتزاقیات قیمته شي، نو د فصل په راوتلو رفع کېږي. که کالی او لباس قیمته شي، نو بیا هم څه نا څه گوزاره کېږي.

خلک وایي: ((برینډ له لارې اوری، وړی نه اوری)).

که فېشنې شیان قیمته شي، نو قیمته دې شي کنه ((تجمل بېل شی دی او زنده گي بېل شی دی)) که اسعار قیمته شي، نو د یو دولت په تصمیم بې علاج ممکن دی چې غیر ضروري او دویمه او درېمه درجه شیان نه له استعماله وغورځوي.

که دا ټول شیان په یوه سوبه ارزانه شي، د یو مملکت لپاره د رفاه او اسایش وسایل لاس ته راځي، اما اجتماعي سعادت او خوشبختي دغه وخت هم نه حاصلېږي. د ژوند سعادت او خوښي د ماد یانو په زیاتوالي او ډېروالي دومره اړه نه لري، لکه د ضمیر په ازادۍ او د روح په خوشحالی، پورې. په ژوند کې خطرناک او مدهش حال دای چې او ښکې ارزانه شي، وېره، دهشت او درد موجود وي او دوا نه وي.

په طب کې د هر درد، خوږ، پړهار او ټپ علاج شته، مگر نه د زړه درد او زخم. د زړه د درد علاج په خپله د زړه درد دی او بس. د اوښکو د ارزانی علاج د پیسو د ارزانی غونډې نه دی چې د اقتصاد کوم ماهر بې علاج وکولای شي او نه د کرني متخصصان په دې کار پوهېږي.

بې دردي په یو قوم او جامعه کې داسې یو مرض دی چې په علاج بې فقط پیغمبران پوره شوي دي.

ای خدایا! مورنه هغه زرونه واخله چې د مظلوم او بې وزلي له سترگو څخه په عیب توپیدو نکو مرغلرو نه خوښېږي او هغه لاس، پښې او ژبه مه راکوه چې بې لاسو او بې پښو ته صدمه رسوي او خلک ژروي.

((خیالي دنیا))

د متن لندیز:

په لوست کې په دې خبرې شوي چې اوښکې ځانگړی معنوي ارزښت او اهمیت لري، هسې نه چې هغه یې قدره او بې ارزښته وگڼل شي او پاملرنه ورته ونشي. ټولنه باید دومره بې رحمه او بې عاطفې نه وي چې د خلکو او ښکې چې د درد او خو اشینې استازیتوب کوي، بې قدره وگڼي. خلک خو اخوږی، او همدردی، ته ډېره اړتیا لري. مور باید بې درده او بې تفاوته نه یو، باید یو د بل په درد دردمند شو او د غمجنو او ویرجنو د اوښکو د وچولو په فکر کې شو.

۱- د ښوونکي له خوا د متن تر لوستلو او لازمو څرگندونو وروسته دې څو زده کوونکي متن په لور مناسب غږ د ټولگيو الو په وړاندې ولولي.

◆ څو تنه زده کوونکي دې د خپلې خوښې یو یو پراگراف له متن څخه ولولي.

◆ زده کوونکي په دوو ډلو و ویشئ یوه ډله دې په متن کې مفردې کلمې پیدا کړي او بله ډله دې په متن کې جمع کلمې پیدا کړي، بیا دې له هرې ډلې څخه یو یو استازی لیکل شوي کلمې د خپلې ډلې په استازیتوب د ټولگي په مخ کې ټولگيو الو ته ووايي.

۲- په متن کې څو صفتونه پیدا او په مناسبو جملو کې یې وکاروئ.

◆ د متن دویم پراگراف په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

۳- ددې پوښتنو ځواب ووايئ:

◆ ولې له سترگو څخه اوښکې بهیږي؟

◆ اوښکې د څه شي استازیتوب کوي؟

◆ له بې وزلو او دردیلو سره څه ډول مرسته کولی شو؟

◆ زده کوونکي په دوو ډلو و ویشئ له هرې ډلې څخه دې یو استازی له مظلومو خلکو سره د مرستې په هکله خپلو ټولگيو الو ته خبرې وکړي.

۴- زده کو ونکی دی دوه دوه سره جوړه شي، يو دی د کتاب يو پراگراف و وايي، بل دی هغه د املاء په توگه وليکي. بيا دی هغه دواړه نوموړی پراگراف د کتاب له مخې سم کړي. بيا دی بل زده کوونکی هماغه شان يو بل پراگراف د املاء په توگه و وايي او د هغه جوړه ملگری دی بې وليکي او په پای کې دی دواړه هماغه ليکل شوی پراگراف د کتاب له مخې سم کړي.

۵- يو يا دوه زده کوونکي دی پخپله خوښه د يتيم يا بل درد يدي انسان حالت تمثيل کړي. بل زده کوونکی دی له هغه سره دخواخوړی، او د مرستې دلاړو چارو په برخه کې خبرې وکړي. يا دی د خواخوړی نقش ترسره کړي.

۶- زده کوونکي دی يو پورته شي او د درس په مفهوم دی خبرې وکړي .
◆ خو زده کوونکي دی د ټولگيو الو په وړاندې د هغې مرستې په هکله خبرې وکړي چې کله يې له چا سره کړي وي.

۷- لاندي جملې په خپله خوښه په پينسل بشپړي کړئ :
◆ ما پرون د يو يتيم ماشوم پاکې
◆ له بيوزلو او خوړيدلو وگړو سره پکار ده .

۸- زده کوونکي په دوو ډلو وويشي، د "الف" ډله دی لاندي جملې ته انکشاف ورکړي: مونږ بايد د يو درېدلي انسان اوښکې وچې کړو.....
د ډله دی لاندي جملې ته انکشاف ورکړي:
شتمنو ته لازمه ده چې له بې وزلو سره مادي او معنوي مرستې وکړي.....

زده کوونکي دی له دردمنو او خوړيدلو وگړو سره د مرستې او خواخوړی په اړه يوه کيسه دواړه ليکنه وکړي. بله ورځ دی هغه په درسي ساعت کې د ټولگيو الو په وړاندې ولوې.

اتم لوست

ملي ارشيف

- تاسې د دې پورته ودانۍ په هکله څه معلومات لرئ؟
- لرغوني ليکلي او چاپي اثار ولې، چېرې او د څه لپاره ساتل کېږي؟
- د لرغونو په لاس کېنلو او چاپي کتابونو، د واکمنانو د فرمانونو، ليکونو او تاريخي سندونو د ساتني لپاره بايد داسې يو ځانگړی ځای وي چې هغه پکې د يو ارزښتمن فرهنگي ميراث په توگه خوندي و ساتل شي. دغه د خوندي ساتني ځای ته ارشيف وايي. مورخ هم په خپل هېواد کې دغسې يوه ځانگړي اداره لرو چې ((ملي ارشيف)) نومېږي، دلته يې درېېږنو.

د نړۍ په هر هېواد کې داسې ودانۍ ځانګړې شوي وي چې په هغو کې د واکمنانو فرمانونه، لاس کښلي (خطي) او چاپي کتابونه، تاريخي رسمي او ځانګړي سندونه، ليکونه، د انځورګرۍ پاڼې او نور خوندي ساتل کېږي. دغې ودانۍ يا ادارې ته ارشيف ويل کېږي.

زموږ په هېواد کې له څو لسيزو راهيسې دغه ډول يوه ودانۍ شته چې ملي ارشيف يې بولي.

د ملي ارشيف او سنۍ ودانۍ چې د کابل ښار په سالنگ واټ کې واقع ده، د امير عبدالرحمن خان د واکمنۍ د زماني ده. نوموړي امير هغه د خپل زوی شهزاده حبيب الله خان د کار لپاره جوړه کړې وه. دا ودانۍ چې دوه پوره ده، لومړۍ پوړ يې تر ځمکې لاندي دوه سالونونه او لس خونې لري، د محمد داؤد خان د جمهوريت په لومړيو (۱۳۵۲ هـ.ش) کې د ملي ارشيف لپاره ځانګړې شوه او د عامه کتابتون تر ادارې لاندي يې فعاليت پيل کړ، خو ملي ارشيف په رسمي توګه د اطلاعاتو او فرهنگ د وزارت د يوې ځانګړې فرهنگي ادارې په توګه په ۱۳۵۹ هـ.ش کال پرانيستل شو.

د دغې ادارې د فعاليت له هماغه لومړيو څخه د تاريخي سندونو، ليکونو، د کتابونو د خطي او چاپي نسخو او نورو هنري انځوريزو اثارو پېرودل او راټولول پيل شول. په لومړي ګام کې هغه ليکلي او چاپي تاريخي او هنري اثار چې د کابل په عامه کتابتون او نورو دولتي ادارو کې موجود وو، په ملي ارشيف کې ځای پر ځای شول او بيا د هغې لپاره د هېواد له ګوټ ګوټ څخه اړوند اثار راوړل شول چې دا لړۍ ترننه هم روانه ده او له يوې ورځې څخه يې بلې ته د اثارو شمېره زياتېږي.

اوس زموږ په ملي ارشيف کې ډېر ارزښتناک اثار خوندي دي. ټول هغه اثار چې اوس زموږ په ملي ارشيف کې خوندي دي، د اسلامي دورې له پيلامي څخه په راوړسته پېړيو پورې اړه لري. تر ټولو لرغونې لاس کښلي (خطي) نسخه چې په ملي ارشيف کې خوندي ده، هغه د قرآن کریم پنځه پاڼې دي چې د هوسۍ پوړيوستګي ليکل شوي او ليک يې د حضرت عثمان وخت ته منسوب ګڼل شوی دی. بل لرغونی سند د تيموري

دوري د نو ميالي واکمن سلطان حسين باقرا فرمان دی چې په (۹۰۱ هـ . ق .) کال په نستعلیق لیک لیکل شوی، او س په ملي ارشيف کي خوندي دی.

زموږ په ملي ارشيف کي او س د کتابونو په زرگونو خطي او چاپي نسخي، تاريخي سندونه او انځوريز لاس کښلي کتابونه او پاڼي خوندي دي. په دغو لاس کښلو نسخو کي يوه هم د پښتو د پر ارزښتاک ادبي کتاب ((پته خزانه)) نومېږي چې د هغې په تر لاسه کېدو سره پښتو ليکلی ادب د دويمې هجري پيړۍ نيمايي ته رسېږي.

دافغانستان ملي ارشيف له ډېرو زياتو لرغونو او تاريخي چاپي او لاس کښلو سندونو او اثارو سره له ستر ملي او نړيوال ارزښت څخه برخمن دی او د ((سواریکا))^(*) ياد ارشيفونو د نړيوالي مؤسسي د غړيتوب وياړ يې هم تر لاسه کړی دی.

د تاريخي، علمي، ادبي او نورو اثارو د خوندي ساتني ادارې (ملي ارشيف) دېدای کولو لپاره بايد هر اړخيزې هلې ځلې وکړو او يوه ملي دنده يې وېولو.

د متن لنډيز:

ملي ارشيف زموږ په هېواد کي د لرغونو لاس کښلو او چاپي اثارو، تاريخي سندونو او ليکونو د خوندي ساتني ځانگړې اداره ده چې له تاسيس کېدو يې څو لسيزې تېرېږي او او س د زرگونو خطي او چاپي کتابونو، سندونو او نورو اثارو په لرلو سره له ملي او نړيوال اعتبار څخه برخمنه ده.

- سواریکا: د ارشيفونو يو نړيوال تنظيم يا مؤسسه ده چې د ډېرو هېوادونو ملي ارشيفونه يې غړيتوب لري.

۱- خو زده کو ونکی دي دا لاندې معلوماتي جملې د خپل ټولګي په وړاندې په لوړ غږ و لولي:

◆ په ملي ارشيف کې تاريخي ليکلي اثار له خرابېدو او ورکېدو څخه خوندي ساتل کېږي.

◆ د ملي ارشيف اوسنۍ ودانۍ د امير عبدالرحمن خان د واکمنۍ په کلونو کې نوموړي امير د خپل زوی حبيب الله خان د کار لپاره جوړه کړې وه.

◆ ملي ارشيف د داود خان د جمهوريت په لومړيو (۱۳۵۲ هـ. ش.) کال کې د عامه کتابتون تر ادارې لاندې رامنځته شو.

۲- زده کوونکي دي په کتارونو و ویشل شي. يو کتار دي په متن کې د پښتو (ی) ګانې په نښه کړي، دويم کتار دي ضميرونه او دريم کتار دي فعلونه په نښه او پخپلو کتابچو کې وليکي. له هر کتار څخه دي يو تن هغه د نورو په استازيتوب پر تخته وليکي.

۳- دي لاندې پوښتنو ته ځوابونه و وياست:

- ◆ ملي ارشيف څه ارزښت او اهميت لري؟
- ◆ په متن کې د کومو شخصيتونو نومونه ياد شوي دي؟
- ◆ د ملي ارشيف د لا بډاينې لپاره څه کولی شو؟

زده کوونکي دي پخپل کور و کلي کې د پخوانيو قلمي (لاس کينلو) کتابونو او نورو پخوانيو سندونو د شته والي او د هغو د ساتنې د څرنگوالي په اړه معلومات راغونډ او هغه دي په بل پښتو درسي ساعت کې د خپلو ټولګيو الو په وړاندې وولاي.

عادل و اکمن

■ تاسو د عدالت په باب کومه کیسه او ربډلې ده؟

عدل او انصاف له ډېرو سترو او غوره اسلامي، ټولنيزو او بشري ځانگړنو څخه گڼل کېږي، مهربته پکار دي چې په هېڅ حالت کې د عدالت تله له لاسه ونه غورځوو .

دلته مو په دې لوست کې د نوشیروان عادل د عدالت یوه بېلگه د کیسې په بڼه تاسې ته خوښه کړې ده. دا کیسه مو لوی احمد لیکلې او په (گنج پښتو) کتاب کې خوندي ده.

زور ورتنه نه ښايي چې په کمزوري باندې خپل زور وازمائي، که څه هم کار يې خرابيږي. وايي چې د روم پاچا، نو شېروان پاچا ته استازي لېږلي و، کله چې هغه دربار ته ورسېد، گوري چې يوه لويه ماني ده، پاچا پکې په تخت ناست دی او نور اميران او وزيران په څوکبو ناست دي. استازي چې شاوخوا وکتل، په دغې ماني کې يو ځای ورتنه کوږښکاره شو. له يو سړي څخه يې پوښتنه وکړه چې دا ځای ولې کوږږ دی؟ هغه ورتنه وويل چې دا د يوې بوډۍ کور و. په هغه وخت کې چې پاچا دا ماني جوړوله، نو هغې بوډۍ ته يې وويل چې دا کور په ما خرڅ کړه، مگر د هغې رضا او خوښه نه وه، پاچا په زور سره دا کار و نه کړ، نو ځکه دا ځای په دې ماني کې کوږږ پاتې شوی دی. استازي وويل چې رښتيا خبره داده چې دا کوږږ والی ډېر ښه دی، له هغه سموالي نه چې په ظلم تر سره شوی وي، حق او انصاف دادی چې دا کار نه په پخوا زمانه کې چا وبللی دی او نه مې وروسته گومان کېږي چې کوم پاچا به دا کار وکړي.

پاچا چې د قصد دا خبرې واورېدلې، ډېر خوشحاله شو، انعام او ډالۍ يې ورته ورکړه او په ډېر عزت سره يې رخصت کړ.

د متن لنډيز:

په کيسه کې د نو ميايي عادل واکمن نو شېروان د عدالت يوه پيښه بيان شوې چې نوموړي څنگه د خپلې ماني د جوړولو پر مهال د زور زياتي پر ځای له عدالت او انصاف څخه کار اخيستی دی. د خپلې ماني يوه برخه يې کړه پرېښې، خو ډيوې خواري او ښوولې ښځې حق يې په زور نه دی لاندې کړی.

مورلي احمد د پښتونخوا د هشتمتغور د تنگي او سيدونكي، د پښتو د معاصر، ساده او روان نثر له بنسټ ايښودونكو څخه گڼل كېږي. ځيني ليكلي كتابونه ترې راځي دي. په هغو كې يو ډېر مشهور اثر يې ((گنج پښتو)) دی چې لومړی ځل په ۱۸۷۲ م. كال كې چاپ شوی دی. مورلي احمد په ۱۳۰۰ هـ. ق. كال مړ دی.

۱_ څو تنه زده کوونکي دي دغه کیسه د ټولگي په وړاندې په لوړ غږ و لولي.
 ۲_ که د زده کوونکو له ډلې څخه د عدالت په اړه د چا که بله کیسه زده وي، پخپله خوښه دي هغه د ټولگي په وړاندې و وايي.

۳_ دا لاندي لغتونه د خپلمنځي نږدېوالي له مخې په بېل بېل کتار کې په پښل وليکئ:

احمد، توتکی، کتاب، زلمی، کوتره، قلم، نوشیروان، کتابچه، توتی.
 احمد

.....

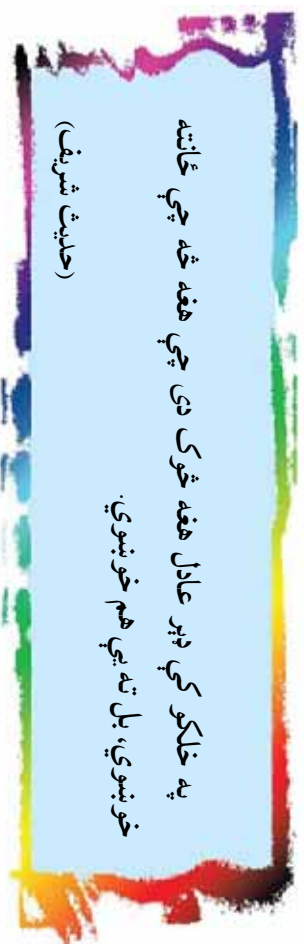
- ◆ لاندي جملې په پښل په مناسبو کلمو بشپړي کړئ:
- ◆ نوشیروان يو ډېر..... و.
- ◆ د روم د پاچا استازي له..... څخه د مانی د کوږوالي په اړه پوښتنه وکړه.
- ◆ پاچا چې د قاصد خبرې واورېدي.....شو او.....بني ورته ورکړ.

- ۴- لاندې پوښتنې ځواب کړئ :
- ◆ د نوښتوران د ودانۍ يوه برخه ولې کره جوړه شوې وه؟
 - ◆ د روم د پاچا استازي چي د ماني د کوروالي په علت پوه شو، څه يې وويل؟
 - ۵- لاندې مفردې کلمې په خپلو کتابچو کې په جمع او جمع په مفرد و اړوئ او په مناسبو جملو کې يې استعمال کړئ :

جمع	مفرد
هلاکان	سړی
قلمونه	گل
میزونه	لوست
نجونې	کور

زده کوونکي دې د کيسو څښتنې کتابونه مطالعه کړي او له هغو څخه دې د عدالت او انصاف په باب يوه کيسه په خپلو الفاظو په لنډون سره وليکي. که يې پخوا هم داسې کومه کيسه مطالعه کړې يا اوريدلې وي هغه دې په څو جملو کې وليکي. په بل پښتو درسي ساعت کې دې يې تړلگيوالو ته ووايي.

عبدالرؤف بېنوا

■ تاسې د هېواد له او سنډيو نومباليو ليکوالو او شاعرانو څخه د چا نومونه اورېدلي او د هغو کتابونه مو لوستي دي؟
د پښتو ادب په معاصره دوره کې څو ډېرې نومبالي او مخکښې ادبي څېرې لرو چې هغوی د پښتو ژبې او ادب د ودې او پرمختيا په لاره کې د ستاينې وړ خدمتونه او نه هېرېدونکي هلې ځلې کړي دي. له دغو نومباليو ادبي څېرو څخه يو يې عبدالرؤف بېنوا دی چې په دې لوست کې يې دريښنو.

عبدالرؤف بېنوا د مفتي عبدالله زوی، په ۱۲۹۳ هـ. ش. کال په کندهار کې زېږېدلی و. لومړنۍ زده کړې يې د کورنۍ او سيمې له ديني عالمانو څخه وکړې او بيا يې د خپل ځانگړي ذوق او علاقې له مخې د ديني او ادبي علومو او فنونو مطالعې ته دوام ورکړ. د ځوانۍ په لومړيو کې يې په شعر وېلو او ليکوالۍ پيل وکړ، ډېر ژر يې د خپل پياوړي استعداد له مخې په دغه ډگر کې د پرمختگ پړاو ونه ووهل او د شاعر او ليکوال په توگه وپېژندل شو.

په ۱۳۱۷ هـ. ش. کال د هېواد پلازمېنې (کابل) ته راغی او د وخت د ډېرې مشهورې علمي او فرهنگي ادارې ((پښتو ټولني)) غړی شو. بيا وروسته د کابل مجلې مدير شو. څو کاله يې دغه دنده په ډېر برياليتوب سره تر سره کړه، بيا د پښتو ټولني مرستيال او څه موده وروسته د پښتو ټولني لوی مدير شو. په همدغو وختونو کې څه وخت د هېواد ورځپاڼې مسوول چلوونکی هم و. په ۱۳۳۵ هـ. ش. کال د کابل راډيو د رياست چارې وروسيارل شوي. څو کاله وروسته په مصر کې د افغانستان د سفارت مطبوعاتي استازی او بيا د دويم ځل لپاره د کابل راډيو رئيس شو. ورپسې د ولسي جرگې وکيل او په ۱۳۴۶ هـ. ش. د اطلاعاتو او کلتور و زير شو.

وروستۍ رسمي دنده يې په لېبيا کې د افغانستان د سفير په توگه وه چې له هغه ځايه امريکا ته جلا وطن شو. د سرطان د ورپېښې ناروغۍ له امله په ۱۳۶۳ هـ. ش. کال په نيويارک کې مړ او هلته خاورو ته وسپارل شو.

د قبر پر شناخته يې خپل دا شعر د وصيت په توگه ليکل شوی دی:

زما هېروانه به در ورځ و خپل وطن ته
مړ بېل بل به رسوئ و خپل گلشن ته
ببخوئ به ما په پاک افغانستان کې
د پرديسو ننگياليو په جهان کې
زما پر شناخته به ليکئ زلميو دا:
(دلته بنڅ دی پردیس شوی بېنوا))

عبدالرؤف بېنوا پیاوړی لیکوال، شاعر، مؤرخ او هېوادپال سیاستوال و. د شعر او ادب، سیاست او تاریخ په بیلا بېلو برخو کې یې لیکل کړي دي. په سلگونو مقالې او شعرونه یې د هېواد په مطبوعاتو کې خپاره شوي او په لس گونو علمي، ادبي، تاریخي او سیاسي اثار یې د خانګړو کتابونو په بڼه چاپ شوي دي. په خپلې مورنۍ ژبې پښتو سرپرېره په عربي، اردو او انګلیسي ژبو بڼه پوهیده او په دغو ژبو کې یې لیکني او ژباړې هم کړي دي.

د چاپ او ناچاپ کتابونو شمېر یې له ۵۰ څخه زیات دی. دلته یې د ځینو اثارو نومونه اخلو: او سنی لیکوال (۱- ۲- ۳- ټوک)، د افغانستان نومیالي (۱- ۲- ۳- ۴- ټوک)، میرویس نیکه، پرېشانه افکار (د شعرونو ټولګه)، د شعرونو کلیات، زور ګناهکار (د ډرامو ټولګه) د افغانستان تاریخي پېښې، د زړه خواله (ادبي لیکونه) او نور. یو شعر یې د بېلګې په توګه راوړو:

د غریب پالنه

چې وړوګي سره مور که

پاله وروره سره ورور که

داسې کره له غریبانو

هر غریب پر اوږه سمور که

هوښیاري شرافت نه دی

چې له وړکو سره زور که

له انصاف له عدله لیرې

چې د کونډو سر سر تور که

د هغو زړوګی به خور شي

د یتیم زړوګی چې خور که

د خپل قام رنځور په شاګه

تاته کوم هوښیار پیغور که

چي دانه کوي ئي نومه
پري گومان دغله او چور که

د عبدالرؤف بينوا لنډه ادبي ټوټه:
گرانه ملگريه!

يو گل چي څومره ډېر رنگونه ولري ښکلا ئي هم هومره زياته وي او چي څومره
مخونه ولري هغومره د ستاينې وړ وي، خو يو انسان که دوه رنگه شو يا ئي ځان دوه
مخي وښوده نو نور ئي مخ دکو نه وي.
پوهان وايي: ((څنگه چي ئي، هغسي ځان ښه او څنگه چي ځان ښي هغسي
اوسه.))

خو ځيني انسانان شته چي نه يوازي څو رنگه، خو ښي او څو مخه لري، بلکي ورسره
څو ژبي ئي هم په خوله کي وي. او د ماهر و اېکټرانو په څېر د خپل هر رنگ او هر مخ د
ښودلو لپاره مخصوصي صحنې لټوي او د خپلي هرې ژبي لپاره ځانته موقع گوري.
داسي انسانان د نورو په رنگ رنگېدل نه غواړي، خو د ځان د رنگ په بدلولو کي
دومره ماهر وي چي نور به خپل رنگ ژر غولولي شي. د مخونو په پېژندلو کي لاس
لري، خو د دوی د مخ په پېژندل د مصنوعي سپورمي په اصلي ماهيت پوهېدلو غوندې
وي. دوی په خپله ژبه پسې نه گرځي، خو خپله ژبه د هر چا او هر ځای د اقتضا سره سمه
گرځوي. دوی د هر مجلس د رنگ سره خپل رنگ بدلولي شي او د هر چا د خوب رگ
ئې ځانته معلوم کړی وي. دوی په همدغه يوه ژبه غله ته وايي غلاکوه او د کور خاوند
ته وايي: کور ستانه.

ظالم ته د ظلم لاره ښيي او مظلوم ته د انتقام اخیستلو سترگوکونه وهي.
حاکم ته محکومين وي او محکومينو ته د حاکمانو په رنگ کي وړاندې کېږي. او که
ورته څير شو همدا دوه مخي، دوه رنگي کسان دي چي د ټولني د طبقو ترمنځ د دې پر
عوض چي وحدت، يو والی او ښه نيت پيدا کړي، د هغوی په منځ کي د بديني، بدگمانی

او بدبختی، توري پردي اجوري، که د حاكمي او محکومې طبقې ترمنځ واقع شي، دواړو خواوو ته داسې څرگندوي چې همدا دوی دي چې ددې دوو طبقو ترمنځ بې ارامي ساتلې ده، که دوی نه وي د هغوی ارامي به هم وپجاره شي. حال دا چې که دا دوه مخي او دوه رنگي له منځه لري شي، د طبقانو ترمنځ مستقیمه رابطه او مفاهمه پېر ژر د دوی منځ ته صمیمیت او یو رنگي راوستلای شي.

نو گرانه ملگریه!

که غواړو چې د ښه او نیکمرغه ژوند سره مخامخ شو، لازمه ده چې ددې دوه رنگي، دوه مخي او دوه ژبي، څخه لومړی ځانونه وژغورو او بیا بې په تېنگه د مخنیوي لپاره زیار وپاسو.

هر چاته او په هر مجلس کې چې څنگه یو، هغسې ځانونه وښو او چې څنگه ځانونه ښو هغسې واوسو او دا مو ډاډ وي چې یوه ورځ نه یوه ورځ به ضرور د دوه مخو مخونه تور او د دوه رنگو رنگونه ورک او د دوه ژبو ژبي وچې شي، ځکه چې ((کوږد بار تر منزله نه رسېږي.)) او ((دوي هندوانې په یوه لاس کې اخیستی کېدای نه شي.))

د متن لنډيز:

عبدالروف بېنواد پښتو ژبي پیاوړی لیکوال، شاعر، مؤرخ او هېواد پال سیاستوال و. د خپل ژوند څو لسيزې يې د هېواد په علمي او فرهنگي ادارو کې خدمت کړی، په لس گونو ځانگړي کتابونه او په سلگونو مقالې يې چاپ او خپرې شوي دي. عبدالروف بېنواد پښتو په معاصرو شاعرانو او لیکوالو کې د لوړ ادبي مقام او دريځ څښتن دی.

۱- خو زده کو ونکی دی په خپله خوښه د متن یو پارگراف په وارسره ولولئ.

۲- د متن په پای کې مو د بینواله شعر څخه څه مفهوم واخیست؟ په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ او هغه د تولاګي په وړاندې ولولئ.

۳- زده کوونکی دی متن په غور ولولئ او په هغو کې دې صفتونه پیدا او په مناسبو جملو کې وکارولئ.

۴- په متن کې مو ولوستل چې عبدالرؤف بینوا نومیالی لیکوال، شاعر، مورخ او هېوادپال سیاستوال و. ستاسې د نوموړي کوم اړخ ډېر خوښېږي خبرې پرې وکړئ؟

◆ لیکوال په توله کې څه ارزښت لري؟

۵- دالاندې نیمګړې جملې په پنسل په مناسبو کلمو سره بشپړې کړئ:

◆ عبدالرؤف بینوا د پښتو ژبې یو نومیالی..... و.

◆ عبدالرؤف بینوا په..... کې مړ.

◆ عبدالرؤف بینوا له..... زیات چاپ او ناچاپ کتابونه لري.

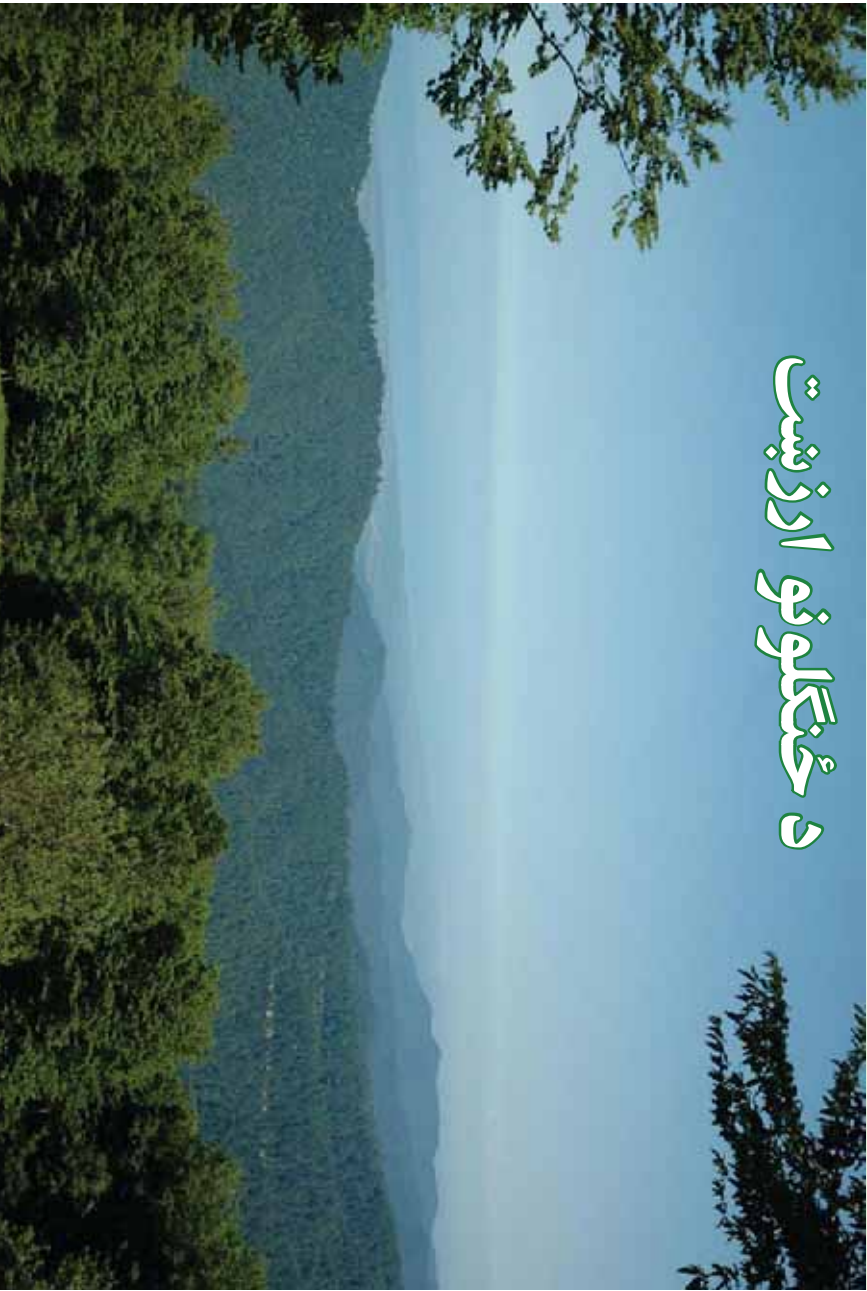
۶- ځینې زده کوونکي دې د تولاګي مخې ته راوبلل شي چې د بینوا د نثر ګرانه ملګرې، مفهوم په خپلو الفاظو کې تولاګیو الو ته بیان کړي.

زده کوونکی دی د خپل کور وکلي یا سیمې او ښار د کوم شاعر لنډ ژوند لیک او د شعر یوه بېلګه ولیکئ. په راتلونکې پښتو درسي ساعت کې دې یې تولاګیو الو ته ولولئ.

د ځنگلونو ارزښت

■ تاسې له ځنگلونو سره اشنا یاست ؟

■ ځنگلونه څه گټې لري ؟

ځنگلونه سربره پر دې چې دسون، د کورونو د پوښلو او د کرکيو او دروازو

د جوړولو لپاره د اړتیا وړ لږگي برابروي او همداراز د هوا په پاکوالي، د ښکلې چاپیریال او طبیعي منظر و په رامنځته کولو کې هم ستر ارزښت او اهمیت لري.

دلته په دې لوست کې د ځنگلونو په گټو او ارزښتونو خبرې کوو .

افغانستان يو غرنی هېواد دی چې زياته برخه يې غرونو نیولې ده. له دغو غرونو څخه ځینې يې په گڼو و نو او بوټو پوښلي دي چې هغو ته طبيعي ځنگلونه وايي. له دغو ځنگلونو څخه که له يوي، خوا د ودانیو د پوښلو، کرکيو، دروازو او نورو ضروري شيانو د جوړولو لرگي برابر وي، له بلې خوا يې له لرگيو څخه د سون د توکو په توگه هم کار اخلي.

د ډول ډول مېوو او کورنيو څارويو د روزني لپاره ځنگلونه و رچاپيريال جوړوي. د وحشي حيواناتو او ډول ډول الوتونکو د استوگني لپاره يو ډېر مناسب ځای گڼل کېږي. ځنگلونو ډېرې ښکلې او په زړه پورې طبيعي منظرې هم جوړې کړې دي. بايد و وایو چې د ډېرو لوړو او ټيټو غرونو دښته والي په لنډول زموږ د هېواد د ځنگلونو شمېره او سيمې ډېرې نه دي. د هېواد په مرکزي او شمالي برخو کې د هندوکش د لوړو غرونو لړۍ دي چې تل په واورو پټې وي او د ځنگلونو د رامنځته کېدو لپاره وړتيا نه لري. بيا هم کوم ځنگلونه چې همدا اوس زموږ په هېواد کې شته، که يې په سمه توگه ساتنه، څارنه او پالنه وشي او د يوې ملي شتمنۍ په توگه ورڅخه مناسبه گټه واخيستل شي، تر ډېره زموږ د خلکو اړتيا وي پوره کولای شي او د ملي اقتصاد په پياوړتيا کې ډېره ارزښتناکه ونډه ترسره کولای شي.

زموږ د هېواد د ځمکې ټوله دوه ميليونه هکتاره شاوخوا ساحه ځنگلونو پوښلې ده. دغه ځنگلونه په ټول هېواد کې يو شان نه دي. د بېلگې په توگه د پکتيا، کونړ او بادغيس په ولايتونو کې دغه کچه لوړه ده، خو په مرکزي او جنوب لوېديځو سيمو کې بيا هيڅ ځنگل نشته.

د کونړ او پکتيا په ځنگلونو کې د نېټر، څېړۍ او بيوون ډېرې ونې شته چې ډېر اقتصادي ارزښت لري. د بادغيس په ځنگلونو کې د پستي ځنگلونه شته دي چې د پستي خوندوره مېوه ترې لاس ته راځي. په ننگرهار، لغمان، نورستان او نورو سيمو کې هم ځنگلونه شته دي.

که ځنگلونه له يوې خوا ستر اقتصادي ارزښت لري، نو له بلې خوا د چاپيريال او هوا

په پاک ساتلو او د سیلابونو په وسیله د پېښیدونکو زیانونو د مخنیوي لپاره هم ډېر مهم دي. مور ته لارمه ده چې د یوې ارزښتناکې ملي شتمنۍ په توګه یې د ساتنې او څارنې لپاره هلې ځلې وکړو. پر طبیعي ځنګلونو سربېره د هېواد په زیاترو سیمو کې مصنوعي ځنګلونه وکړو او ونې روزو چې د استوګنې چاپېریال مو ښکلی، هوایي تازه او په زړه پورې شي .

د متن لنډيز:

زموږ هېواد غرنی دی، له همدې امله په ځینو سیمو کې ډېر ګڼ او پراخ ځنګلونه لري. دغه ځنګلونه په اقتصادي او سوداګریز ارزښت سربېره د هوا په پاکوالي او د ښکلو طبیعي منظر په رامنځته کولو کې د ستاینې وړ ونډه لري. ځنګلونه د سیلابونو مخنیوی کوي او مور له طبیعي مصیبتونو څخه هم تر یوه حده ساتي. د ملي شتمنۍ په توګه یې باید ساتنه او څارنه وشي.

- ۱- زده کوونکي دې متن په چوپیتیا سره ولولي، بیا دې نور زده کوونکي د متن یو یو پاراګراف په لور غږ د نورو ټولګیوالو په وړاندې ولولي .
- ۲- زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د کتاب له متن څخه د ځنګلونو ګټې وليکي او بیا دې په وار سره د ټولګیوالو په وړاندې ولولي.
- ۳- یو یو زده کوونکي دې د ټولګیو مخې ته راوغوښتل شي چې په لنډه توګه د هېواد د بیلابیلو ځنګلونو سیمې وښيي او د ځنګلونو د اهمیت په هکله خبرې وکړي.

◆ پورته عکسونو ته وگورئ او د ځانگړنو په هکله يې څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

۴- دې لاندې پوښتنو ته څوابونه وړايئ :

- ◆ ځنگلونه څه ته وايي؟
- ◆ ځنگلونه د چا مال بلل کېږي؟
- ◆ تاسې د هېواد د څوانانو په توگه د ځنگلو د ساتنې او څارنې لپاره څه وړاندیزونه لرئ.

۵- دالاندې جملې وړولئ چې په کومې زمانې (اوس مهال - تېر مهال او راتلونکې

مهال) پورې اړه لري، په چوکاټ کې يې په پېنسل وليکئ :

- ۱- زه پروسرېکال د کونړ ځنگلونو ته تللی وم .
- ۲- زه ځنگل ته ځم .
- ۳- زه به له خپل ورو سره د پکتيا د ځنگلونو ليدلو ته لاړ شم.

زده کوونکي دې د ځنگلي ونو او د دوی په سيمو کې د موجودو ونو نومونه ليست کړي د پښتو ژبې په بل درسي ساعت کې دې هغه پوښتنو ته ووايي.

دو لسم لوست

لوږي او روغتيا

■ تاسې له کوم ډول لوبو سره مينه لری؟

■ لوبې څه گټه لری؟

مور په تولنه او هېواد کې په سيمه ييزه، ملي او نړيواله کچه يو شمېر لوبې او ورزشونه لرو چې ډېر مينه وال لري. دغه لوبې نه يوازې دا چې غوره بوختيا وي دي، ډېرې روغتيايي گټې هم لري. دلته په دې لوست کې پر هغو خبرې کوو .

لوبې يوازې بوختيا او وخت تيرول نه دي، بلکې د ځوانانو لپاره د بري نوري گټې هم لري. د ځوانانو پټ استعدادونه راڅرگندوي او هغوی څيرک، کوربنې، کارکوونکي، وخت پيژندونکي، زغمونکي او ژمن روزي.

لوبې سرسره پر يوې غوره بوختيا او پورته يادو شوو بنسټونو، د بدن د روغتيا او سلامتيا لپاره هم ډبرې گټې لري. د هغو په ارزښت او اهميت بايد موږ پوه شو. پخوا به زياتره چاري او کسبون نه، لکه: ترکاڼي، اهنگري، بوي کول، لوکول او دکرنې نوري چاري د انسان د بدن او متو په زور او ځواک سرته رسېدلې. تر ډبرو ليري ليري و اتونونو به خلك پلي تلل، که څه هم دغه کارونه به د اړتيا له مخې ترسره کېدل، خو هغه په حقيقت کې يو ډول سپورت هم و.

اوس د عصري پرمختگونو له امله د ژونديه ټولو چارو کې ډبرې اسانتياوي رامنځته شوي دي. دکارونو لپاره لوی او واړه ماشينونه او د تگ راتگ لپاره ډول ډول وسيلې جوړې شوي دي، ځکه د انسان د بدني کار ډگر لږ او ډېر تنگ شوی دی. داچې د انسان د بدن غړي داسې ځانگړتيا لري چې که کار ترې وانه خيستل شي، سستېږي او که کار ترې واخيستل شي، ډبره ښه وده کوي او پياوړي کېږي.

هغه بېلا بېلي سيمه ييزې، ملي او نړيوالې لوبې، لکه: واليبال، فوټبال، ټينيس، باسکټبال، کرکت، هاکی، ځغاسته يا منډې وهل، لاسيو وهل، وزن پورته کول، څېره نيول (پهلواني) وزلوبه، جمناسټيک او همدارنگه د ماشومانو ځينې سيمه ييزې لوبې، لکه: پټ پټوني، رسي، لوبه، پندوس، چندری، د واورو جنگ او داسې نور چې په ځانگړي يا ډله ييزه ترسره کېږي، لوبې ورته وايي.

لوبې ډبرې جسمي او روحي روغتيايي گټې لري. د لوبو کولو پر وخت د بدن غړي په حرکت راځي. بدن خو له کېږي او له هغو سره ډېر زهرجن مواد بهرته وځي. د لوبو په بهير کې ساه ايستل گړندی کېږي، بدن نوې او تازه هوا اخلي. روحي ستړيا له منځه ځي، زړه او بدن ځينټلی کېږي. لوبې او ورزشونه د ځوانانو ترمنځ صميميت زياتوي او ان تردې چې د ملتونو ترمنځ سيالی، په لوبو کې د دوستۍ او سولې فضا رامنځته کوي.

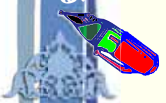
د لوبو او ورزش یوه بله ډبره مهمه گټه دا ده چې د انسان بدني استعدادونه او مهارتونه وده کوي، ذهني، اخلاقي او ټولنيزي ځانگړني بې پالنه او روزنه مومي. د ډله ییزو لوبو له امله د لوبغاړو په خپلو کې د همکارۍ، او یو پر بل د باور او ملگرتیا روحیه پیاوړې کېږي.

تاسې باید د زده کړې د چارو ترڅنګ لوبو او ورزش ته هم مناسب وخت ورکړئ، په ځانگړو ډله ییزو لوبو او ورزشونو کې برخه واخلي چې بدن مو روغ رمت او د هر ډول جسمي او روحي کارونو سرته رسولو ته چمتو شي.

د متن لنډيز:

لوبې بوختیا او وخت تیرول نه دي، بلکې ډېرې نورې روغتيايي او ټولنيزې گټې هم لري. اوس د فزيکي کار او فعالیت ډگر لږ او ډېر تنگ شوی او ډېر کارونه د ماشين په وسيله تر سره کېږي. د انسان بدن داسې ځانگړنه لري چې که کار ترې وانه خيستل شي، سستېږي، که کار ترې واخيستل شي، نو ډېره پياوړتيا مومي. ددې لپاره د بېلا بېلو لوبو تر سره کول ډېر ضروري دي.

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې لومړۍ متن په چوپتیا سر و لولي، بیا دې ځینې زده کوونکي متن په لور غږ د ټولگيو الو په وړاندې و لولي.

۲- زده کوونکي دې په دريو برابرو ډلو و ویشل شي؛ یوه ډله دې د لوبانو سیمه ییزې لوبې، دویمه ډله دې په ملي کچه منل شوي نړیوالې لوبې او درېمه ډله دې د ماشومانو بېلابېلې لوبې لست کړي او بیا دې د هرې ډلې استازی هغه د ټولگي په وړاندې و رايي،

- نور زده کو و نکی دی هغه په خپلو کتابچو کې و لیکي.
- ۳_ لاندې پوښتنو ته دې مناسب څو اېونه و وایي.
- ◆ لوبې او ورزش څه شی دی؟
 - ◆ لوبې او ورزش په ټولنیز لحاظ څه گټې لري؟
 - ◆ که زموږ د هېواد لوبغاړي په نړیواله کچه په سیالیو کې بریالیتوب تر لاسه کړي، تاسې ته څه احساس پیدا کېږي؟ څو تنه دې د ټولگي په مخ کې پرې خبرې وکړي.
 - ۴_ په متن کې فعلونه په نښه او هغه په مناسبو جملو کې وکاروئ.
 - ۵_ زده کوونکي دې د عکس له مخې د لوبو په اړه خبرې وکړي:

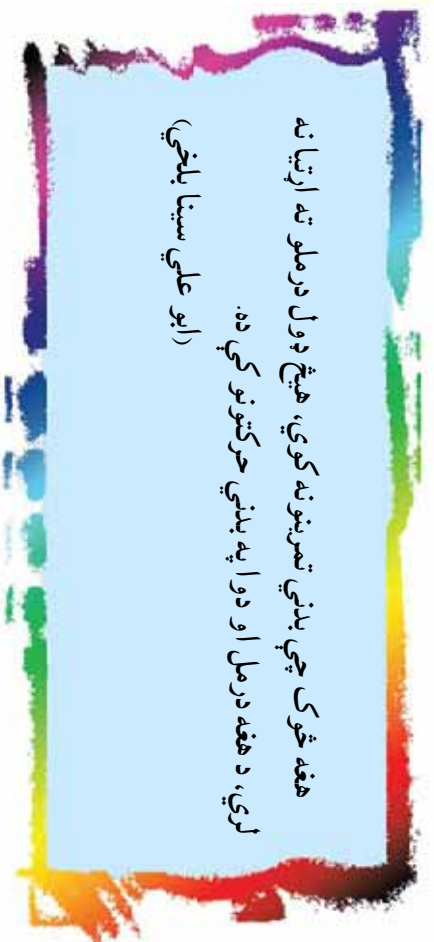

۶- د لاندې جملو خالي ځايونه په پينسل په مناسبو کلمو ډک کړئ :

- ◆ لوبې او ورزش ډيرې گټې لري.
- ◆ د واليبال لوبه د ترمنځ کېږي.
- ◆ وزلوبه زموږ د هېواد يوه ده.
- ◆ د لوبو او ورزش په ترسره کولو د انسان د بدن غړي کېږي.
- ◆ لوبې د لوبغاړو ترمنځ د او د رامنځته کېدو سبب گرځي.

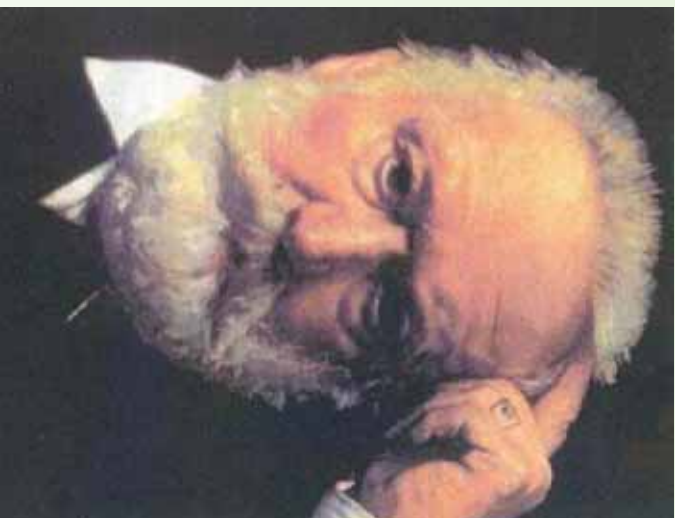
هرزده کورنۍ دې د خپلې خوښې يوې لوبې په اړه معلومات وليکي او هغه دې د پښتو ژبې په بل درسي ساعت کې تولاگيولو ته وړايي.

هغه څوک چې بدنې تمرينه کوي، هيڅ ډول درملونه اړتيا نه لري، د هغه درمل او دوا په بدنې حرکتونو کې ده.
(ابو علي سينا بلخي)

ويكتور هوگو

- تاسو په نړيوالو ادبي شخصيتونو کې د چا نومونه پيژنئ؟
- مورې ته د نړۍ د ادبي نامتو څېرو پېژندل څه گټه لري؟
- د نړۍ د ادبپوهانو په تاريخ کې ډېرې ستړې ادبي څېرې شته چې د خپلو ارزښتناکو ادبي اثارو له امله يې نړيوال نوم او شهرت تر لاسه کړی دی. له دغو ادبي څېرو څخه د فرانسې نامتو ليکوال، ويكتور هوگو هم و چې د لوړو ادبي ارزښتمنو اثارو د ليکلو له امله يې زيات نړيوال شهرت په برخه شوی دی. دلته يې په دې لوست کې دريښتو.

پیاوړی لیکوال او شاعر ویکتور هوگو په ۱۸۰۲ م. کال د فرانسې په بیزانسون ښار کې زېږېدلی دی. پلار یې د پوځ لوړ پوړی دولتي چارواکی او جنرال و. د هوگو کورنۍ د ده تر زېږېدلو څه موده وروسته د بیزانسون له ښار څخه د پاریس ښار ته ولېږدول شوه. هوگو د ځوانۍ پر مهال په شعر ویلو پیل وکړ. له ادیبانو او مطبوعاتو سره د زياتي مينې له کبله یې یوه مجله هم خپره کړه چې تر ۱۸۲۱ م. پورې یې خپرولو دوام وکړ.

د شعر ونو لومړنۍ ټولگه یې تر خپرېدو وروسته د لوستونکو له ډېر تاوده هر کلي سره مخامخ شوه او ستره ادبي جایزه یې هم تر لاسه کړه. په ۱۸۴۳ م. کال د هوگو په ژوند کې هغه مهال بدلون رامنځته شو چې ځوانه لور یې مړه شوه. تردې وروسته هوگو له ادیبانو څخه سیاست ته مخه وکړه.

کله چې ناپليون واکمن شو، ویکتور هوگو له هغه سره مخالفت پیل کړ. په پایله کې هغه اړ شو چې فرانسه پرېږدي. هغه لومړی بلژیک او بیا انگلستان ته لاړ. ویکتور هوگو د انگلستان د جرسي په جزیره کې د استوګنې پر مهال د ((مجازات)) په نامه اثر ولیکه او په همدغه کال یې د خپلو شعرونو ټولگه د ((نندار چیان)) تر سرلیک لاندې هم خپره کړه. نوموړی تر ۱۸۷۰ م. کال پورې هلته پاتې شو او خپل نور مشهور آثار د ((پېړیو حکایتونه)) او ((بینویان)) یې ولیکل.

په ۱۸۷۰ م. کال هغه مهال چې په فرانسه کې جمهوري حکومت رامنځته شو، هوگو بیرته پاریس ته ستون شو. د فرانسې خلک تر ننه هغه ته د یو ستر ملي او ولسي لیکوال په سترګه گوري. مشهورو اثارو یې نوم د نړۍ د ادیبانو په تاریخ کې د تل لپاره خوندي کړی دی. د هوگو اثار د نړۍ په ډېرو ژبو ژباړل شوي دي. ویکتور هوگو په ۱۸۸۵ م. کال د ۸۳ کالو په عمر له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې دي.

د متن لنډيز:

ويكتور هوگو د فرانسې نامتو ليکوال و چې د خپل ادبي شهکار ((بينو ايان)) په ليکلو يې ستر نړيوال نوم او شهرت تر لاسه کړی دی. په نړيوالو ادبيا توکي به ډېر لږ ليکوال په خپل وخت کې د ويكتور هوگو په څېر هر اړخيز نړيوال شهرت ته رسېدلي وي. د هوگو اثار په نړيوالو ژبو ژباړل شوي دي.

۱- خو زده کوونکي دې دنورو ټولگيوالو په استازيتوب متن په لوړ څېر ولولي.

◆ ځينې زده کوونکي دې د متن يو يو پاراگراف ولولي.

۲- زده کوونکي دې هغه لغتونه چې ښوونکي پر تخته ليکلي او معنا کړي دي، پخپلو کتابچو کې وليکي.

◆ خو زده کوونکي دې په تخته ليکل شوي لغتونه په مناسبو جملو کې وکاروي.

۳- زده کوونکي دې د خپل هېواد څو مشهورو ادبي شخصيتونو نومونه وليکي، ځينې دې هغه د ټولگيوالو په وړاندې ووايي.

۴- لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړي:

- ◆ ويكتور هوگو څنگه نړيوال ادبي شهرت ترلاسه کړ؟
- ◆ ويكتور هوگو ولې او څه ډول له ستونزو سره مخامخ شو؟
- ◆ کومې پېښې د ويكتور هوگو په ژوند کې بدلون راوست؟
- ۵- د لاندې جمع نومونو مفرده بڼه په خپلو کتابچو کې وليکي، په مناسبو جملو کې يې وکاروي:

نومونه زده کوونکي شخصيتونه شاعران ادبپوهان

◆ د لاندې جملو سمه معنوي او املايي بڼه د هغو په وړاندې په پېنسل سره وليکي:

- هوگو د انگلستان او سیدونکی و . ()
 هوگو یو مشهور سوداگر و . ()
 هوگو زوی و د یو جنرال . ()

۶- هرزه کونکی دې د خپل څنگ تو لگيوال ته له متن څخه یوه برخه د املاء په توگه و وایي او بیا دې هغه د کتاب له مخې سمه کړي.

۷- په لاندې کلمو کې نومونه، صفتونه او فعلونه جلا کړئ:

بنګلی هوگو لار پیاوړی محمود
 خورل نومیالی لیکل ژرل

کورنۍ دنانه

داسې یو متن په کور کې ولیکئ چې د پښتو پنځه واړه (دی گانې) پکې مراعات شوي وي، په بل پښتو درسي ساعت کې یې خپلو ټولگيوالو ته د تختې پرمخ ولیکئ او راغلي (دی گانې) پکې په نښه کړئ.

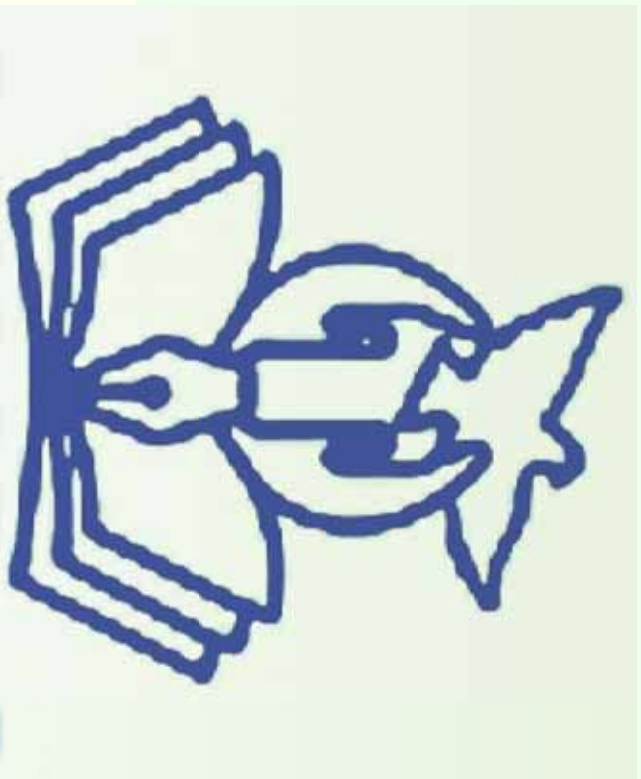
ازادې

د اسمانونو، د چمنونو او د سیندونو بې ازاره لارویانو ته زیان مه رسوئ او ازادۍ ته یې په احترام وگورئ. د دغو بېوزلو او بې گناهو ازادې مه ایساروئ چې د تقدیر او سرنوشت قاضي او حاکم ستاسو ازادې سلب نه کړي.

(وېکتور هوگو)

د بشر حقونه

■ تاسې بشري حقونه پيژنئ؟

■ د نورو حق ته بايد څرنگه درناوی و لرو؟
انسانان په ټولنه کې يو لړ حقونه لري چې دا د دوی ځانگړي حقونه دي. دغه راز په ټولنه کې د نورو حقونو په وړاندې مکلفيتونه هم لري چې هغو ته بايد درناوی وکړي.

په دې لوست کې په ټولنه کې د بشري حقونو په هکله خبرې کوو او لولو چې انسانان په ټولنه کې د کومو حقونو لرونکي دي.

الله ﷻ چي په دې نړۍ کې انسان پيداكړی، له هماغه پيله يې پرې د زيات شمېر بشري حقونو لور بڼه هم كړې ده. بشر ته د خدای ﷻ د وركړو حقونو شمېره ډېره زياته ده، لكه د ژوند كولو حق، د ملكيت لرلو حق، د زده كړې حق، د روغتيا حق، د تابعيت حق، د فكر او بيان د څرگندولو حق، د انساني كرامت او شخصيت د خونديتوب حق او نور. د ټولنيز ژوند په بهير كې وخت په وخت د زورواكو له خوا د كمزورو حقونه په زورزياتي تر پښو لاندې او له هغو څخه يې برخې كېږي. كه وگورو، له خپلو حقونو څخه دفاع او د ترلاسه كولو لپاره يې هلې ځلې ډېر اوږد تاريخ لري. ډېرې بېلگې يې په بشري تاريخ كې خوندي دي.

د اسلام د سپېڅلي دين په راتگ سره د بشر حقونو ته پوره درناوی و شو او په بېلابېلو بڼو موجود ټول توپيرونه يې له منځه يوړل. په الهي احكامو او نبوي ارشادا تو كې د دغو بشري حقونو د تثبيت په هكله ډېرې زياتې لارښوونې شته. د بېلگې په توگه كله چې حضرت ابو ذر عفارې حضرت بلال ته وويل: اى حبشي غلامه! حضرت محمد ﷺ ورته وفرمايل: تور حبشي او سيد قرشي دواړه برابر او د خدای ﷻ بنده گان دي.

نو ويلاى شو چې ټول انسانان برابر حقونه لري او په ځانگړي او ټولنيز ژوند كې بايد له هغو څخه برخمن شي.

د بشري تاريخ په اوږدو كې، كه څه هم د نړۍ په گوټ گوټ كې وگړو د خپلو بشري حقونو د ترلاسه كولو لپاره ځانگړي او ډله ييزې هلې ځلې كړي او غېرونه يې پورته كړي دي، خو په نړيواله كچه داسې كومه اداره نه وه چې له هغوى څخه چې حقونه يې سلب شوي، ملا تر و كړي. د دويمې نړيوالې جگړې په بهير كې چې زيات شمېر انسانان وژل شول او په نړيواله كچه په بشري حقونو سخت تيرى و شو، د جگړې له پاكۍ ته رسېدو وروسته د دې اړتيا پيښه شوه چې په نړيواله كچه داسې يوه لايحه او قانون رامنځته كړي چې د بشر له حقونو څخه دفاع وكړي. په دې لړ كې په ۱۹۴۷ م. كال د ملاگرو ملتونو د عمومي ټولني له خوا د بشر د حقونو نړيواله اعلاميه تصويب شوه. دا اعلاميه يوه سريزه او (۳۰) مادې لري. وروسته بيا په بېلابېلو وختونو كې د بشري حقونو په

اروند بېلا بېل کتونکي انسانونه تصويب شوي دي چې هريو په خپل ځای ځانگړی ارزښت او اهميت لري.

د بشر د حقونو د نړيوالې اعلاميې له مخې انسان تر هر څه لومړی د ژوند کولو، ازادۍ او د شخصي امنيت لولو حق لري. همدارنگه هيڅوک بايد شکنجه يا ونه ربړول شي او نه دې هغه له زور زياتي، ناوړه سلوک او سپکاوي سره مخامخ کړای شي. هر څوک حق لري چې حقيقي شخصيت يې په رسميت وپېژندل شي. ټول د قانون په وړاندې برابر دي. هيڅوک دې په خپل سر بندي يا له خپل ټاټوبي تبعيد نه کړای شي. د چا په شرافت او اېرو دې تېری نه کېږي. هر څوک حق لري چې ازاد فکر وکړي، خپل فکر او نظر په ازادانه ډول څرگند کړي.

د بيان ازادې چې د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې په نولسمه ماده کې راغلي، د بشر له ډېرو مهمو او بنسټيزو حقونو څخه گڼل شوي ده. په دې برخه کې يادونه شوې ده چې هر څوک د بيان د ازادۍ حق لري او د خپل نظر په څرگندولو کې بايد وېره او ډار ونه لري. د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې دغه ماده خلکو ته دا حق ورکوي چې له هرې وسيلې څخه چې کېدای شي اطلاعات او معلومات ترلاسه کړي او يا يې نورو ته ورسوي، خو د يادونې وړ ده چې د بيان ازادې هم خپلې پولې او حدود نه لري تر هغه چې په کې بشري کرامت ته سپکاوی نه وي رامنځته شوی او د هغه په وسيله د چا بشري حقوق تر پينو لاندې نه شي، د چا له ديني او مذهبي عقيدو، قومي، نژادي او توکميز حيثيت او له خپلو ملي هېوادنيو گټو سره په ټکر کې نه وي. د بيان ازادې جايز ده.

- زده کړه يا بنسټونه او روزنه چې هم د انسان له ډېرو مهمو او لومړنيو حقونو څخه ده، د بشر د نړيوالې اعلاميې په شپږو بنسټيزو ماده کې د هغې په اړه داسې راغلي دي:
- هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. زده کړه به لږ تر لږه په لومړنيو دورو کې وربښي وي. لومړنۍ زده کړه به اجباري وي، فني او حرفوي زده کړې به د ټولو په واک کې وي.

– د زده کړو موخه به د انساني شخصيت وده، د بشر حقونو ته درناوی او بنسټيزه

ازادې وي.

– مور او پلار به د خپل ماشوم په اړه د زده کړې د ډول په ټاکنه کې لومړیتوب ولري.

– دولت مکلف دی چې د وگړو لپاره یې له کوم توپیره د زده کړې لارې چارې برابرې کړي، چې په دې توگه د خلکو د ذهني روزنې شرایط برابر شي.

د بشر د حقونو په نړیواله اعلامیه کې د داسې نورو ډېرو حقونو یادونه هم شوې ده چې هغه ټول د انسان طبیعي او تولدیز حقونه گڼل کېږي.

په نړیواله کچه ټول هغه هېوادونه چې د بشر د حقونو اعلامیه یې لاسلیک کړې ده، په ملي کچه دغه دولتونه مکلف گڼل کېږي چې د هغو رعایت وکړي. د ملگرو ملتونو د بشري حقونو اداره او د بشر د حقونو بېلابېلې نړیوالې ټولنې په نړۍ کې د بشري حقونو حالت ته پاملرنه کوي او هغه څاري.

اوس چې زموږ په هېواد کې د سولې، سوکالي، ټولنیزو او اقتصادي پرمختگونو لپاره لارې چارې برابرې شوي دي، دولت د بشري حقونو د نړیوالې اعلامیې د لاسلیک کونکي او ژمن غړي په توگه د بشر حقونو ته پاملرنه کوي. په هېواد کې د بشر د حقونو خپلواک کمیسیون رامنځته شوی چې د بشر له حقونو څخه دسرغړونې او نورو اړوندو مسایلو د څارنې چارې سمبالوي.

دمتن لندیز:

هر انسان که ښځه وي او که نر، په ټولنه کې د ژوند کولو، د فکر او بیان د ازادۍ، حق، دانساني کرامت او شخصیت د خونديتوب حق لري. په اسلام کې هم د بشر د حقونو پوره درناوی شوی دی او په نړیواله کچه هم د بشر د حقونو د ورکولو او درناوي په هکله ځانگړي قوانین رامنځته شوي او هېوادونه یې په رعایت کولو اړ او مکلف گڼل کېږي. اوس داسې ادارې او سازمانونه شته چې په ټوله نړۍ کې د بشر د حقونو حالت له ننګونې څخه څاري.

۱- خو زده کو ونکي دي په اسلام کي د بشر حقونه د متن له مخي و وایي او خو تنه دي د بشر د حقونو په نړيوالې اعلاميې کي راځلي حقونه د متن له مخي و وایي.
 - خو زده کو ونکي دي په خپله خوښه د متن بېلا بېل پراگرافونه و لو لي.
 ۲- زده کو ونکي دي په دوو ډلو و وېشل شي : يوه ډله دي په متن کي ((مفردې کلمې)) و لیکي او بله دي ((مرکبي کلمې)) او بيا دي د هري ډلې استازي هغه د ټولگي په مخ کي و وایي.

- ۳- لاندې پوښتنو ته ځواب و وایي:
- ◆ د اسلام دين انسان ته کوم حقونه ورکړي دي ؟
 - ◆ د بشر د حقونو په نړيوالې اعلاميې کي د کومو بشري حقونو يادونه شوي ده ؟
 - ◆ دو لټونه د بشري حقونو په هکله په څه مکلف شوي دي ؟
 - ◆ تاسو له دي لوست څخه څه مفهوم ترلاسه کړ ؟
 - ◆ د بشر د حقونو د ورکړي په برخه کي ستاسو نظر څه دی ؟
 - ◆ که په ټولنه کي بشري حقونه ور نه کول شي، ستاسو په نظر به څه زيانونه رامنځته شي ؟
 - ۴- په لاندې جدول کي تش ځايونه په مناسبو جملو په پېنسل ډک کړئ:

ماضي (تيره زمانه)	حال (اوس مهال)	مستقبل (رانلونکي زمانه)
ما ليک و ليکه.		
		احمد به راشي.
	زه لوست و ايم.	
		څوک به درس و وایي.

- ۵- لاندې جملې و لولئ او د سمې جملې په مخامخ چوکاټ کې په پينسل نښه وکړئ :
- ◆ بشر ته په ټولنه کې حقونه ورکړل شوي دي.
 - ◆ بشر ته ځينې حقونه ورکړل شوي دي.
 - ◆ د بشر د حقونو فکر له دويمې نړيوالې جگړې وروسته رامنځته شوی دی.
 - ◆ له لومړۍ نړيوالې جگړې وروسته رامنځته شو.

ستاسو په شاوخوا کې د بشر د حقونو حالت څنگه دی؟ په دې اړه له خپل مور او پلار او نورو مشرانو څخه هم وپوښتئ، که مو په زړه پورې څه پيدا کړل، له ځانه سره يې يادداشت کړئ، د بلې ورځې پښتو درسي ساعت کې پرې خبرې وکړئ.

بلخي ابن سينا

■ زموږ د هېواد لرغونو نو مياليو پوهانو په ډله كې چې په ملي او نړيواله كچه له لور نوم او شهرت څخه برخمن دي، د چا له نامه سره اشنا ياست؟ كومې داسې نامتو څېرې پېژنئ؟

موږ دخپل هېواد په تاريخ كې ډېر نو ميالي علمي او فرهنگي شخصيتونه لرو چې ويارلې علمي او فرهنگي كارنامې لري . هغوى نه يوازې زموږ د هېوادوالو ، بلكې په نړيواله كچه د ټول بشريت لپاره د ويار سبب دي . له دغو نو مياليو علمي او فرهنگي شخصيتونو څخه يو هم ابن سينا بلخي دى چې په دې لوست كې يې دريښتو .

ابن سینا بلخي زموږ د هېواد او په نړيواله کچه له سترو عالمانو، پوهانو او طبيبانو څخه گڼل کېږي. اصلي نوم يې حسين دی، په شيخ الرئيس او ابن سینا مشهور دی. په يوروايت په ۳۶۳ هـ. ق. او د يوبل روايت له مخې په ۳۷۰ هـ. ق. کال د بخارا په ((افشينه)) نومي کلي کې زېږېدلی و.

پلار يې عبدالله، د بلخ له نومياليو څخه و او په سکندريه نومي سيمه کې يې استوگنه لرله.

د منصور بن عبدالملک ساماني د واکمنۍ په وخت کې بخارا ته چې د سامانيانو پايتخت و، لاړ. څرنگه چې عبدالله ډېر با تدبيره شخصيت و، دربار ته يې لاره پيدا کړه او ډېر ژر د دربار په مخور و کې وگڼل شو، هلته يې د افشينه په کلي کې ((ستاره)) نومي ښځه په نکاح کړه، خدای ﷻ زوی ورکړ، نوم يې پورې ((حسين)) کېښود چې وروسته يې د ابن سینا په نوم نړيوال شهرت پيدا کړ. اوس نه يوازې زموږ هېواد پرې وياړي، بلکې ټوله نړۍ او انسانيت پر هغه وياړ او فخر کوي.

ابن سینا دومره لوړ استعداد او پياوړی ذهن درلود چې په لس کلنۍ کې يې قرآن عظيم الشان او نور مروجه ديني علوم، د دين اصول، د ادب د علم اصول، صرف، نحو، لغت، معاني، بيان او نور زده کړل او بيا يې له محمود مساح څخه چې په هغه وخت کې د رياضي او نورو طبيعي علومو لوی عالم و، رياضي او نور علوم زده کړل.

نوموړی وروسته د طبابت په زده کړه بوخت شو. شپاړس کلن و چې د خپلې سيمې په نومياليو ديني عالمانو او طبيبانو کې وشمېرل شو، د نوم او شهرت اوازي يې هر لور ته خپرې شوې. وايي چې يو ځل نوح بن منصور ساماني پاچا ډېر ناروغه شو، نو ابن سینا د هغه دارو درمل وکړل. هغه ژر جوړ شو، کله چې منصور د ابن سینا دا بې ساري پوهه او استعداد وليد، سمدستي يې هغه ته اجازه ورکړه چې د پاچا له ځانگړي شاهي کتابتون څخه گټه واخلي.

ابن سینا چې د ډېر تيز ذهن او قوي حافظې خاوند و، په ډېره لږه موده کې يې د هغه کتابتون ډېر مهم کتابونه ولوستل او د هغو زياتې برخې يې خپلې حافظې ته وسپارلې.

په ۲۱ کلنۍ کې يې د کتابونو په تالیف پیل وکړ او د ژوند ډېره برخه يې په لیکلو او لوستلو تېره کړه. هغه هېڅکله په لیکلو او لوستلو نه ستړی کېده. که د ورځې به يې حکومتي او دفتري کارونه کول، نو د شپې به يې تر ډېره وخته مطالعه کوله او یا به يې کتابونه لیکل. هغه په لیکلو کې دوامه چټک و چې د خپل مشهور اثر (شفاء) اتمس توکه يې په شلو میاشتو کې لیکلي دي.

ابن سینا د پلار تر مړینې وروسته هم په بخارا کې و او د نوح بن منصور ساماني په دربار کې يې ښه درناوی کېده. خو کله چې د سامانیانو واکمني گډه وډه شوه او د غزنویانو تر سلطې لاندې راغلل، نو ابن سینا گرانج ته لاړ.

کله چې سلطان محمود غزنوي ټوله بخارا ونيوله، څرنگه چې هغه د ابن سینا له علمي مقام، نوم او شهرت څخه خبر و، غوښتل يې چې له ځان سره يې غزني ته راوړي، په هغه پسې يې خپل استازی ورو لېږه، خو راغی او له هغه ځایه نشاپور ته او بیا جرجان ته ولاړ. هلته د قابوس واکمني وه چې ډېر علم پالونکی واکمن و. د ابن سینا يې ډېر درناوی وکړ. ابن سینا هلته په طبابت لاس پورې کړ او ډېر ژر د لوړ نوم او شهرت خاوند شو. کله چې هلته اړ و دوړ پېښ شو، ابن سینا (ری) او بیا همدان ته لاړ. هلته شمس الدوله امیر و. کله چې ابن سینا د هغه د ناروغۍ درملنه وکړه، د وزارت چارې يې وروسپارلې. ابن سینا په همدغه وخت کې د خپل شاگرد ابو عبيدالله په غوښتنه د (الشفاء) او (القانون) مشهور کتابونه و لیکل چې نړیوال شهرت لري او په ډېرو ژبو ژباړل شوي دي. ابن سینا د خپل وخت ډېر لوی دیني عالم و. د دیني علومو په بېلا بېلو برخو، لکه تفسیر، حدیث، فقه، صرف، نحو او نورو په هکله يې زيات شمېر اثار لیکلي دي.

نوموړی یو لوی فیلسوف و. د منطق، فلسفې، روحیاتو او اخلاقو په هکله هم ډېر تالیفات لري. لوی طبیب او حکیم و. د طبابت په هکله يې داسې کتابونه لیکلي دي چې اوس هم د اروپا او نورې نړۍ په پوهنتونونو او طبي تعليمي مرکزونو کې لوستل کېږي.

ابن سینا په دري، عربي، او ترکي ژبو ښه پوهېده او ليکنې يې پرې کولې شوې او شعرونه يې هم پرې ويلي شول. لنډه دا چې ابن سینا د ژوند او پوهې په هره برخه کې خپل فکر او قلم ازمويلی دی او ډېر ارزښتمنک اثر يې رامنځته کړي دي، ((د افغانستان نوميالي)) د کتاب مؤلف د ابن سینا د کتابونو يو اوږد لست راخيستی چې د هغه له مخې يې د ټولو تاليف کړو او ژباړلو کتابونو شمېره ۴۵۴ ته رسيدلي ده.

دغه نوميالی عالم لومړی د قزلج او بيا د ميرگيو (صرخ) په ناروغۍ اخته او د ۴۲۸ هـ. ق. کال د روژې په لومړۍ نيټه د جمعې په ورځ په همدان کې وفات او هلته خاورو ته وسپارل شو.

د متن لنډيز:

ابن سینا زموږ د هېواد د نومياليو علمي فرهنگي شخصيتونو له ډلې څخه دی چې نه يوازې د هېواد او سيمې، بلکې په نړيواله کچه له ستر نوم او شهرت څخه برخمن دی. نوموړی نه يوازې ستر عالم او فيلسوف و، بلکې د خپل وخت له پياوړو حکيمانو او طبيبانو څخه هم گڼل شوی دی او داسې علمي اثار يې ليکلي چې اوس د اروپا په پوهنتونونو کې لوستل کېږي او په عامه کچه ترې گټه اخيستل کېږي.

فعاليتونه

- ۱- هر زده کوونکی دې په خپل وار له متن څخه د خپلې خوښې، يوې اګراف ولولې. نور زده کوونکي دې ورته په څيرتيا سره غوږ ونيسي.
- ۲- هر زده کوونکی دې د خپل څنگ ملگري ته د متن يوه برخه د املاء په توګه ووايي.

و روسته دي بيا دواړه خپل ليکلي متنونه د کتاب له مخي اصلاح کړي.

۳_ دي لاندي پوښتنو ته څو اېونه ورکړئ :

- ◆ ابن سينا د عمر په کوم پړاو کې د ديني علومو زده کړه پای ته ورسوله ؟
- ◆ ابن سينا ته چا اجازه ورکړه چې له شاهي کتابتون څخه گټه واخلي ؟
- ◆ د ابن سينا مشهور کتاب څه نومېږي او د څه په هکله دی ؟
- ◆ د ابن سينا کتابونه چېرې او په کومو طبي ښوونيزو او روزنيزو مرکزونو کې لوستل کېږي ؟

۴_ په متن کې راغلي خاص نومونه او صفتونه په نښه او په خپلو کتابچو کې يې وليکئ.

- ◆ د لاندي فعلونه د زمانې له مخې معلوم او په خالي ځايونو کې يې په پېسل وليکئ :
- () زه کار کوم ◆
- () ته به درس ولولې ◆
- () تا ليک ليکلی دی ◆

۵_ له دي لاندي کلمو څخه په خپلو کتابچو کې جملي جوړې کړئ :

زه	ابن سينا	ښوونکی	لوبې	درس	پلرنی
دزناوی	گټه	ورځ	ټاټوبی	کوم	ته
وايم	اصلي	ډېر	روغتيا	هره	دی
بلخ	د خپل	لړی			

۶_ زده کوونکي دي په دريو ډلو ويشل شي : يوه ډله دي په دي متن کې څو مشکل لغتونه را واخلي، يو تن دي د نورو په استازيتوب هغه پرتخته وليکي. د بلې ډلې څو زده کوونکي دي هغه معنا کړي. د درېمې ډلې څو تنه دي هغه په خپل وار سره په مناسبو جملو کې استعمال کړي.

د افغانستان د مشهورو او علمي څېرو په اړه له خپلو مشرانو وپوښتنئ او يا که خپله معلومات لرئ په خو کرښو کې يې وليکئ. په راتلونکي پښتو درسي ساعت کې يې تولاگيوالو ته ولولئ.

د کابل بالا حصار

■ تاسې کله پخپلو سيمو يا نورو سيمو او ولايتونو کې لرغوني کلاگانې ليدلې دي؟

هغه لورې کلاگانې چې په لرغونو زمانو کې د پوځي او سياسي موخو لپاره پر خونديو او لوړو ځايونو جوړې شوي دي، بالا حصارونه يې بولي. زموږ د هېواد په ځينو ولايتونو کې هم دغه ډول کلاگانې شته چې زياتره اوس د کنډوالو په توگه پاتې دي، يوه هم د هېواد په پلازمېنه (کابل) کې ده چې د کابل بالا حصار يې بولي. په دې لوست کې يې دريښتو.

زموږ د هېواد په ځينو ولايتونو کې د پوځي او دفاعي موخو لپاره په لوړو وځايونو کې کلاگانې او بالا حصارونه جوړ شوي دي چې هر يو يې په خپل ځای د تاريخي لرغونتوب له کبله ارزښت لري. هغه کلاگانې چې پر لوړو وځايونو او غونډيو جوړې شوي، د بالا حصارونو په نامه يادېږي. د کندوز، غزني، زابل، پکتيا او کابل بالا حصارونه يې ډېرې نښې بېلگې دي.

د غزني بالا حصار

د کابل د اوسني ښار په سهيل ختيځه برخه کې يوه جنگي کلا ده چې د يوري غونډۍ پر لوړه هواره سطحه له ډبرينو پلنو ډيوالونو څخه جوړه شوې او د کابل د بالا حصار په نامه يادېږي.

دا کلا چې له سويل لورېدېځي خړانه د شېر درازې د غره د سر په ډيوال پورې نښتې، تر اوسه يې ډبرين برجونه پر ځای ولاړ او د ليدونکو پاملرنې وړ دي. د بالا حصار په شمالي لمنه کې يو لرغونی کوچنی ښار ودان و. له دې څخه څرگندېږي چې د بالا حصار ارگ د سلطنتي حاکمانو او چارواکو د ناستې، د نغدي پاڼو (خزانو) او ارزښتمنو څيزونو د اېښودلو او ساتلو ځای و.

داسې ټيکاري چې يو وخت به همدلته د هېواد او سيمې د واکمنانو برخليک ټاکل کېده، د پاچاهانو پر سر تاجونه اېښودل کېدل او له دغه ځايه د ملي پت او د هېواد د ساتنې، د واکمنۍ د پراختيا او اداره کولو لپاره کارونه سمبالېدل. د کابل لرغونې ښار له بالا حصار پرته د پاچهۍ بل مقر نه درلود.

دې غونډۍ ته په کتنه ويلاى شو چې بالا حصار د لوگر د درې په خوله کې پروت

دی. د شپږ دروازي جوړښت او موقعیت د بالاحصار دفاعي ارزښت نور هم زیات کړی دی چې تر اوسه پورې د کابل بالاحصار، د کابل ښار پر گرد چاپېره د یوې حکامي نقطې حیثیت لري. دغه ودانۍ چې زموږ د لرغوني تاریخ یوه روښانه نښه گڼل کېږي، د جوړولو د وخت او نېټې په هکله یې د تاریخ پوهانو بېلا بېلې نظریې موجودې دي.

د تاریخي څېړنو له مخې د دغې تاریخي کلا لرغونتوب د اسلام له راتگ څخه د مخه زمانې د یقینانو دورې ته رسېږي. دغې تاریخي کلا د وخت په اوږدو کې ډېر زیانونه هم لېدلي دي. د احمد شاه بابا او تیمور شاه د واکمنیو پر مهال بیا رغول شوي ده.

له انګلیسي چارواکي کښوناری سره د افغانانو جگړې او دغه د وژل کېدو د غچ په موخه د کابل بالاحصار یو ځل د اور په لمبو کې سوځېدلی دی. د نادر خان د واکمنی پر مهال بیا ورغول شو او حربي لښه په کې جوړه شوه. وروسته بیا دا ځای په ۱۳۴۵ ه. ش. کال کې د حربي پوهنتون لپاره ځانگړی شو.

زموږ د هېواد تاریخي ځایونه او جنگي کلاگانې د دې ښکارندويي کوي چې زموږ نیکونو او پلرونو د خپل هېواد دساتني لپاره د خپل توان په اندازه زیار ایستلی او زموږ گران هېواد یې د خپلې وینې په بیهه د پرديو له ولکې څخه په میرانه ساتلی او موږ ته یې په خپلواکه توگه په میراث پرېښی دی، پر موږ هم لازمه ده چې د خپلو پلرونو او نیکونو په څېر د خپل هېواد د ساتني او ودانۍ لپاره هلې ځلې وکړو.

سربره پر دې د یو ارزښتناک فرهنگي میراث په توگه باید د دغې لرغوني ودانۍ بیا رغوني او ساتني ته ځانگړي پاملرنه وشي.

د متن لنډيز:

د کابل بالا حصار د يو لرغوني فرهنگي ميراث په توگه له ستر ارزښت او اهميت څخه برخمن دی. دغه تاريخي کلا چې اوس د يوې کنډوالي په بڼه پاتې ده، د تاريخ په اوږدو کې يې ډيرې لورې ژورې ليدلې او په هره پيړۍ او پورۍ کې د واکمنانو د ناستې ځای او پلازمېنه وه. دغه ودانۍ اوس بيا رغونې او د ساتنې لپاره ځانگړې پاملرنې ته اړتيا لري. د کابل بالا حصار د افغانستان د تاريخ يوه نه هيريدونکې او د ارزښت وړ برخه ده.

- ۱- زده کوونکي دې په خپل خپل وار د لوست يو يو پاراگراف په لور او از ولولي.
- ۲- په خپلو کتابچو کې پنځه داسې جملې وليکئ چې له متن سره نژدې تړاو ولري.

◆ له متن څخه پنځه داسې کلمي راخوښې کړئ چې د ((پ)) په توري پيل شوي وي په خپلو کتابچو کې يې وليکئ او په مناسبو جملو کې يې وکاروئ.

۳- زده کوونکي دې په دوو ډلو بيل کړای شي: د يوې ډلې يو تن د نورو په استازيتوب د متن يو پاراگراف ولولي. ښوونکي دې د هغه په اړه ځينې پوښتني پر توره تخته وليکي او د هغې بلې ډلې له ځينو زده کوونکو څخه دې يې ځواب وغواړي. بيا دا بله ډله هم په همافه ډول له متن څخه بل پاراگراف ولولي، ښوونکي يې پوښتني پر تخته ليکي او د بلې ډلې له څو زده کوونکو څخه يې ځوابونه غواړي. دا لړۍ د وخت په پام کې نيولو سره دوام مومي.

۴- دې لاندې جملې ته دې هر زده کوونکي د خپل ذوق له مخې په مناسبه توگه پراختيا ورکړي او په پينسل دې څو پرله پسې معنا لرونکي جملې وليکي:

مورن بنو ونځي ته د زده کړې لپاره راځو او غواړو چې

۵- دغو لاندې پوښتنو ته ځواب ووايئ:

- ◆ بالا حصارونه د کومو موخو او هدفونو لپاره جوړ شوي دي؟
- ◆ بالا حصارونه او س مورن ته څه ارزښت او اهميت لري؟
- ◆ که د بالا حصارونو بيا رغونه او ساتنه ونشي، څه به پېښ شي؟
- ◆ که چېرې د هېواد په يو بل ولايت کې کوم بالا حصار پيژنئ د هغه په هکله د ټولگيو الو په مخکې څه ووايئ.
- ۶- دوي داسې جملې وليکئ چې دوه صفتونه پکې راغلي وي.
- درې داسې جملې وليکئ چې د درې وارو زمانو (اوس مهال - تير مهال - راتلونکي مهال) فعلونه پکې راغلي وي.
- ۷- ځينې زده کونکي دي د ټولگي مخې ته راوبلل شي چې د بالا حصار د ارزښت او اهميت په اړه خبرې وکړي.

که په سيمه کې مو کومه پخوانۍ کلا يا ودانۍ وي، په اړه يې معلومات وليکئ د پښتو په بل درسي ساعت کې يې د ټولگي په وړاندې ولولئ.

د سبا فکر

هر څوک د خپلې راتلونکې په فکر کې وي. زيار گالي، کراوونه زغمي، هڅه کوي او په دې هيله وي چې سبا يې تر نن بڼه شي. خواران په دې هيله وي چې بډايان شي. زده کوونکي په دې هيله وي چې زده کړه يې سرته ورسوي. د هېواد او ټولني خدمت ته آماده شي. مساپر په دې تکل کې وي چې خپل کور، کلي او ټاټوبي ته ورسوي. رنځوران په دې ارمان وي چې له رنځ او ربرې څخه خلاص شي.

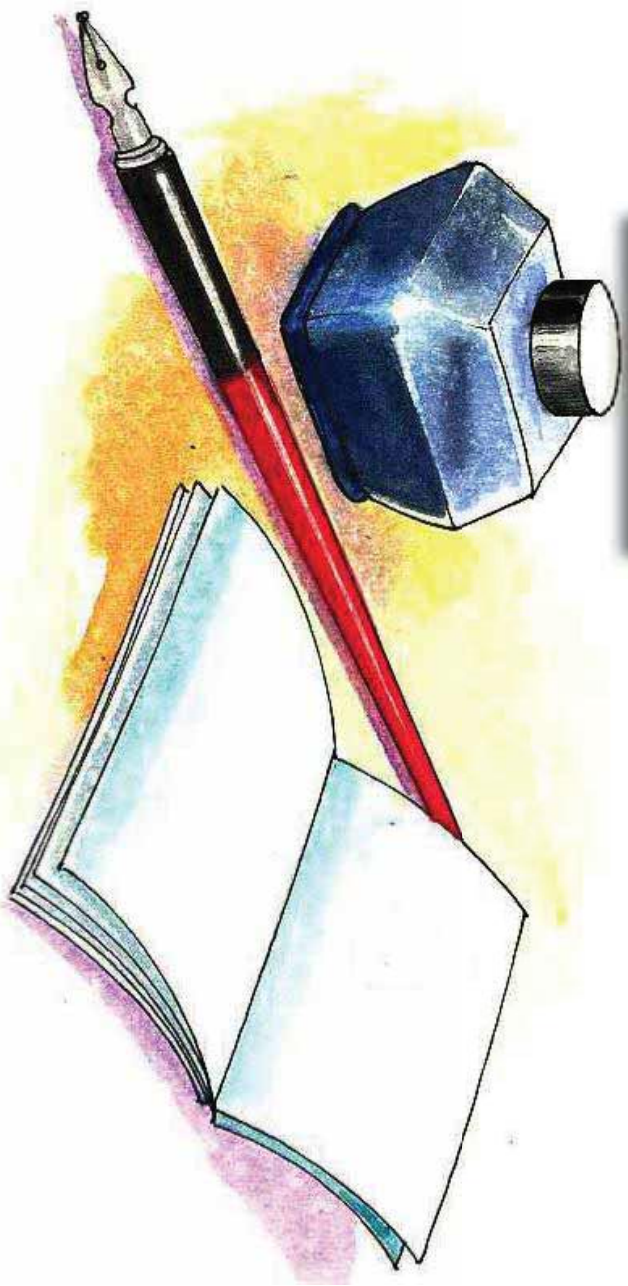
همدغه د سبا د بڼه والي هيلې او هڅې دي چې د نړۍ په هر څه کې کې پرله پسې بدلون، پرمختگ او سمون راولي. له چا سره چې د خپلې سبا ورځې فکر نه وي، خپلې بڼې اښکې ته اميدوار نه وي او د خپلو بڼو هيلو د پوره کېدو له پاره زيار و نه باسي، هغه په ژوند کې ښکمرغه کيدلی نه شي. انسان د اميد او عمل په رڼا کې پرمختگ کوي.

مورې چې نن په بڼو ونځي کې سبق وايو، بايد خپلې سبا ته اميدواره و اوسو. دا په دې کېرې چې غير حاضري ونه کړو، خپل درسونه بڼه ياد کړو، کورنۍ دندې ترسره کړو. د خپلو بڼو ونکو په لارښوونو عمل وکړو او له همدغې شېبې څخه د کار او زيار لپاره تکل وکړو او ورته ملا وتړو.

ادبیه او باقیدیره مبرمن

بی بی زینب

■ تاسی د هېواد په پخوانیو نومیلو مبرمنو کې د چاله نامه سره اشنایې لری؟
زموږ لرغونې هېواد د تاریخ په اوږدو کې له ښځو او نارینه وو څخه ډېر
نومیلې علمي، فرهنگي او سیاسي شخصیتونه په خپله غېږه کې روزلي او پاللي
دي. د دوی ویاړلي کارنامې د تاریخ په پاڼو کې په زړینو کرښو لیکلي شوي دي.
یوه له دغو نومیلو څخه مبرمن زینب ده چې د فرهنگ او سیاست په دواړو
ډګرونو کې تلپاتې کارنامې لري، په دې لوست کې یې درېښنو.

بي بي زينب چې زموږ د هېواد د نومياليو فرهنگي او سياسي شخصيتونو له ډلې څخه ده، د ملي مشر مير ويس خان نيکه لور وه.

نوموړې د خپل وخت د دوډيزو ديني او ادبي علومو زده کړې په هغه وخت کې د کندهار له نوميالي ديني عالم ملا نور محمد غلجې څخه چې د مير ويس نيکه د کورنۍ ځانگړی ښوونکی و، ترسره کړې وې.

زينب چې له غوره اخلاقو، لوړې پوهې او فضيلت څخه برخمنه مېرمن وه، سرپرته پردي چې د خپلې کورنۍ د ښځو د ښوونې او روزنې او ليک لوست د زده کړې چارې يې په پوره اهتمام سرته رسولې، له خپل وروښاه حسين هوتک سره يې هم د حکومت د چارو په سمبالښت کې مرسته کوله.

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک چې د دغې نوميالې مېرمنې هم مهال ليکوال او د شاه حسين هوتک د دربار له علمي، ادبي شخصيتونو او مخورينو څخه و، په ((پټه خزانه)) کې يې د دې نوميالې مېرمنې د پيژندگلوي په اړه ليکلي دي:

((بي بي زينب ډېره هوبښاره، عالمه او په چارو پوهه ښځه ده، د پاچا (شاه حسين هوتک) په چارو کې تدبير ونه کوي. په خپله رايه او مشوره د چارو ستونزې حل کوي. د وخت پاچا د هغې په مشورو عمل کوي او نصيحتونه يې په غور اوري.))

د پټې خزانې د مؤلف د څرگندونو له مخې بي بي زينب د ديني علومو او د حکومت په کارونو کې پر پوهې سربره ادبیه او شاعره هم وه. د پښتو او دري شاعرانو د اشعارو ژوره مطالعه يې درلوده. پخپله يې هم پښتو شعر وايه او د ادبيانو او شاعرانو ډېر درناوی يې کاوه. د ژوند ډېره برخه يې په عبادت، مطالعه او د پاچا د حرم مېرمنو ته د علومو په تدريس او دليک لوست د ښودنې په چارو تېراوه.

د ((تاريخ افغانستان)) د ليکوال سيد ظهور الحسن موسوي د وينا له مخې هغه مهال چې نادر افشار پر کندهار بريد وکړ او ښار يې کلابند کړ، بي بي زينب په دغه يو کال او څو مياشتني دفاع کې د يادونې او ستاينې وړ نقش درلود او د هغو افغاني مشرانو په ډله کې هم شامله وه چې د متارکې د شرطونو په باب يې په ۱۱۴۹ هـ. ق. کال له نادر افشار

سره خبري کولي.

د دغي نوميا لي مېرمني ژوند تر همدغه پورتي کال پوري يقيني دی. کله چي نادر افشار کندهار ونيو، شاه حسين هوتک يي له خپلي کورني سره د فارس ماندران ته جلا وطني کړ، مېرمن زينب هم له خپل ورور سره په دغه سفر کي ملگري وه. تر دې وروسته يي بيا د ژوند د پېښو په هکله تاريخي سند او معلومات په لاس کي نشته.

د مېرمن زينب د شعر و نو ديوان تر اوسه نه دی تر لاسه شوی. د شعر يوه بېلگه يي چي په ۱۱۳۷ هـ. ق. کال يي د خپل ورور شاه محمود هوتک د مړيني په وېر نه کي وېلي، د پتي خزاني په وسيله خوندي شوي او تر مورې رارسيدلي ده. د دغه شعر په لوستلو سره مور ته د نومورې مېرمني علمي او ادبي څېره ښه راڅرگند يداي شي. په پای کي يي د شعر خو کړی. لولو:

غږ سو چي ورور تېر له دنيا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

زړه مي په وير کي مبتلا سو، نا
چي شاه محمود له ما جلا سو، نا
دا روڼ جهان راته تور تم دی، نا
زړه د بيلتون په تيغ کړم دی، نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی، نا
د پاچهۍ تاج مو برهم دی، نا
چي شاه محمود تېر له دنيا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

xxx

ځوان و، سپره د توري جنگ و، نا
ولاړ د کام په نام او ننگ و، نا

شاه محمود هوتک

دښمن له ده په وینو رنگ و، نا
پر میدان شیر و یا پلنگ و، نا
افسوس چي مرگ د ده په خوا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

xxx

محموده نه یوازي خور ژاري
پر مرگ دي ټوله کلي کور ژاري
خپلوان لا شه پاچا دي ورور ژاري
پښتون دي ټول په واويلا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

xxx

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه
چي شاه محمود سو نن په گور عالمه
د پښتون لمر سو، تياره تور عالمه
راټه دښمن به کا پيغور عالمه
چي پاچا ولاړ پښتون گدا سو نا
کندهار واړه په ژړا سو نا

xxx

لښکر سو خپور پښتون ولاړ دی اريان
په خاورو ځای کا شاه محمود عاليشان
پاته سو تخت و تاج د ټول اصفهان
زړه يي راسور سو، کا خوښي دښمنان
وايي پښتون اوس يي پاچا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

اورم ناري د غم چي کړينه فرياد
پښتون په مرگ د شاه محمود سو برباد
زړونه چي تل به وه بنادمن سوه نابباد
د ساندو بڼخ دی چي راوړينه بې باد
ما تم زده پير و برنا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

xxx

وروره! مقر دی ستا مولا کي جنت
در دي کي تاته پسهلہ مرگه راحت
روح دي وه بناد په لويه ورځ د قيامت
مخ دي وه رون د خدای په سرور رحمت
د خالق رحم تل پر تا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

د متن لنډيز:

بې بې زينب د مېرويس خان نيکه لور، عالمه، اديبه، فاضله مېرمن وه. د خپلې کورنۍ بڼخو ته د ليک لوست او ديني علومو پر زده کړه سر بيرته بې له خپل ورور شاه حسين هوتک سره د سلطنت او واکمنۍ د چارو په سمبالښت کي هم مرسته کو له. شاعره هم وه او په ادبياتو کي بې ژوره مطالعه درلوده. د شعر ديوان بې تر اوسه نه دی ترلاسه شوی.

۱- د دغه متن يو پراگراف دې زده کوونکي په خپل خپل نوبت په لور غږ و لولای.
۲- ځينې زده کوونکي دې د ټولگي مخي ته راوبلل شي چې د شعر مفهوم په خپلو الفاظو کې ورايي.

۳- دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورايئ:

- ◆ مېرمن زينب څوک وه؟
- ◆ مېرمن زينب د خپلې کورنۍ ښځو ته د علومو او د ليک لوست په زده کړې سرپرته نورې څه چارې پر مخ بيولې؟
- ◆ د مېرمن زينب په اړه کره معلومات موږ ته له کومو کتابونو څخه ترلاسه شوي دي؟

۴- متن دې په غور و لوستل شي او په هغه کې دې راغلي خاص نومونه په کتابچو کې وليکل شي.

۵- پنځه داسې جملې وليکئ چې د پښتو بېلابېلې (دې) گانې پکې راغلي وي.

۶- په دې لاندې جملو کې خالي ځايونه په مناسبو کلمو په پېنسل سره ډک کړئ:

- ◆ مېرمن زينب زموږ د ملي مشر لور وه.
- ◆ زينب يوه عالمه، فاضله او مېرمن
◆ مېرمن زينب له خپل ورور سره د پاچاهۍ د چارو په سمبالښت کې کوله.

که مېرمن زينبې ته ورته کومه شاعره پيژنئ په اړه يې معلومات وليکئ. په دې اړه له کتاب، مور او پلار نه هم مرسته غوښتئ شئ. بله ورځ يې په ټولگي کې واوروئ.

کتاب او کتابتون

■ تاسې د ښوونځي له کتابتونو پرته کله نور کتابونه مطالعه کړي دي؟
که مو مطالعه کړي وي چېرې، کوم او د چا کتابونه و و ؟
د پوهې او معلوماتو د ترلاسه کولو او ذهني ودې لپاره کتاب تر ټولو غوره
او اغېزناکه وسيله ده. د کتابونو تر لاسه کولو او مطالعې لپاره بيا تر ټولو ښه
ځای کتابتون دی. په دې لوست کې د کتاب، کتابتون او مطالعې په اړه معلومات
درکو و .

مورډ په داسې زمانه کې ژوند کوو چې کتابونه ډېر او تر لاسه کول يې اسانه دي. اوس هم ډېر وگړي د کتاب په قدر او ارزښت نه پوهېږي او له گټو يې ناخبره دي. دوی په دې نه دي پوه چې کتاب هغه ښوونکي دی چې مورډ ته وربا او يې له کوم بدله زده کړه او معلومات را کوي. هېڅکله نه ستړی کېږي، تل مورډ ته سترگې پر لار دی. هر وخت مو چې ورته مراجعه وکړه، په ورښ تندي مو مني او هر کلی راته وايي. هر څه چې ترې وپوښتو په نرمۍ او سره سينه ځواب راکوي او په هغه څه چې نه پوهېږو، په ډېره مهرباني يې را زده کوي.

که په غور وگورو له کتاب څخه غوره شی او له کتابتون څخه غوره ځای په نړۍ کې نشته. که څوک غواړي چې د سوکاله او نيکمرغه ژوند خاوند شي، خپله موخه دې د کتابتون په گوښه او د کتابونو په پانوکې ولټوي او پر دې ډاډه اوسي چې (پلټونکي موندونکي دی.)

کتاب د انسان لپاره ډېر ښه دوست او ملگري دی. له کتاب سره ملتيا او ملگرتيا، مورډ د عادي وگړو له چاپېريال څخه د ډېرو لوړو افکارو او تصوراتو نړۍ ته بيايي، له لوړو او سترو انسانانو سره مو ملگري کوي او د هغو له فکر او نظر څخه مو خبروي.

کله چې مورډ کتابتون ته ننوځي، هلته په ښکاره يو څو المارۍ ويښو چې کتابونه او پاڼې پکې ځای پر ځای شوي دي، نوره چوپه چوپتيا خبره وي او هېڅ غږ پکې نه او رېدل کېږي. کله چې کتاب راواخلي او پاڼې يې واړوي، هماغه غلی کتاب په خبرو پيل وکړي، په حيرانوونکې چټکتيا سره مو تر ليرې ليرې واټن پورې بيايي. يو نوميالي ايټالوي پوه (پترارک) د خپلو کتابونو او کتابتون په ستاينه کې له پند او خوند نه ډکې ډېرې خبرې لري. نوموړی وايي:

((زه يوه ډله ملگري او دوستان لرم چې شپې او ورځې له هغو سره تېروم. زما ټول دوستان د نړۍ نوميالي دي چې پېرۍ او زمان پکې خوندي دي. دغو دوستانو ډېر لېرې واټنونه وهلي او زما تر کوره رارسيدلي دي. دوی زما په زړه او سترگو کې ځای نيولی دی. هر وخت چې وغواړم، د هغو ليدو ته ورځم او چې هر چېرې ځم له ځان

سره يې بيليم. دو مړه خوږه ژبې دي چې څوک يې په خبرو نه مېرېږي. د ژوند پټ رازونه راته څرگندوي. د تېرې زمانې د پند او خوند کيسې راته کوي او د انسانانو برخليکونه راښيي. په دې مې پوهوي چې څرنگه ژوند وکړم، چې خواشيني شم په خوږو او ملاگينو خبرو مې د غم اور وژني او خوښوي مې. د نيکمرغي لارې راښيي او هغو ته د رسېدو لپاره خپلې غوره لارښوونې له ما څخه نه سيموي.

دا چې زما دا ملاگري او دوستان ماته څومره گټې را رسوي، زما ژبه يې د ستايلو او شمېرلو وس او توان نه لري.»

کتاب هغه خواخوږی او مهربان ملاگری دی چې خيانت، دوه مخي توب، کينه نه پېژني او په زړه کې يې رښتینوالی، وفا او لوړينه په څپو ده. له خپل ملاگري او مينه وال سره يې هيڅ کله هم خيانت نه دی کړی او نه يې کړي. کټ مټ د يوې هندارې په څېر، ښه او بد پکې يې له تېروتنې پخپل رنگ برښي او خپل هر څه زموږ مخې ته ږدي. رښتيا رښتيا وايي، عمر يې تېر کړی، تجربې يې ترلاسه کړي، له هر بڼ نه يې رنگا رنگ گلونه راټول او ښکلي غوښچې يې ترې جوړې او زموږ مخې ته يې اېښي دي.

په يو ازبټوب کې له موږ څخه نه عافله کېږي او نه پېرېږدي چې زموږ يوه شېبه عمر هم يې ځايه تېر شي.

که زموږ د تېر ژوند تياره گوتونه روښانه کوي او د تېرو خلکو کره وږه، ټولنيزې اړيکې، تدبير او برخليک راته بيانوي، د هغوی سرښندنې، علمي او ادبي غورځنگونه، بېلابېلې موندنې، موجودې ستونزې او هلې ځلې زموږ د سترگو په وړاندې انځوروي چې موږ يې د خپل ژوند سرمشق وگرځوو او د عبرت درس ترېنه واخلو. کله بيا زموږ غوږونه ته د خوږ ژبو ويناوالو خوږې، له ساز او سوزه ډکې ويناوي زمزمه کوي او کله بيا د يو خوږ ژبې واعظ په توگه موږ ته د ژوند، پند او خوند خبرې کوي او په غوره افکارو مو د زړه او ذهن روژه او پالنه کوي. ديني، اخلاقي او ټولنيز گټور معلومات او پوهه راته وړيا والی کوي.

خو په ياد ولری چې له ښو کتابونو سره مينه لرل د انسان لپاره د ډېرې ښې ملاگريا

زبیری دی. پام کوئی چپي بی خایه هوسونه مو د نفس د بی لاری کو لو په لپه او تکل کي دي، یو ازې او یو ازې همدا ملگری مو له دغې تېروتنې، بنویښني او ناوړین څخه ژغورلی شي. هره وړخ مو په بره بیایي، فکر او خیال ته مو د الوتو لو او لوړ تللو واک او ځواک ورکوي، پوهه مو بشپړ وي، اخلاق مو غوره کوي او روح مو خوځنده او بیابوړی کوي.

د هر چا لپاره، خو په ځانگړې توگه د ځوانانو لپاره کتاب ډېر او تر هر څه غوره ملگری دی، نو له لوستلو یې ډډه مه کوئ. له ښه کتاب سره د ژورې مینې په پایله کې به یوه شی چپي دغه ملگری تاسو ته څومره گټور دی.

د کتاب، مطالعي او کتابتون له دي د وومره بشپړو او گټو سره سره باید دي ته مو پام وي چپي د کتابونو په مطالعه او ساتنه کې له ډېر غور او احتیاط څخه کار واخلو. کله چپي غواړو د مطالعي په وسیله خپله معلوماتي پانگه زیاته او ذهني ځواک پیاوړی کړو، لومړی باید د لوستلو لپاره غوره، گټور او باوري کتابونه وټاکو. په دویم گام کې باید د مطالعي او لوستلو پر مهال خپل جسمي ځواک ته هم پوره پاملرنه وکړو. هسې نه چپي په دي برخه کې په افراطي کړنې سره خپل جسم او ذهن له اندازي زیات ستړی او زیانمن کړو.

د متن لنډیز:

- سره له دي چپي، اوس مهال کتابونه او کتابتونونه ډیر دي، او ورته لاس رسی اسانه دی، خو بیا هم ډېر داسې وگړي شته چپي د کتابتون په گټه او ارزښت نه پوهیږي. حال دا چپي له کتاب څخه بل غوره او وفادار ملگری نشته.
- کتاب هر وخت ستاسو د خدمت او استفادې لپاره چمتو دی. کتاب او مطالعه ډېري گټې لري، خو باید چپي د مطالعي له پاره غوره او گټور کتابونه انتخاب کړو او هم په مطالعه کې ډېر افراط ونه کړو چپي جسم او ذهن ته مو زیان ورسپړي.

۱- ځینې زده کوونکي دې په ترتیب سره د لوست یو پر ګراف د تولاګي په وړاندې په لوړ غږ و لولي، نور دې غوږ ونیسي چې د کلمو سم تلفظ زده کړي.

۲- زده کوونکي دې په خپله خوښه د دغه لوست پنځه پنځه جملې په کتابچو کې ولیکي، بیا دې هغه د خپلو تولاګوالو په وړاندې ولولي.

۳- متن دې په غور ولولي، په هغه کې دې صفتونه پیدا او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي، بیا دې هغه د تولاګي په وړاندې په لوړ غږ ولولي. نور زده کوونکي دې هغه صفتونه چې د دوی په لست کې نشتته پرې ورزیات کړي.

۴- زده کوونکي دې د کتابتون په څېر نورې ترکیبې کلمې د ((تون)) په یو ځای کولو سره بشپړې کړي:

کتاب + تون = کتابتون
= + روغ
= + درمل
= + پوهنه
= + ننداره
= + زبړن
= + ورک

۵- دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه وایئ:

- ◆ څنګه کولی شو خپله پوهه او معلومات زیات کړو؟
- ◆ تاسې د کوم ډول کتابونو له لوستلو سره مینه لرئ او ولې؟
- ◆ د کتابونو د بڼه او خوندي ساتلو لپاره کومې لارې چارې غوره ګڼئ؟
- ◆ د کتاب لوستل او مطالعه څه ګټه لري؟

- ۶- د لاندې جملو تش ځایونه په پینسل سره په مناسبو کلمو ډک کړئ:
- ◆ کتابتون د مطالعې تر ټولو غوره دی.
 - ◆ د کتاب مطالعه زموږ او زیاتوي.
 - ◆ زه د ښوونځي له پرته نور هم مطالعه کوم.

کورنۍ دننه

که په خپل کور او یا د کوم نږدې خپلوان او ملگري په کور کې مو کتابونه وي، د هغو د ځینو کتابونو او د هغو د لیکوالو نومونه و لیکئ. د پښتو لوست په راتلونکي ساعت کې یې د ټولگيو الو په وړاندې ولولئ.

نېکمرغه هغه څوک دی چې له دوو شیانو څخه یو و لري:
یا ښه او غوره کتابونه یا داسې دوستان او ملگري چې کتابونه لري.
(وېکتور هوگو)

د سولې نړۍ

■ سوله او امن څه ته وايي؟

■ که په کومه سيمه، ټولنه يا هېواد کې سوله او امن نه وي، وگړي به له څه ډول ستونزو سره مخامخ شي؟

سوله او امن د بشري ژوند د سوکالي او ټولنيزې پرمختيا لپاره ډېر ضروري دي. تر هغه چې په يوه ټولنه يا هېواد کې او ان دا چې که په نړيواله کچه په سيمه او نړۍ کې سوله نه وي، بشري ژوند به له ستر خطر او گواښ سره مخامخ وي. که په يوه هېواد کې نا امني رامنځته شي، د نړۍ نور، په ځانگړي توگه گاونډي هېوادونه ورڅخه په کلکه اغيزمن کېږي. دلته په دې لوست کې د گل پاچا الفت يو شعر لوستل چې پکې د سولې د ارزښت او اهميت په هکله ژورې خبرې شوي دي.

هغه ورځ به بختوره وي هر گوره
چي د سپينو زرونه تور نه وي له توره
کرکه نه وي يوله بله محبت وي
ورورولي سوله صفا وي ښه نيت وي
مرور خلک يو بل سره پخلا شي
نه چي غوښه او چاره هغه اودا شي
بشري دوستي قايمه په جهان وي
خوښ په سوله هم کافر هم مسلمان وي
نژادي توپير هيڅ نه وي په دنيا کي
نه په شرق او نه په غرب نه امريکا کي
استقلال منلي حق د هر ملت وي
خو قايم په ملتو کي اخوت وي
دا خورنگه ساز آواز د هېواد ونو
شي يوه ارکسترا د ولسونو
د گډه ژوند اصل و اساس اصلي منظور وي
جهاني عدل و انصاف صحيح دستور وي
هر ملت په هر نظر کي وي ښاغلي
که په هر رنگ و آيين کي وي راغلي
سپړتوب وي محترم په هر لباس کي
په زري جامو کي وي که په کر باس کي
داسي وساتي هر څوک خپل مسلکونه
چي وگړي يو له بل سره جنگونه
تول جهان د دوستۍ کور وي سر تر سره
د جنگ وېره شي له زرونو نه بهره

زور تړلی وي د سولې په قانون
سهار شوي مسست اوبنان وي د جنون
توبول د وینو شرم او پېغور وي
شرمنده ذلیل سر تپتی ظلم زور وي
جگ شي هر چیرته د سولې بېرغونه
شي په سمه لار روان سیاستونه
د انسان زرگی له جنگ او جگړې تور شي
توره ماته شي او جوړ ورته څه نور شي
خوله نه وي علامه د خجالت
په خدمت خولې کېدل وي شرافت
يو له بله محبت مسرباني وي
د ((الفت)) هيله او فکر جهاني وي
زه له ناځني ځارېم ته له مانه
که جدا هم وي زما آيين له تانه

د متن لنډيز:

شاعر په شعر کې د سولې د نړۍ په زړه پورې انځور وړاندې کړی او د داسې يو چاپېريال هيله او غوښتنه يې کړې چې په ملي او نړيواله کچه سوله وروړولې وي. وگړي په خپل هېواد او هم په نړۍ کې سره پخلاوي. د جنگ جگړې ويره د خلکو له زړونو وتلې او يو له بل سره په سوله، خواخوږۍ او همدردۍ کې ژوند وکړي. له ويښې توپولو څخه ژوره کرکه او سوله ييز ژوند ته ليو التيا موجوده وي. د شاعر هيله د تولې نړۍ د دولتونو ترمنځ سوله، وروړي او برابرې ده.

د شاعر پيژندگلوې:

گل پاچا الفت د مير سيد پاچا زوى په ۱۲۸۸ هـ ش . كال د لغمان په عزيز خان كڅ كې زېږېدلې و . د پښتو ټولني علمي غړى و او خو كاله يې د دغه فرهنگي ادارې د مشر په توگه هم دنده ترسره كړې وه . د پښتو ژبې پياوړى ليكوال ، شاعر او كره كتونكى و . په لس گونو علمي ، ادبي ځانگړي كتابونه او په سلگونو مقالې يې په مطبوعاتو كې خپرې شوي دي .

د ۱۳۵۶ هـ ش . د ليندۍ په ۲۶ نيټه مړ دى .

فعاليتونه

- ۱- زده كوونكي دې په وارسره متن د ټولگي په وړاندې په لور غږ و لولي .
- ۲- يو زده كوونكى دې پر تخته له متن څخه د خپلې خوښې يو بيت وليكي . بل زده كوونكى دې پخپله د هغه د معنا او تحليل لپاره پورته شي .
- ۳- ځينې زده كوونكي دې د ټولگي مخې ته راشي د شعر د عمومي محتوا په اړه دې خبرې وكړي .

- ۴- دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه و ابي:
- ◆ سوله څه ته و ابي ؟
- ◆ امن او امنيت كومې نېكمرغي ، رامنځ ته كوي ؟
- ◆ سوله څه گټې لري ؟

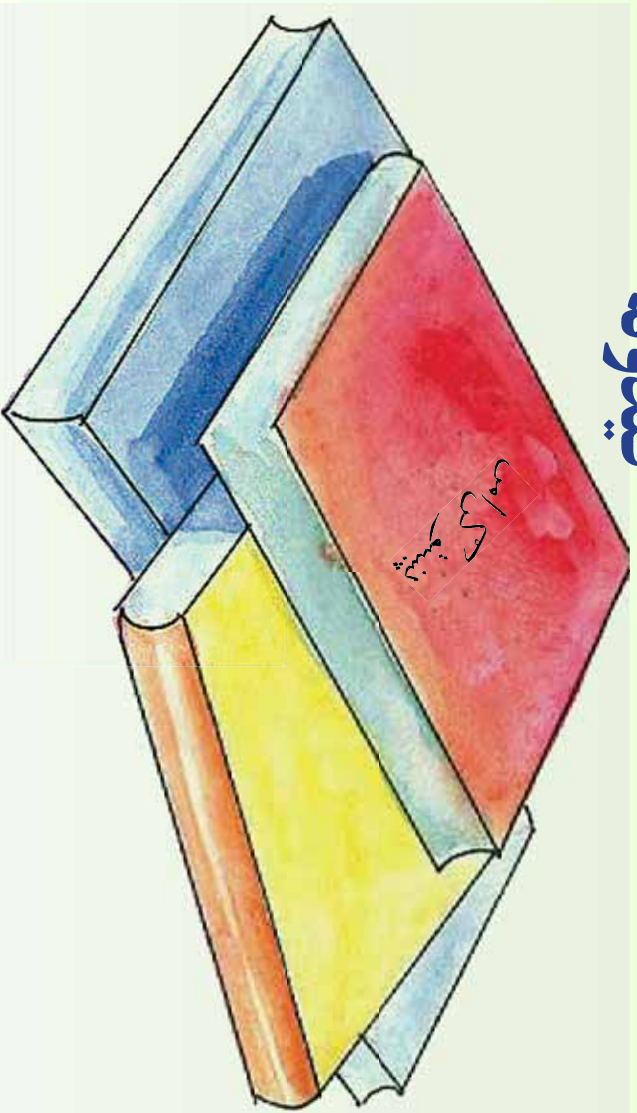

د جگړې د زمانونو په اړه كه مو كو مه كيسه يا د چا په هكله كومه پېښه ليدلې او يا اوريدلې وي ، د پښتو ژبې په بل درسي ساعت كې يې په ټولگي كې په وار سره خپلو ټولگيو الو ته و وايست .

قيدونه

ژبه پر انسانانو باندې دالله ﷻ يوه ستره لورينه ده. له ژبې څخه په ټولنه کې د پوهونې راپوهونې لپاره د يوې اغېزمنې و سيالې په توگه کار اخيستل کېږي. ژبه له څېړنو څخه جوړه شوې ده چې له څېړنو څخه کلمې جوړېږي او کلمې بېلا بېل ډولونه لري، لکه: (نومونه، صفتونه، ضميرونه، فعلونه، قيدونه او نور.)

تاسې د مخه په يو لوست کې فعلونه وپېژندل، قيدونه هغه کلمې دي چې د فعل د پېښېدو څرنگوالی نيسي يا د هغه د پېښېدو ځای، يا يې څرگندتيا، اړوندتيا او داسې نورې ځانگړنې جوړوي. په دې لوست کې قيدونه دريښتو.

قیدونه هغه کلمې یا ژبني توکي دي، چې په یوه جمله کې د فعل معنا او څرنگوالی راښيي. یا په بله وینا: قیدونه هغه ژبني عناصر دي چې د یو فعل د پېښېدلو څرنگوالی ښيي. همدا څرنگوالی د فعل د پېښېدو ځای یا مهال ټاکي او یا یې څرگندوي، اروښتیا، ټینګار او داسې نورې ځانګړنې څرګندوي.

د قید دو لونه:

په پښتو ژبه کې قیدونه پر دوو ډولونو وېشل شوي دي: اصلي او غیر اصلي یا نه ګردانیدونکي او ګردانیدونکي. دلته یې هر ډول په ځانګړې توګه درپېژنو:

الف، اصلي یا نه ګردانیدونکي قیدونه:

نه ګردانیدونکي قیدونه په پښتو کې دا لاندې ډولونه لري:

۱_ د زمان او مهال قید:

چې د وخت او مهال له مخې د یو فعل پېښېدنه ښيي، لکه:

اوس، دمخه، پخوا، وړاندې، سملاسي، وږمه وړخ، پروڼ وړخ، نن، سبا، دوخته،

ناوخته، کله کله، تل، هېڅکله، هره ورځ، سهار، غرمه، سبرکال، پروسبرکال،

ورم کال، کال ته، بل کال ته، لمر خانه، لمر پروانه او نور.

۲_ د ځای یا مکان قید:

د یو فعل پېښېدنه د ځای او چاپیریال له مخې څرګندوي، لکه: دلته، هلته، مخکې،

وروسته، شاته، مخ ته، ښکته پورته، لاندې، باندې، خوا، دېخوا، له لېرې، له نژدې، مخ

ښکته، مخ پورته، له پاسه، له لاندې او نور.

۳_ د څرګندونې او ټینګارې قیدونه:

د یو فعل د پېښېدنې د څرګندويیا حالت یا ټینګار ښيي، لکه: په ښکاره، په پټه، په

څغرده، په ډاګه، په مېړانه، په زړه، په خړو سترګو، په جګو سترګو، زړه نازړه، په ناسته،

په ولاړه، په منډه، هرو مرو، خوشې په خوشې، څه ناڅه، لږو ډېرو، په کلکه، په ټینګه،

څاره په څاره او نور.

ب – غیر اصلي یا گردانیډونکي قیدونه:
په پښتو کې ځینې داسې قیدونه شته چې کله له لازمي فعل سره راشي، هلته بیا د جملې د فاعل لپاره گردانیږي، خو که له متعدي فعل سره راشي، په دغسې حالت کې بیا د جملې د مفعول لپاره گردانیږي.

د یادونې وړ ده چې دغه گردان د جنس عدد او شخص له مخې ترسره کېږي.

۱_ له لازمي فعل سره:

ناتېره زمانه

(مفرد) زه (نارینه) دروند دروند گرځم.

(جمع) زه (ښځینه، مؤنث) درنده درنده گرځم.

موږ: (نارینه) درانده درانده گرځو.

موږ: (ښځینه) درندې درندې گرځو.

تېره زمانه

زه (نارینه) دروند گرځېدم.

زه (ښځینه، مؤنث) درنده درنده گرځېدم.

موږ: (نارینه) درانده درانده گرځېدو.

موږ: (ښځینه) درندې درندې گرځېدو.

همداسې تر پایه (ته، تاسې، دغه...) کې هم گردانیږي.

یادونه: په پورتنيو بېلگو کې فعل لازمي دی او قید (دروند – دروند) د جملې د فاعل لپاره گردان شوی دی.

۲_ له متعددي فعل سره: ناثوره زمانه

(مفرد) حبیب ما (نارینه) پوخ پېژني.
حبیب ما (ښځینه) پخه پېژني.
(جمع) حبیب مور (نارینه) پاخه پېژني.
حبیب مور (ښځه) پخې پېژني.
ټیره زمانه

حبیب زه (نارینه) پوخ پېژندلم.
حبیب زه (ښځینه) پخه پېژندلم.
حبیب مور (نارینه) پاخه پېژندلو.
حبیب مور (ښځینه) پخې پېژندلو.
همداسې تر پایه (ناسې، دغه ...) هم گردانېږي.

د یادوونې وړ ده چې په پورتنیو بېلگو کې فعل متعدي دی او قید (پوخ) د جملې د مفعول لپاره گردان شوی دی.

د پورتنیو دوو بېلگو څخه څرگندېږي چې ځینې قیدونه هم گردانېږي. په دې مفهوم کله چې فعل لازمي وي، قید د جملې د فاعل لپاره د جنس او عدد له پلوه گردانېږي، یعنې ښه یې بدلون مومي او کله چې د جملې فعل متعدي وي، نو هلته بیا قید د جملې د مفعول لپاره د جنس او عدد له مخې گردانېږي.

د متن لنډیز:

قیدونه هغه کلمې دي چې په جملو کې د فعل د معنا څرنگوالی جوړوي.
قیدونه په دوه ډوله دي: یو ته یې اصلي یا نه گردانیدونکي قیدونه او بل ته یې غیر اصلي یا گردانیدونکي قیدونه وايي. اصلي قیدونه هم ځانگړي ډولونه لري چې په هغو کې د زمان او مهال قید، د ځای قید او د تاکید یا ټینگار قیدونه شامل

ګردانیدونکي یا غیر اصلي قیدونه له لازمي او متعدي فعلونو سره په تېره او ناتېره زمانه کې راځي. په لازمي فعل کې د جملې د فاعل او په متعدي فعل کې د مفعول لپاره ګردانېږي.

۱- یو زده کوونکی دې د تختې پر مخ داسې بڼه جمله ولیکي چې قید پکې راغلي وي. له بل زده کوونکي څخه دې وغوښتل شي چې په هغې کې قید پیدا کړي او بل زده کوونکي دې هغه قید په مناسبه جمله کې وکاروي.

۲- دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- ◆ قیدونه څه ډول کلمې دي؟
- ◆ اصلي یا نه ګردانیدونکي قیدونه کوم دي؟
- ◆ هغه کوم قیدونه دي چې له لازمي فعل سره راشي د فاعل لپاره او که له متعدي فعل سره راشي د مفعول لپاره ګردانېږي؟

◆ ولې په جملو کې له فعل سره قیدونه راوړل کېږي؟

۳- هر زده کوونکی دې د خپل څنگ زده کوونکي ته د متن یوه برخه د املاء په توګه ووايي، بیا دې هغه متن دواړه د کتاب له مخې وګوري که څه غلطی ولري هغه دې سمې کړي.

۴- دا لاندې قیدونه په خپلو کتابچو کې ولیکئ او په مناسبو جملو کې یې وکاروئ:

ژر ژر ورو ورو په وخت ناوخته شاته مخ ته
۵- له ځینو زده کوونکو څخه دې وغوښتل شي چې د تېر لګي په وړاندې د قیدونو

د پیژندنې او اهمیت په هکله خبرې وکړي.

۶- دا لاندې نیمګړې جملې په پنسل سره د قیدونو په لیکلو بشپړې کړئ:

- ◆ احمد پرون ښوونځي ته روان و چې و غورځید.
- ◆ زه کوښښ کوم چې په درشم.
- ◆ کله چې بازار ته ولاړې دې څه ولیدل؟

له لومړۍ څخه تر لسمې نومړې پورې زده کوونکي دې داسې متن وليکي چې د وخت (زمان) قیدونه او له یو و لسمې نومړې څخه تر شلمې پورې دې په متن کې د ځای (مکان) قیدونه او پاتې نور زده کوونکي دې داسې متن وليکي چې د څرګندونې او ټینګار قیدونه پکې راغلي وي.

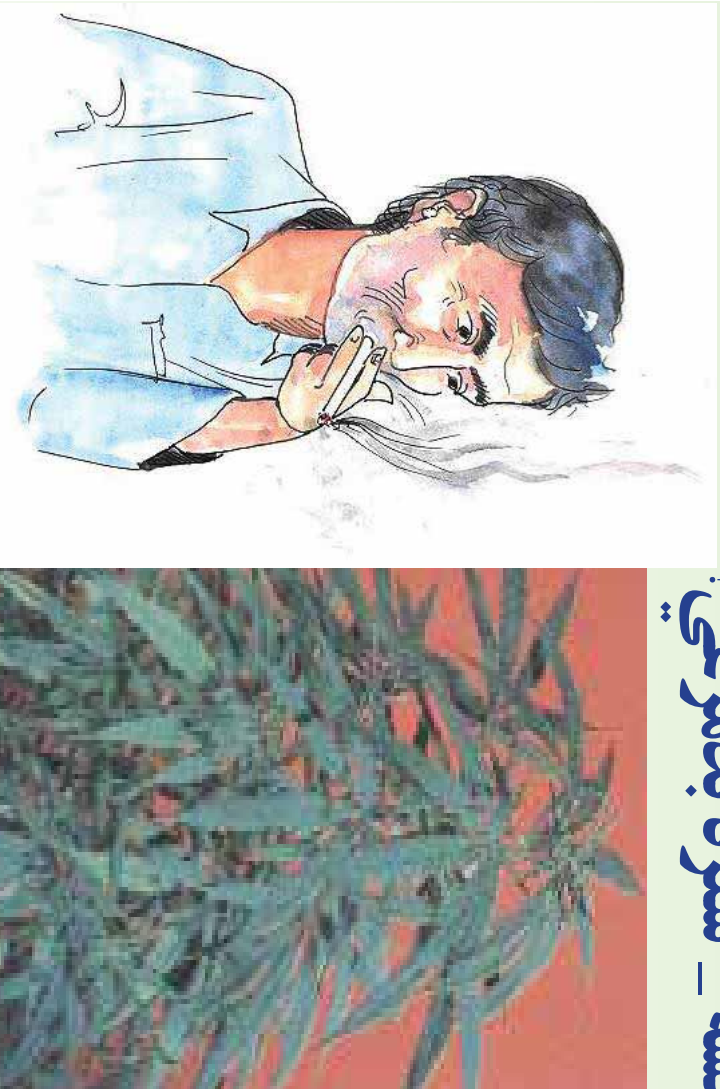
ژبه د یوه ملت ارزښتناک میراث بلل کېږي او د یوه هنري اثر په څېر ښکېلي او پېچلي ده. ډېر ژر ورته زیان رسېږي، نو له دې امله همیشني څارنې ته اړتیا لري.

(شونېها وړ)

نشه _ ستړه بدمرغي!

■ ايا تاسو كوم داسي نشه يي ليدلى دى چې دښه او نېكمرغه ژوند څښتن وي ؟
■ كه چيرته مو په كلي او گاونډي كوم نشه يي وي له هغه سره د نورو خلكو چلند څه ډول دى ؟

تول نشه يي توکي حرام دي او هغه څوک چې ورباندې اخته وي، نه يوازې داچې د هوسا ژوند څښتن نه وي، بلکې دکورنۍ او ټولني د اوږو بار وي او خلك ورته په سپکه سترگه گوري. نشه يي توکي ډول ډول وي چې يو له هغو څخه چرس دي. په دې لوست کې د چرسو د زيانونو په هکله ځينې څرگندونې لرو چې لولو يې.

ټول هغه شیان چې نشته راوړونکي دي، د اسلام سپینڅلی دین د هغو کارول حرام گڼلای دي او دا حکم یې کړی دی چې باید ځانونه ورڅخه په کلکه و ژغور و .
پر نشي باندي په روږدي کېږني سره د بدن د کار او فعالیت ځواک کمزوری کېږي .
روږدي کسان نه د دنیا چاري په سمه توگه سمبالولی شي او نه د آخرت ، نه خپل حقونه پېژندلی شي او نه هم د نور و . دغه وگړي په ټولنه کې د خپلوی او دوستی اړیکې هم په مناسبه توگه پاللې او ساتلې نشي .

نشه یې توکي ډېر دولونه لري چې له هغو څخه یو یې چرس دی، دلته یې پر څرنگوالي او زیانونو خبرې کوو .
چرس چې زبان رسوونکی نشه یې توکی دی، یوه تور بخونه شین رنگه ماده ده چې د بنگو بوټي د غوزي له نازکو پاڼو څخه لاس ته راځي .

له څېړنو څخه جوتهږي چې انسان له ډېرې لرغوني زمانې څخه له دغه نشه راوړونکي توکي سره اشنا و او له هغه څخه یې د نشي او نورو موخو لپاره کار اخیستی دی . د دغې زبان رسوونکې مادې د پیدا کېدو اصلي ځایونه چین او اشر بلل شوي دي .

د چرس د مادې ټول توکي نشه ییزه ځانگړنه لري . په ځانگړي توگه د تترا هایدرو کانا بیټول کیمیاوي ماده ده چې د بنگو د بوټي یو مهم ترکیب دی او د نشي ډېر ځواک لري . له روغتیايي څېړنو څخه جوتهږي چې دغه ماده د انسان حافظه کمزوري کوي، د بدن موازنه گډوډوي، پر زړه او دماغ هم ډېرې ناوړې اغېزې لري او د اعصابو حجري په کلکه ویجاړوي . همدغه ماده ډېره پیاوړې روږدي کېدونکې ځانگړنې لري چې پر نورو ډېر زیان رسوونکو نشه یې توکو، لکه هیروین او کوکاین باندې روږدي کېدو ته هم لارې برابروي .

مور: باید له هغو ټولو نشه ییزو توکو څخه چې د اسلام سپینڅلي د دین یې کارول په غوڅه ناروا او حرام بللي دي، په کلکه ډډه وکړو . د دغو توکو په زیانونو خلک ویوړه و چې له کښت، استعمالولو او کار وبار څخه یې ځان و ژغوري .

هغوری چي پرې روبردي دي، د نشي له عادت څخه د هغوی د خلاصون لپاره دې هرڅيزي ممکنې هلې ځلې وشي. د خيږ په دغه کار په مو ذنبوي او اخروي نیکمرغي په برخه شي او مور به د نشي له افت او زيان څخه د ژغورلې ټولني خاوندان شو.

د متن لنډيز:

چرس چي د بنگو له بوټي څخه لاس ته راځي، يوه توربخونه شين رنگه ماده ده، يو ډېر زيان رسو ونکی نشه ييز توکی دی. په دې نشه روبردي کسان له ذهني لحاظ کمزوري، سست او تنبل وي. په ټولنه کې ورڅخه وگړي ژوره کرکه لري، په سپکه سترگه ورته گوري. په دوستي، خپلوی او ملاگتيا يې هم شميرې. مور بايد له ټولو نشو څخه په کلکه ځان و ژغورو.

فعا لیتونه

۱- خو زده کوونکي دې پخپله د متن يو پراگراف ولولي او نور زده کوونکي دې دکلمو سم تلفظ او د جملو ترکيب ته په غور پام وکړي.

۲- پر تخته باندې ليکل شوي او معنا شوي لغتونه دې په کتابچو کې وليکي. **◆** لاندې لغتونه ولولئ او د اړوندو جملو په خالي ځايونو کې يې په پنسل وليکي:

- چرس - چرسي - حافظه - ټولنه - توکی
..... ورو ورو خپله له لاسه ورکوي. نشه يان په کې
گراښت نه لري. يو زيان رسوونکی دی.

۳- د متن له لوستلو څخه مو څه مفهوم واخيست، د ټولگيو الو په مخکې خبرې پرې وکړئ.

◆ د نشه يانو د ژوند په اړه څه فکر درسه پيدا شو؟

د ټولگيو الو په وړاندې پرې خبرې وکړئ.

۴- نشه يان و لي د بدن خواک له لاسه ورکوي او د ټولني د اوږو بار وي؟

◆ د اسلام سپيڅلي دين د څه لپاره نشه يي توكي منع كړي دي؟

◆ كه ستاسو په كلي كې څوك نشه يي وي، له هغه سره به څنگه چلند وكړئ؟ خبرې پرې وكړئ.

۵- ټولگي دي په دريو ډلو و ويشل شي: يوه ډله دي د متن څو مفرد نومونه په حال

زمانه كې وكاروي، بله ډله دي جمع نومونه په راتلونكې زمانه كې وكاروي او درېمه ډله دي د اوس (حال) زمانې فعلونه په جملو كې وكاروي.

◆ يو څو زده كوونكي دي تختې ته پورته شي. د گرامر د ارزښت په هكله دي خبرې وكړي.

۶- څو زده كوونكي دي په خپله خوښه پورته شي، د خپل كور كلي يا نورو سيمو د نشه يانو د خراب ژوند په هكله دي خبرې وكړي.

۷- يو څو زده كوونكي دي په وارسره تختې ته لاړ شي، د نشه يي توكو يو يو زبان دي پر تخته وليكي.

۸- څو زده كوونكي دي په وارسره د تختې مخې ته راشي، د نشه يانو په واسطه د جرمنو د رامنځته كولو د علتونو په هكله دي خبرې وكړي.

◆ څو زده كوونكي دي په نشو باندې د ځوانانو د اخته كيدو په علتونو خبرې وكړي او د اړتيا په وخت كې دي ښوونكي مرسته وكړي.

هر زده كوونكي دي په كور كې له مشرانو څخه د نشه يي توكو د زيانونو په هكله پوښتي وكړي او بيا دي راټول كړي معلومات د بلې ورځې په پښتو درسي ساعت كې خپلو ټولگيو الو ته و وايي.

پټه خزانه

اياتاسي د مخه د ((پټي خزاني)) نوم او رېښه يا مو دا کتاب ليدلی دی؟
لکه څنگه چې پښتو ژبه ډېره لرغونې لري، دغسې يې ادب هم لرغونی دی، خو
له بده مرغه چې زموږ د ژبې او ادب ډېر لرغوني ليکلي اثار د زمانې توپانونو له
ځان سره وړي دي او ډېرې بېلگې يې او س په لاس کې نه لرو. هغه څو بېلگې
چې تر موږ رارسيدلي دي، هغه په ډېر ارزښتناک ادبي کتاب کې چې ((پټه خزانه))
نومېږي، خوندي شوي دي.
تاسي د ملي ارشيف په لوست کې د پټي خزاني د لاس کښلي يا قلمي نسخې په
اړه و لوستل چې دغه مهم کتاب په ملي ارشيف کې خوندي دی، په دې لوست کې
دغه کتاب دريښنو.

پټه خزانه د پښتو ادبياتو يو لرغونی کتاب دی چې محمد هوتک ليکلی دی. دغه ليکوال د هوتکي واکمنانو په دربار کې د منشي دنده درلوده او نوموړی کتاب يې په ۱۱۴۱_۱۱۴۲ هـ. ق. کال په کندهار کې ليکلی دی.

محمد هوتک د داؤد خان هوتک زوی په ۱۰۸۴ هـ. ق. کال د کندهار په کوکران کې زېږېدلی و. د خپل وخت پياوړی عالم، ليکوال او شاعر و. د شاه حسين هوتک په دربار

کې يې د منشي دنده درلوده او د دربار په مخورو او باوري کسانو کې شمېرو. له پټې خزاني پرته يې د ((خلاصة الطب)) او ((خلاصة الفصاحت)) په نومونو نور کتابونه هم ليکلي دي. د محمد هوتک ژوند تر ۱۱۵۰ هـ. ق. پورې باوري دی.

محمد هوتک پټه خزانه د خپل وخت د فرهنگ پالونکي واکمن شاه حسين هوتک په حکم او غوښتنه تاليف او ترتيب کړې ده.

شاه حسين هوتک

په دې هکله داسې ليکي:

((زه چې محمد هوتک يم او په اصل پښتون په کندهار کې اوسم، له ډېره ده چې په ويلو د داسې ويناو و بوخت يم او د شپې او ورځې مې هم دغه کار دی او دا ډېر وختونه تېر سول چې ما غوښتنه چې زه دې پښتنو شاعرانو ته تذکره وکارم او د دوی احوال سره راټول کاند، مگر زمانې ماته فراخ رانه کا او دا هيله مې په زړه کې وچه سوه، ځکه چې تر کندهار د ظلم او جفا تورتم پروت و، او هيچا ارام نه درلود او فراخ گاهي به مغلو چپا و ونه کړل او گاهي به د گرگين د ستم سوران و.

اوس چي حق تعالی موزن خلاص کرو له هغو ظلمو څخه او فارخ سوه زرونه زموږ او زموږ ملک حاجي ميرخان عليه الرحمه، دوی له کندهاره و ایسته او پښتانه يې د دوی له جوړه ازاد کړل نو زما زړه فارخ سو له اندوهه، او قلم مي راو اخیست، هغه وخت چي زما له ارادې خبر سو زموږ د پښتونخوا د سترگو تور، امام المسلمین، و ابن قال الرفضة والکافرين، شاه حسين، ادام الله دولته الی يوم الدين.

بيت

د پښتو پادشاه حسين هوتک
په سلاکانو کي دی دی لوی ملک
د حاجي مير خان غښتلی زوی گړندی
خالقه تل دي وي ځلان دا غمی

نو زه يې وغوښتلم دربار ته، او ماته يې تشويق وکا، او الطاف يې ښکاره کي دا خپله اراده پوره کاندې، او د پښتو شاعرانو حال سره راټول کاندې.

د پتي خزاني د کتاب قلمي نسخه په ۱۳۲۲ هـ . ش . کال تر لاسه او د هغي له مخي لومړی ځل په ۱۳۲۳ هـ . ش . کال د پښتو ټولني له خوا چاپ او خپره شوه او بيا وروسته د بهلا بېلو ادارو له خوا څو ځلي له دري ژباړي سره او هم په ځانگړي توگه چاپ شوي ده.

په دې ارزښتناک ادبي کتاب کي د (۵۰) تنو شاعرانو او ليکوالو د ژوند حالات او د شعر بېلگي خوندي دي.

د کتاب ليکوال دا کتاب په دريو برخو وېشلی او هرې برخي ته يې د ((خزاني)) نوم ورکړی دی.

په لومړۍ خزانه کي يې دپښتو ژبي دا لاندي (۲۲) تنه شاعران رايژنډلي چي د ليکوال له زماني څخه د مخه، ان په دويمې هجري پيړۍ پوري اړه لري.
بابا هوتک، شيخ ملکیار، اسماعيل، خزيبون، شيخ متي، امير کروړ، شيخ اسعد سوري، ښکارندوی، ابو محمد هاشم سرواڼي، شيخ تيمن، شيخ بستان بربخ، شيخ

رضي لودي، نصر لودي، شيخ عيسى مشواني، سلطان بهلول لودي، خليل خان نياري، خوشحال خان خټک، زرغون خان، دوست محمد کاکړ، عبدالرحمان بابا، شيخ محمد صالح او علي سرور لودي.

د کتاب په دويمه خزانه يا برخه کې د دې لاندې (۲۱) تنو شاعرانو او ليکوالو پيژندنه راغلي چې ټول د کتاب د ليکوال د زماني دي:

ملا باز محمد توخي، شاه حسين هوتک، ملا زعفران، محمد يونس خان (خيبري)، محمد گل مسعود، عبدالقادر خان (ختک)، بهادر خان، ملا محمد صديق، ملا پير محمد مياجي، اللهيار افریدی، بابو جان بابي، ريدي خان مومند، ملا محمد عادل بربخ، محمد طاهر، محمد عمر، محمد اياز نياري، ملا محمد حافظ بارکزي، نصرالدين خان انډر، ملا نور محمد غلجي، حافظ عبدالطيف اڅکزي او سيدال ناصر.

د پتي خزاني په دريمه خزانه کې د (۶) تنو ښځينه شاعرانو پيژندنه راغلي ده: نازو توخي، حليمه حافظه، نيکبخته، بي بي زينب، زرغونه او رابعه.

د کتاب په پای کې ليکوال محمد هوتک د خپل پلار ((داؤد خان هوتک)) او خپله پيژندگلوي د شعر له بوي بېلگې سره راوړي ده.

((پټه خزانه)) د پښتو ادب يو ډېر ارزښتناک ادبي کتاب دی چې د هغه په تر لاسه کيدو د پښتو ليکلي منظوم ادب د دويمې هجري پيړۍ لومړۍ نيمايي ته رسيدلی دی، بايد چې هغه تر لاسه او په ډېر غور بڼې و لولو چې د پښتو ژبې د پخوانيو شاعرانو له ژوند پيښو او شعرونو سره اشنا شو.

د متن لنډيز:

پټه خزانه د پښتو ژبې او ادبياتو يو ډېر ارزښتناک کتاب دی چې محمد هوتک په ۱۱۴۱ - ۱۱۴۲ هـ . ق . کال د فرهنگ پالونکي واکمن شاه حسين هوتک په حکم او غوښتنه تاليف کړی دی، لومړۍ ځل په ۱۳۲۳ هـ .

ش . کال چاپ شوی دی . په دې کتاب کې لیکوال (۵۱) تنه نارینه او ښځینه شاعران او لیکوال راپېژني چې هغوی څه د لرغونو زمانو او څه د کتاب د لیکوال معاصرین دي . په پخوانیو شاعرانو کې امیر کرور هم شامل دی چې ددوبې هجري پېړۍ په لومړیو کې یې ژوند کاوه . نو میالې و اکمن او پیاوړی شاعر و .

فعالیتونه

۱- ځینې زده کوونکي دې د متن له پیل څخه تر پای یو پراگراف د تولاګي په وړاندې په لور غږ و لولې .

۲- زده کوونکي دې هغه ستونزمن لغتونه او د هغو معنا په خپلو کتابچو کې وليکي چې ښوونکي د درس د تشریح او توضیح په مهال پر تخته لیکلي دي .
◆ په کتابچو کې لیکلي لغتونه دې په مناسبو جملو کې وکاروي .

۳- زده کوونکي دې د تولاګي مخې ته راوبلل شي چې د پتې خزاني د کتاب په اړه خبرې وکړي .

۴- دا لاندې پوښتنې ځواب کړئ:

- ◆ پټه خزانه ولې د پښتو ادیبانو ډېر ارزښتناک کتاب گڼل کېږي؟
- ◆ پټه خزانه چا، د کوم واکمن په غوښتنه او سپارښتنه لیکلې ده؟
- ◆ په پټه خزانه کې څو تنه نارینه او څو تنه ښځینه شاعران پېژندل شوي دي؟
- ◆ پټه خزانه په څو برخو وېشل شوې او هرې برخې ته کوم نوم ورکړل شوی دی؟
- ۵- زده کوونکي دې په متن کې راغلي خاص نومونه او صفتونه په خپلو کتابچو کې وليکي .

- ◆ په دې لاندې جملو کې راغلي فعلونه په کومو زمانو پورې اړه لري:
- ◆ محمد هوتک پټه خزانه په ۱۱۴۱-۱۱۴۲ هـ . ق . کال لیکلې وه .

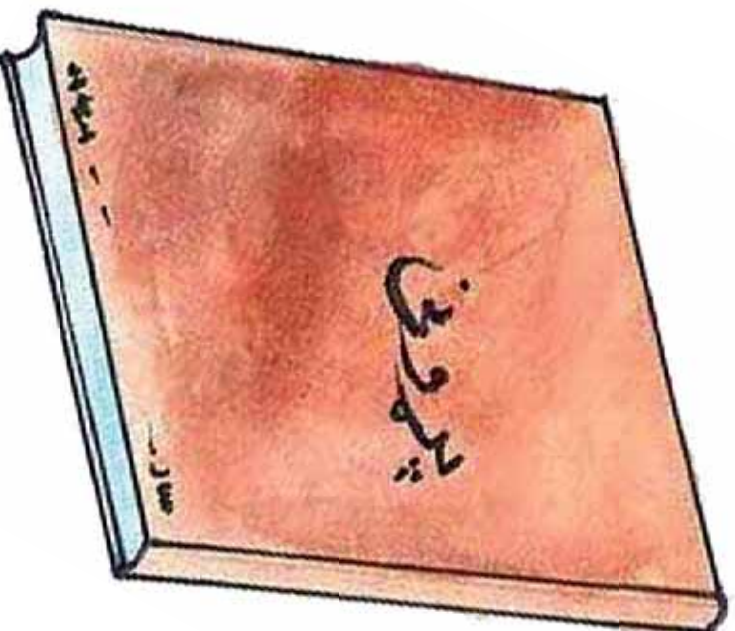
- ◆ پټه خزانه د پښتو ادبياتو ارزښتناک اثر دی.
- ◆ مور به د پټې خزانې کتاب پیدا او هغه به و لو لو.
- ۶- د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو په پښل ډک کړئ:
- ◆ په پټه خزانه کې تنه شاعران معرفي شوي دي.
- ◆ محمد هوتک له پټې خزانې پرته د او په نومونو دوه نور کتابونه هم لیکلي دي.
- ◆ پټه خزانه په برخو یا ویشل شوي ده.
- ۷- څو زده کوونکي دي د پټه خزانې د ارزښت په هکله خبرې وکړي.
- ◆ څو زده کوونکي دي د پښتو ژبې د لرغونو اثارو د کمښت اصلي لاملونه خپلو ټولگيو الو ته و ابې او که اړتیا وه ښوونکي دي مرسته وکړي.
- ◆ څو زده کوونکي دي د شاه حسين هوتک د ادبي خدمتونو په هکله رڼا واچوي، د اړتیا په وخت کې دي ښوونکي مرسته وکړي.

له لومړۍ څخه تر لسمې نومرې پورې زده کوونکي دي په کور کې د لوست له متن څخه د لومړۍ خزانې د پخوانیو شاعرانو نومونه، له یوولسمې نومرې څخه تر شلمې پورې د دویمې خزانې د شاعرانو نومونه او پاتې زده کوونکي دي د دریمې خزانې د پنځمې شاعرانو نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکي. بله ورځ دي د پښتو لوست په ساعت کې هغه د ټولگيو الو په وړاندې ووابي.

مېرمن هستوره شال

- د او سنیو بڼځینه شاعرانو او لیکوالو له دولې څخه څوک پیژنئ؟
- د ګومو بڼځینه شاعرانو او لیکوالو د نظم او نثر کوم کتاب مو لوستلی دی؟
- مور د پښتو ادب په اوښی، دوره کې ډېرې بڼځینه نومیالی شاعرانې او لیکوالې لرو چې په خپلو اثارو یې د پښتو ادبي پانګه درنه او بډای کړې ده.
- له دغو نومیالیو ادبي څېرو څخه یوه هم مېرمن مستوره شال ده چې دلته یې درپېژنو.

د پښتو ادیبانو د اوښنۍ دورې په ښځینه شاعرانو او لیکوالو کې مېرمن مستوره شال د خپل پیاوړي ادبي ذوق او استعداد له امله د لوړ نامه او شهرت څخه برخمنه ده. نوموړې د کونړ ولایت د اسمار ولسوالۍ په شال نومي کلي کې په ۱۳۰۹ هـ. ش. کال سترگې نړۍ ته وغړولې. پلار یې سید عبدالرزاق نومېده چې په شال پاچا مشهور او د کونړ د ساداتو له روحاني کورنۍ څخه و.

مستوره شال شپږ کلنه وه چې دلیک لوست زده کړه یې پخپله کورنۍ کې پیل کړه. د مروجو دیني او ادبي علومو ډېر کتابونه یې له خپل پلار څخه لوستل. د همدغو زده کړو په بهیر کې یې د ځانگړي ادبي ذوق له امله د پښتو او دري ژبو د نظم او نثر ډېر نوماند اثار مطالعه کړل. همدغې مطالعې په هغې کې لومړۍ د شعر ویلو احساس او جذبې راوپاروله او په شعر ویلو یې پیل وکړ. وروسته یې بیا د لنډو ادبي ټوټو او مقالو په لیکلو خپل قلمي ځواک و ازموینه.

کله چې مستوره شال د هېواد پلازمېنې (کابل) ته راغله، فرهنگي چاپېریال او د ښځو نوي رامنځته شوي غورځنگ یې پر ذهن او فکر ژوره اغیزه وکړه. ددې شعر او ادب ته یې نوي رنگ او بڼه ورکړه. شعرونه او نثرونه یې په مطبوعاتو کې خپرېدل او ورو ورو د بیروي روښانفکرې شاعرې او لیکوالې په توگه راڅرگندېدلې او پېژندل کېدلې. په شعرونو کې یې ډېر لوړ خیالونه او ژورې معناگانې راغښتي دي، دا بیتونه یې لولو:

ستا د ښکلا مخ ته چې سپوږمۍ ورسخامخ شوله

ژر یې ښایست ځکه د ذوال لمنه ونیوه

ستا د تبسم غوټۍ ته گل سباکې وویل:

ستا په غوړېدو ما د جمال لمنه ونیوه

مېرمن مستورې پر شاعرۍ او لیکوالۍ سربېره د هېواد په معارف کې د ښوونکې سپینڅلې دنده درلوده. له دې لارې یې څو کاله د هېواد د اولادونو، په ځانگړې توگه د نجونو، په ښوونډو او روزنډو کې د ستاینې وړ دنده ترسره کړې ده. نوموړې د ښوونکې د دندې ترڅنگ په کابل راډیو کې د ویاندې په توگه هم کار کاوه.

سرپرده پر دي، بي په علمي، ادبي غونډو او سيمينارونو کې هم ونډه اخيستله. شعرونه او مقالې يې پکې لوستلې. دا هغه مهال و چې موز د هېواد په کچه د فرهنگي فعاليتونو په ډگر کې خو د گوتو په شمېر پنځينه ليکوالې او شاعرانې درلودې چې مېرمن مستورې ته هم دغه وياړ ور په برخه دی. هغه لومړنۍ شاعره ده چې د ((پروزي)) په نوم يې د شعر ټولگه چاپ او د ادب مينه والو ته وړاندې کړه.

مېرمن مستوره شال له ۱۳۶۰ هـ. ش. راورسته کلونو کې د کابل راډيو د هنر او ادبياتو په څانگه کې په دنده وگومارل شوه. د ۱۳۷۱ هـ. ش. کال تر لومړيو يې دا دنده د زړه په مينه ترسره کړه. په هېواد کې د کورني اړو دوبر او جگړو له پيل کېدو سره سم پېښور ته په کېده شوه.

هلته يې په جلا وطنۍ کې د زېږونۍ په حالت کې د څو کاله ستونزمن او له کړاو ډک ژوند په بهير کې هم خپلو ادبي او فرهنگي فعاليتونو ته په ډېره مينه دوام ورکړ، په علمي او ادبي غونډو کې به يې گډون کاوه. ليکنې او شعرونه به يې په مطبوعاتو کې خپرول او له فرهنگي ادارو سره يې ښې اړيکې درلودې.

نوموړې ډېره موده په پېښور کې د افغانانو لپاره د لومړنيو زده کړو په ادارې ((بيشۍ)) کې په دنده بوخته وه. د دغې ادارې د روغتيايي زده کړو په څانگه کې يې د مور او ماشوم د ساتنې، د ښوونيز او روزنيز پروگرام اساسي روغتيايي پيغامونه په پښتو ژبه منظومول. په دې لړ کې يې ډېر زيات پيغامونه د شعر په خوږه او رنگينه، خو ډېره ساده ژبه و اړول. په خپل غږ يې د کلمه او ثبت کړل. له همدغو منظومو پيغامونو څخه د دغه روزنيز پروگرام په پر مخنيو لو کې ډېره اغيزناکه استفاده کېدله.

مستوره شال يوه حساسه او دردمنه شاعره وه. په شعرونو کې يې که له يوې خوا ملي احساسات او جذبات په څپو دي، نو له بلې خوا پکې زموږ د هېوادوالو د ټولنيز ژوند دردونه او ناخوالې، د ناوړه دودونو ضدنه او د ملي وياړونو د ستاينې ډېرې په زړه پورې بېلگې په سترگو کېږي. زموږ دغې نوميالې شاعرې په خپل هېواد او ټولنه کې د ښځو په محروميتونو او د هغو په وړاندې د ټولنيزې نابرابرۍ په شته والي ډېرې

اوبنسکي توی کړې دي. کله کله بیا د شعر په خوږه او رنگینه ژبه وگړي د غفلت له درانه خوږه راوښوي او ځوانان په ډېره مینه د وطن د ننگ ډگر او سنگ ته ورولي:

دا خو زه يم چي راوښم کرم له درانه خو په قومونه
په سپيره دښته کې جوړ کړم د جذباتو محشر ونه

ایینه د واره قام يم ورته نیممه عیونه

لکه څانڅکي د باران هو مره ډېر ډېر پیغور ونه

ته مې وپېژنه څوک يم سرگردان د بحر و بر يم

بل څه نه بیه انسان يم سوز او ساز لرم شاعر يم

دغه نومیالی، شاعره او لیکواله د ۱۳۷۷ هـ . ش . د سنبلې په نهمه د ورپېښې ناروغۍ له امله په پېښور کې وفات شوه. جنازه یې هېواد ته راوړل شوه او د کونړ ولایت د شینکوړک په کلي کې په خپله پلارنۍ همدېره کې خاورو ته وسپارل شوه.

د مستوري شال په چاپ شوي شعري ټولگې ((پروني)) سربیره ډېر زیات شعرونه او نثري لیکنې په مطبوعاتو کې خپرې شوي دي. که راټول شي څو ټولگې ترې جوړېدای شي. دلته یې د شعر یوه بشپړه بېلگه رااخلو.

د وینو څانڅکي

څه ژر افریاد دی هر خواته په جهان کې نن
پاتې طراوت نه دی یو گل ته گلستان کې نن
ورک اثر د اوبنسکو د یتیم دی ویني ژاړي تل
اخلي ظالمان خوند د مظلوم اه و فغان کې نن
وریخ د اوسیلو وینم خوره د شین اسمان په هڅ
ویني د شهید دي راتویږي په باران کې نن
سوز او عاطفه سینو کې نشته زړونه سخت شولو
ځکه اثر ورک شو د خوږو نغمو بوستان کې نن
اوبنسکي د بیوزلو دي الماس د ځینو غاږو کې

ویني د مظلومو دي زيرور گوهر گريوان کي نن
اور د تجاوز لمبي وهي د خوار غريب په سر
وینم دوزخونه د سره اور دک په جهان کي نن
زه یم همټوا د بلبلانو د چمن ځکه
بنکاري مې د زړه ویني د شعر گلستان کي نن

د متن لنډيز:

ميرمن مستوره شال يوه نوميالی پښتنه شاعره او ليکواله وه چې په کورنۍ کې زېږېدلې، لويه شوې او په خپلې کورنۍ کې يې د ديني او ادبي علومو زده کړې کړي دي. بيا يې د ادبي ذوق له امله شاعري او ليکوالي پيل کړې. په معارف کې د ښوونکې او کابل راډيو کې يې د وياندې او ادبي پروگرامونو د چلوونکې په توگه هم دنده ترسره کړې وه. په ۱۳۷۷ هـ. ش. کال يې له ژوند سترگې پټې کړې دي. د ((پروني)) په نوم يې د شعرونو ټولگه چاپ او ډېرې ليکنې او شعرونه يې په مطبوعاتو کې خپاره شوي دي.

فعا لیتونه

- ۱- ځینې زده کوونکي دې په متن کې د خپلې خوښې یو یو پراگراف ولولي.
- ۲- ځینې زده کوونکي دې د ټولگې مخې ته راوبلل شي چې د میرمن مستوري د وروستي شعري بېلگې مفهوم پخپلو الفاظو کې نورو ټولگيو الوته و وایي.
- ۳- دې لاندې پوښتنو ته ځواب و وایئ:
- ◆ مستوري شال خپلې زده کړې چېرې او له چانه کې وې؟
- ◆ میرمن مستوري کله شاعري او ليکوالي پيل کړې وه؟

◆ د هغې په لیکوالۍ او شاعرۍ څه شي ډېره ژوره اغېزه وکړه ؟
۴- زده کونکي دې متن په غور و لولي په هغه کې دې خاص نومونه ، صفونه پیدا او پخپلو کتابچو کې وليکي.

۵- زده کونکي دې په لاندې جملو کې تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړي:
◆ مستوره شال..... و ه چې د لیک لوست زده کړه يې په خپله.....
کې پيل کړه.

◆ مستوري په کې د وړاندې په توگه هم..... کاوه.
◆ مستوره په په پښور کې شوې ده.

زده کونکي دې په کور کې د هغې او سنی شاعري او لیکوالې په اړه چې دوی يې پېژني ، معلومات وليکي ، د بلې ورځې په پښتو درسي ساعت کې دې يې د ټولگيوالو په وړاندې و لولي.

اديب (شاعر او لیکوال) د ټولني عادي وگړی نه دی ، هغه څه چې په ورځني ژوند کې پېښېږي ، يا هغه ناخوالې ، ستونزې او رېږې چې ټولنه ورسره مخامخ ده ، د شاعر او لیکوال پر احساس او عاطفه ژور اغېز کوي . کله چې د خپلې پوهې او استعداد په قوت له هغې څخه کومه منطقي نتيجه اخلي او بيا يې د خپل تخيلي ځواک په ملتيا په مناسبو الفاظو د شعر يا ادبي نثر په کوم قالب کې نورو ته وړاندې کوي ، همدغه ادب دی .
(ادب پوهنه))

د ماينو نو شکمنې سپهې

■ داسې شيان پيژنئ چې په چاودلو يې مرگ او ژوبله رامنځته کېږي؟

زموږ په هېواد کې څه د پاسه درې لسيزې جنگ جگړې دي شمېره زيانو نو او بدمرغيو سبب وگرځېدې. په بېلا بېلو ولسو او و سيلو د مرگ ژوبلې ټوږي ناوړې او زړه بوږنوونکې صحنې رامنځته شوي چې يوه له دغو ولسو او و سيلو څخه ماينو نه او ناچاو ديدونکي توکي دي. په دې لوست کې د هغو د پيژندلني په ترڅ کې د شته والي په احتمالي سيمو او ځايونو هم بحث کوو.

زموږ په هېواد کې د درې لسيزو جنگونو په بهير کې د جگړې بنسټلوی خوا وړيا د خپل ځان د ساتنې او يا هم مقابل لوري ته د ځاني او مالي زيان رسونې په موخه له ماينونو څخه د يوې ډېرې اغېزناکې او کارې وسيلې په توگه کار اخيستی دی.

ماينونه په دوه ډوله دي:

د پرسونل ضد ماينونه او د وسايطو ضد ماينونه.

د پرسونل ضد ماينونه: هغه ځانگړي چاوډيدونکي توکي دي چې له او سېني، پلاستيک او يا لرگي څخه په بېلا بېلو بڼو، لکه: د لوبو شیان، قلمونه، راډيوگانې او نورو جوړ دي او په منځ کې يې ناچاودي مواد شته چې هغه د بدن د غړي د فشار په وسيله چوي او مرگ ژوبله رامنځته کوي.

د وسايطو ضد ماينونه: دا ماينونه هم په بېلو بېلو جوړ دي چې د وسايطو، لکه موټرو، لارڼو، ټانکونو او نورو د فشار په نتيجه کې چوي، د ځاني او مالي زيان رسولو سبب گرځي.

د ماینونو پیژندل ډېر ستونزمن کار دی، ځکه چې زیاتره په ځمکه کې بنځ او څینې بیا د عادي استعمالو وړو شیانو په څېر دي، نو ځکه په دې اړه ډېر غور او احتیاط پکار دی.

دلته د دغه پټ خطرناک دښمن د شته والي احتمالي سیمې درېژنو او د ناچاودو توکو په اړه هم معلومات درکو و.

ماینونه په عام ډول د ځانگړو سیمو د ساتنې، لکه پوځي پوستو او مرکزونو ته د دښمن د تللو د مخنیوي لپاره او یا د مقابل لوري د ډارولو او ویرولو لپاره کارول کېږي، خو د ناچاودو توکو پیژندنه بیا هغومره ډېره ستونزمنه نه ده، ځکه زیاتره د ځمکې پر سر پراته دي. دا هغه مهمات دي چې د جگړو په مهال چاودلي نه دي، په دې کې توغندي، د بمونو پارچې، لاسي بمونه، د ټانگ، توپکو او ماشیندارو گولۍ او نور شامل دي. ماینونه او ناچاودلي توکي زیاتره په دې لاندې ځایونو کې پیدا کېږي:

- د عمومي لارو او سرکونو پر څنډو.
- په هغو لارو او سرکونو کې چې تگ پرې ډېر نه کېږي.
- د موټر د گرځیدو، راگرځیدو په سیمو کې.
- د پلونو او پلچکونو دننه او شاوخوا ځایونو کې.
- رنګو او ویجاړو شویو ودانیو دننه او شاوخوا ځایونو کې.
- رنګو شورو ودانیو ته د ورتالو او د ننوتو په لارو او د خونو په درشلونو او کونجونو کې.

- د ځاگانو او د اوبو د نورو سرچینو دننه او شاوخوا برخو کې.

- د پوځي پوستو او ویجاړو شویو و سايطو په شاوخوا کې.

- په هغو سمخو او کندو کې چې د جگړې پر مهال د پتیدو د ځای په توګه کارول شوي دي.

نو موږ ته لازمه ده چې هېڅکله ناپېژندل شویو شیانو ته لاس ورنه ورو، ناپېژندل شوي سیمونه او مړي کش نه کړو او د ناپېژندل شویو شیانو په خوا کې ډېرې او نور

شيان وانه چو و . که چيري مو په يادو شو و سيمو کې د ماينو نوني نښانې و ليدې او يا په کومه سيمه کې په انسان يا څاروي وچاو ديد، په نږدې سيمه کې د ماين پاکولو د موسسي چارواکو ته خبر ورکړی، د هغوی گمارلي کسان د ماينو نوسيمي ته راځي او په هغه ساحه کې تيري په سور رنگ رنگوي او که تيري نه وي نورې داسې نښه نښانې بردي چې په سره رنگ رنگ شوي وي.

د ماين پېژندونکو او اېستونکو له خوا په سور رنگ د تېرو او نښو رنگول دا معنا لري چې په دې سيمه کې د مرگ او وينو د تويېدو خطر موجود دی او تگ راتگ په کې بند شوی دی، نو بايد داسې سيمو ته ورنشو.

کله چې د ماين اېستونکو له خوا سيمه پاکه شي هماغه په سور رنگ رنگ شوي تيري او نښانې په سپين رنگ رنگوي، سپين رنگ دا معنا لري چې په دې سيمه کې د ماين د شته والي خطر له منځه تللی دی او هر څوک په کې گرځېدای شي او کار کولی شي. ماين د ژوندانه دښمن دی، له دغه دښمن څخه نه يوازي دا چې ځان وساتو، بلکه د هغه له منځه وړلو لپاره بايد فني کسانو ته خبر ورکړو.

د متن لنډيز:

زموږ د هېواد په گوت کې د درې لسيزو جگړو په بهير کې د جگړې ښکېلو خواو و له مقابل لوري څخه د ځان ژغورنې او يا هغو ته د ځاني او مالي زيان رسونې په موخه ماينو نه د يوې اغېزناکې وسيلې په توگه کارولي او ښځ کړي دي. بېلا بېل ډولونه لري. ځينې د پرسونل ضد ماينو نه او ځينې د وسايطو ضد ماينو نه نومېږي. همدارنگه ناچاودې توکي هم شته، نو موږ بايد دا پت دښمن وپيژنو او له هغو ساحو څخه چې پورته په متن کې ښودل شوي، له ورتگ څخه په کلکه ډډه وکړو او هم ناچاودو توکو ته له لاس وروړلو څخه ځان وژغورو.

۱- زده کو ونکی دې متن لو مری په چوپتیا سره و لولي. بیا دې څښې زده کو ونکی د دې متن یو یو پراگراف په لور غږ و لولي.

۲- زده کو ونکی دې په دوو ډلو و وېشل شي: یوه ډله دې په متن کې د مایونو او ناچاودو توکو د بېلا بېلو ډولونو نومونه لست کړي او بله ډله دې د مایونو او ناچاودو توکو ساحې لست کړي. د یوې ډلې استازی دې د ماین یا ناچاودو توکو نومونه پر تخته ولیکي او د بلې ډلې څو تنه دې د هغو په هکله څرگندوي وکړي. بیا دې د بلې ډلې یو استازی د مایونو ساحې یوه یوه پر تخته ولیکي، د بلې ډلې څو زده کو ونکی دې د هغو په باب معلومات وړاندې کړي.

۳- لاندې پوښتنې ځواب کړئ:

◆ د مایونو او ناچاودو توکو له لوست څخه مو څه مفهوم واخیست؟

◆ له مایونو او ناچاودو توکو څخه څرنگه ځان ژغورلی شو؟

◆ مایونه کوم کوم ډولونه لري؟

◆ مایونه په کومو ځایونو کې پیدا کېږي؟

۴- زده کو ونکی دې پخپلو کتابچو کې لاندې جملې ته پراختیا ورکړي او بیا دې هغه په خپل وار سره د یو لگي په وړاندې و لولي:

◆ مایونه ډېر خطرناک دي، ځکه چې په چاودلو سره یې ...

۵- زده کو ونکی دې متن و لولي، په هغه کې راغلي صفتونه دې په نښه او په مناسبو جملو کې دې وکاروي. بیا دې هغه په خپل وار د یو لگيو الو په وړاندې و وایي.

◆ زده کو ونکی دې متن و لولي، په هغه کې دې صفتونه پیدا او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او بیا دې څو تنه هغه د خپلو یو لگيو الو په وړاندې و وایي.

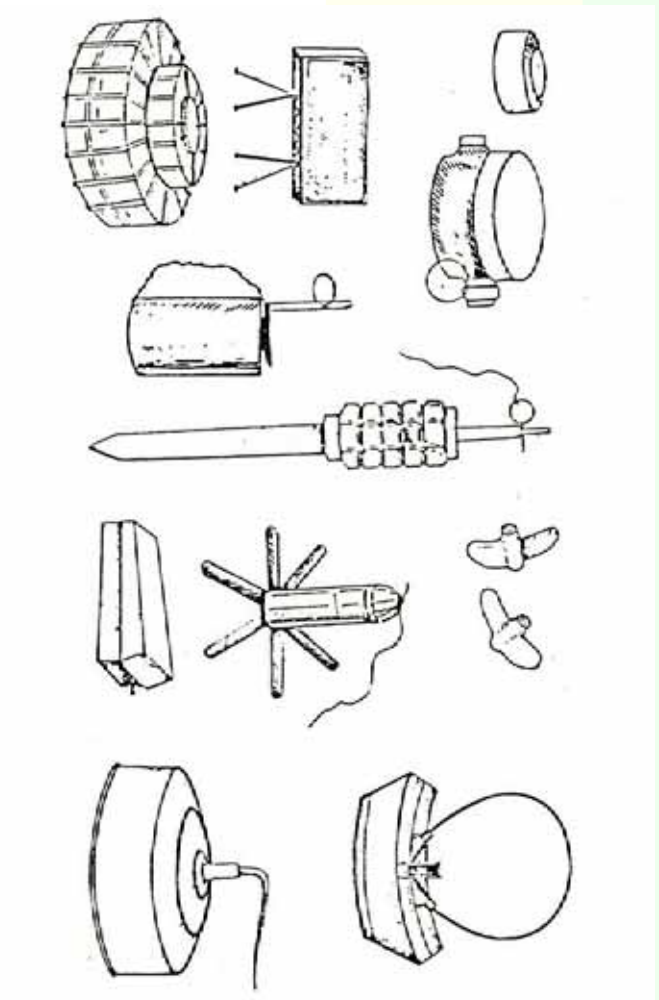
۶- په کومو سیمو کې چې د ماین ایستونکو له خوا په سره او سپین رنگ تېږي

رنگ شوي وي، دانښني د څه معنا لري؟
◆ که چېرې په کومه سيمه کې د ماینونو د شته والي نښې تر سترگو شي، څه باید وکړو؟

زده کوونکي د خپل کور کې، کوچي او یا سیمې له مشرانو څخه د ماین چاودنې د کومې پېښې په اړه معلومات ترلاسه کړي او هغه دې د بلې ورځې په پښتو ساعت کې د نورو ټولگيو الو په وړاندې ولولې.

بامیان یوه لرغونې تاریخي سیمه

■ تاسې د هېواد کومو و لایتونو ته تللي یاست؟

■ په کوم و لایت کې موزیات لرغوني تاریخي آثار او ځایونه لیدلې دي؟
■ زموږ هېواد گران افغانستان او س ۳۴ و لایتونه لري چې هر یو یې د هېواد د یوې مهمې برخې په توگه له ځانگړې اقتصادي، ټولنيز، لرغوني تاریخي او فرهنگي ارزښت څخه برخمن دی. یو له دغو و لایتونو څخه د بامیان و لایت دی چې په دې لوست کې یې درېښو.

باميان د هېواد په مرکزي برخه کې پروت مشهور ولايت دی. د دې ولايت تاريخي لرغونتيا ډېرې وړاندې زمانې ته رسېږي. تاريخي اثار يې د لرغوني اريايي مدنيت استازيتوب کوي. مشهور چينايي گرځندوی هيوان تسنگ په پنځمه ميلادي پيړۍ کې دغې سيمې ته ورغلی او په ((چينايي بونليکونه)) نومې کتاب کې يې د هغه د لرغونو اثارو او جغرافيوې څرنگوالي په باب په زړه پورې څرگندونې کړې دي. باميان د غوربند له لارې له کابل او د حاجي گگ او بند امير په وسيله د شمالي ولايتونو او همدارنگه د نعل د سيند په واسطه له هرات او ارگان سره لاره لري.

په دغه ولايت کې اوس علمي او فرهنگي بهر د چټکې ودې او پرمختيا په حال کې دی. د ولايت په مرکز، بېلابېلو ولسواليو او ليرې کليوالو سيمو کې د نجونو او هلاکانو له لومړنيو او ثانوي بنوونځيو سربيره په مرکز کې يو پوهنتون هم لري، چې پکې په زرگونو زده کوونکي او محصلين په زده کړو بوخت دي. چاپي خپرونې (مجلې او اخبارونه) او نورې ډله ييزې رسنۍ راپورې او تلوزيونې خپرونې هم لري.

په دې ولايت کې ډېر تاريخي اثار او د ليدلو وړ ځايونه شته. تر ټولو مهمې يې د بودا مجسمې دي چې اوس رنگې شوي دي، د ضحاک او خاغلې بنار نښې نښانې، بند امير او د بوديزم د دورې ډول ډول سيمې او داسې نور لرغوني اثار دي چې د ډېر لرغوني بډای فرهنگي او تاريخي اهميت څرگندويي کوي.

باميان يوه غرنۍ سيمه ده چې د کرنې وړ ځمکې يې لږې، خو ډېرې ښکلې درې او طبيعي منظرې لري او د سيلايانو او گرځندويانو پاملرنه يې ځانته راگرځولي ده.

غرنی اقليم لري چې واورين او ډېر سور دی. اوږې يې لنډ او ژمې يې ډېر او برد دی. د غنمو کښت پکې لږ او کچالو يې تر ټولو مهم کرنيز پيداوار گڼل کېږي. دچنار د ونو څنگلونه هم پکې ډېر دي. د باميانو سيند او د غرنيو سيمو چينې يې د ځمکو د خړوبولو لپاره د اوبو مهمې زېرمې جوړوي. ډېر وگړي يې په مالدارۍ او د لاسي صنايعو په جوړولو بوخت دي. د بابا غره لمنو او د اژدر په دره کې دکاني او بو زېرمې لري چې د روغتيا لپاره ډېرې گټورې دي. واره او لوی کانونه هم لري. د حاجي گگ د اوسپنې کان

بې ډېر مشهور دی.

دغه و لایت د خپل غرنی موقعیت لرلو له امله پخوا د تګ راتګ په برخه کې ډېرې موصلاتې ستونزې درلودې، خو اوس دا ستونزې تر ډېره حل شوي او یاد له منځه تللو په حال کې دي.

مرکز بې د بامیان ښار دی او څو مشهورې ولسوالۍ بې دا دي:
شېبر، کهمرد، یکا و لنگ، پنجاب، ورس او نوري.

بامیان ډېرې ښې اوبه، هوا، ښکلې او په زړه پورې طبیعي منظرې، د لیدلو وړ ځایونه او ډېر زیات لرغوني تاریخي اثار لري. دا ټول زموږ د هېواد ویاړلي فرهنگي میراثونه گڼل کېږي، باید ساتني ته یې هر اړخیزه پاملرنه وشي.

د متن لنډيز:

بامیان زموږ د هېواد په مرکزي برخه کې پروت و لایت دی. ډېره تاریخي لرغونتیا، او بډای فرهنگي تاریخي اثار لري. دایو غرنی و لایت دی. د کر وړ ځمکې بې کې، خو ډېرې ښکلې او سمسورې درې او په زړه پورې طبیعي منظرې لري. د دې و لایت زیاتره وگړي په مالدارۍ او د لاسي صنایعو په جوړولو بوخت دي. په فرهنگي لحاظ اوس د چټک پرمختګ په حال کې دی.

- ۱- ځينې زده کوونکي دې متن د ټولگي په وړاندې ولولي.
- ۲- هغه لغتونه چې نښوونکي د متن د مفهوم او محتوا د توضیح او تشریح په مهال پرتخته لیکلي، په خپلو کتابچو کې وليکي.
- ◆ زده کوونکي دې د هغو نورو ولایتونو نومونه چې دوی یې پېژني، په خپلو کتابچو کې وليکي او په وارسره دې هغه د ټولگيو الو په وړاندې ولولي.
- ۳- ځينې زده کوونکي دې د ټولگي په وړاندې د متن د هغې برخې د مفهوم په هکله چې د دوی خوښېږي، خبرې وکړي.
- ۴- دا لاندي پوښتنې ځواب کړئ:
 - ◆ لرغوني تاريخي اثار کوم دي او څه ارزښت لري؟
 - ◆ په باميانو کې کوم تاريخي اثار او ځايونه شته؟
 - ◆ داسې کوم بل ولايت پېژنئ چې لرغوني تاريخي اثار او ځايونه پکې شته؟
 - ۵- د جملو دا لاندي تش ځايونه په پېنسل سره په مناسبو کلمو ډک کړئ.
 - ◆ باميان د هېواد په برخه کې پروت دی.
 - ◆ په باميانو کې د هوازي ځمکې په پرتله زيات دي.
 - ◆ باميان بېسکلي درې او په زړه پورې لري.

د خپلې کورنۍ، با نورو مشرانو څخه وپوښتنئ چې د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر زیات لرغوني تاريخي اثار شته. راټول کړي معلومات د بلې ورځې په پښتو درسي ساعت کې د ټولگيو الو په وړاندې ولولئ.

سره مياشت

■ تاسو داسې خبره به لري يا ادارې پېژنئ چې د نارو طبيعي پېښو يا جگړو له امله له زيانمن شوو وگړو سره مرستې کوي؟
په ملي او نړيواله کچه ځيني داسې ادارې شته چې له مصيبت خپلو سره په ځانگړي توگه له هغو کسانو سره چې د طبيعي افتونو (زلزلو، سيلابونو او نورو) او جگړو له امله زيانمن شوي، مرستې کوي. په دې ډول خبره اداره کي يوه هم ((سره مياشت)) ده چې دلته يې په دې لوست کې دريښنو.

بپوزلو او محتاجو وگړو ته د خوراک، څښاک، استوگني، روغتيا، ښوونې، روزنې، کار کسب او داسې نورو شیانو برابرول د مرستندويه او خبریه ټولنو دندې دي. دا خبریه او مرستندويه ټولني هم په نړيواله او هم په ملي کچه د نړۍ په هېوادونو کې موجودې دي. له دغو مرستندويه ټولنو څخه يوه هم ((سره میاشته)) ده چې د نړۍ په ټولو هېوادونو کې شته او په بېلا بېلو نومونو يادېږي.

د مثال په ډول په عربي هېوادونو کې يې د ((هلال احمر)) او په لويديځه نړۍ کې يې د Red Cross ((سور صليب)) بولي.

د دې مرستندويي ټولني لومړنی بنسټ په ۱۸۶۴ م. کال د نولسمې پېړۍ د جگړو په بهير کې کېښودل شو چې په بشري ټولنه کې ډېره مرگ ژوبله شوي وه. موخه يې د جگړو پر مهال د تپيانو، د جگړې له بنديانو سره مرسته کول و. لومړی سړی چې ددغسې بولي ټولني د جوړولو فکر ورسره پيدا شو، د سويس د هېواد استوگن هلنري دوډانت نومېده چې له همدې امله د دغې مرستندويي ټولني د بنسټگر وياړ ورپه برخه شوی دی.

زموږ په هېواد کې هم دغه مرستندويه ټولنه له ډېرو کلونو را هېسې شته او په بېلابېلو نومونو يادېږي ده.

لومړی ځل چې په ۱۳۰۸ هـ . ش. کال تاسيس شوه، د ((مجلس امداد يه)) په نوم ونومول شوه. په ۱۳۱۱ هـ . ش. کال يې ورته د ((محراب احمر)) نوم ورکړ.

په ۱۳۱۳ هـ . ش . کال يې نوم ((هلال احمر)) شو او په ۱۳۳۰ هـ . ش . کال د ((افغاني سري مياشتي ټولنه)) ونومول شوه.
د افغانستان د ((سري مياشتي ټولنه)) په ۱۳۳۴ هـ . ش . کال د سره صليب د نړيوالې کميټې له خوا په رسميت وپېژندل شوه او د دغې نړيوالې ټولني غړيتوب يې تر لاسه کړ.

په نړيواله کچه په اسلامي هېوادونو کې د دغې مرستندويي ټولني د پېژندنې لويه نښه هلال يا مياشت ده چې سور رنگ لري او په غير اسلامي هېوادونو کې د دې ټولني نښه په سپينه ځمکه باندې د صليب علامه ده چې هغه هم سور رنگ لري او ((سور صليب)) يې بولي.

سور صليب يوه نړيواله مرستندويه ټولنه او اداره ده. هر چيرې د جگړې له قربانيانو، غم خپلو او بېوزلو سره ډول ډول مرستي کوي. دا ټولنه د چا عقيدې، رنگ، ژبې او توکم ته نه گوري. هر څوک چې هر چيرې مرستي ته اړوي، د هغوی د مرستي لپاره ځان رسوي او خپلې مرستي د هغوی په واک کې ورکوي. همدارنگه د بېلا بېلو افتونو، زلزلو، او سيلابونو په وخت کې هم له زيانمنو کسانو سره مرستي کوي.

د جگړې پر مهال د دې ټولني روغتيايي ډله د تپيانو درملنه کوي. او د علاج لپاره يې روغتونونو ته لېږدوي. د جگړې د بنديانو او ورکو شوو کسانو احوال معلوموي، د

هغوی لیکونه او بیغامونه بی کورنېو او خپلو خپلوانو ته رسوي، یا د هغوی د تبادلي په برخه کې هم مرسته کوي.

د سره صلیب یا هلال احمر له نړېوالې ټولني یا کميټې سره د ټولې نړۍ هېوادونه له خپل وس او توان سره سم مرسته کوي. هغوی بیا مرستې د نړۍ بېلا بېلو هېوادونو او ولسونو ته د اړتیا په وخت کې رسوي او په دې ډول خپله بشري ټولنيزه دنده ترسره کوي. په ټوله نړۍ کې د بېلا بېلو هېوادونو دولتونه، عام خلک او په تېره پاڼگه وال له خپلو داسې ټولنو سره مالي مرستې کوي.

زموږ د هېواد د سړي مياشتې ټولني د خپل جوړېدو له پیل څخه د هېواد په بېلابېلو سيمو کې د طبيعي افتونو او جگړو د رامنځته کېدو له امله له مصيبت خپلو او کډوالو سره تر خپله توانه لازمي مرستې کړي دي او دا لړۍ روانه ده. زموږ دغې ټولني د هېواد په دنده کې له مرستو سربرېره له هېواد څخه بهر هم مرستې کړي دي او خپله نړېواله دنده بې سرته رسولې ده، خو تر ټولو مهمه دا ده چې د سړي مياشتې ټولنه له مالي پلوه په پښو ودرېږي.

زموږ پانگه وال هېوادو ال هم باید له دغې مرستندويي خېږه ادارې سره مالي مرسته وکړي او له دې لارې دې د سړي مياشت مالي بنسټ بیا وری کړي چې مصيبت خپلو او زیانمن شوو هېوادوالو او ان دا چې د نړۍ نورو خلکو ته پخپل وخت د مرستې رسولو جوگه شي.

په هېواد کې له مصيبت خپلو او ارو خلکو سره مرسته کول یوازي د سړي مياشتې د ټولني دنده نه، بلکې دا د هر بااحساسه انسان دنده ده چې له ارو خلکو سره په خپل توان له مرستې کولو څخه ډوډه ونه کړي، ځينې په مالي مرستې ته اړه لري، ځينې به د يو ښه او هوسا ژوند لپاره لازمي لارښوونې ته اړه لري. په هر حالت کې هغوی مرستې ته اړ دي او باید له هغوی سره په انفرادي توگه او هم د سړي مياشتې او نورو خېږه ټولنيزو ټولنو له خوا مرستې وشي.

د متن لنډيز:

سره مياشت يو څيرپه مرستندويه ټولنه ده چې له مصيبت ځپلو سره مرستي كوي. دا ټولنه زموږ په هېواد كې څو لسيزې د مخه تاسيس شوي. لومړی د ((مجلس امداديه)) بيا د ((محراب احمر)) وروسته د ((هلال احمر)) او په پای كې په ۱۳۳۰ هـ. ش. كال د سړي مياشتې په نوم ونومول شوه. دا ټولنه د سره صليب د نړيوالې ټولني غړيتوب لري. د نړيوالو مرستو او كورنيو مرستو او د خپلو ملگرتونو د عايدانو له مخې له اړمنو خلكو سره مرسته كوي.

۱- زده كوونكي دې په وارسره د متن يو پراگراف ولولي.

۲- زده كوونكي دې په خپلو كتابچو كې د متن د عمومي محتوا په رڼا كې دغه لاندې جمله اوږده كړي او د څو جملو يو عبارت دې وليكي:

سره مياشت يوه څيرپه مورسه ده چې له مصيبت ځپلو وگړو سره مرسته كوي. دا

مرستي

◆ خپل ليكلي عبارتونه دې د ټولگيو الو په وړاندې په لور څېر ولولي.

۳- دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايئ:

◆ د سړي مياشتې مرستندويي ټولني بنسټ كله او ولې كينودل شو؟

◆ سره مياشت زموږ په هېواد كې كله رامنځته شوې او په كومو نومونو ياده

شوي ده؟

◆ سره مياشت په كومو حالاتو كې له خلكو سره مرسته كوي؟

◆ كه ستاسې په كلي يا سيمه كې كومه طبيعي پيښه رامنځته شي، له خپل توان سره

سم به څه مرسته وكړئ؟

۴- ځينې زده كوونكي دې د ټولگي مخې ته راوبلل شي چې د درس د عمومي

محتوا او مفهوم په اړه خبرې وکړي.
۵- زده کوونکي دې په درېو ډلو و ویشل شي: یوه ډله دې له متن څخه داسې کلمې را واخلي چې په ((س)) توري پیل شوي وي، بله دې په ((ت)) توري او بله دې په ((ه)) توري پیل شوي کلمې له متن څخه پخپلو کتابچو کې وليکي او هغه دې په مناسبو جملو کې وکاروي.

۶- یو زده کوونکي دې د گل پاچا الفت د شعر دا لاندې څو بیتونه په تخته وليکي او ځینې زده کوونکي دې پورته شي چې د هغو مفهوم په خپلو الفاظو و رايي:

ژارې په غمونو کې خوا خوږې له هر چا سره
سل پتنگان سوزي د یوې شمعي ژړا سره
ډک زرګی له اوبنکو ګرځي ورپځي په اسمان کې بیا
څه ژړا ملګري ده د ژوند یوې برېښنا سره
ټول باغ ژرېدلې ځکه اوبنکې دې د گل په مخ
ډېر لکه لاله داخلي زړونه شته صحرا سره
نه ښايي انسان ته چې د بل په غم غمجن نه شي
لویه بدبختي ده چې څوک نه ژارې له چا سره

زده کوونکي دې د کور، کورنۍ او پاکلي له مشرانو څخه وپوښتي چې که د دوی په یادښت د طبیعي پیښو له مصیبت څپلو سره سرې میاشتي او یا کوم شتمن شخص کله مرسته کړې وي، هغه دې د یوې خاطرې په توګه وليکي او په بل پیښو درسي ساعت کې دې یې د تړلګیوالو په وړاندې ولولي.

او ویشتم لوست

صدر خان خټک

تاسي پښتو ژبې ته د خوشحال خان خټک د کورنۍ د ادبي خدمتونو په اړه څه اورېدلي دي؟

په يو ولسمي او دولسمي هجري پېړيو کې پخپله خوشحال خان خټک او د هغه کورنۍ پښتو ژبې او ادب ته د ستاينې وړ خدمتونه کړي دي. دوی د منظمو او منظمو اثر و په ليکلو سره پښتو ادب ته ډېره بډاينه وربښلې ده. د خوشحال خان په زامنو کې څو تنه ډېر نو ميالي شاعران تېر شوي دي. له هغو څخه يو يې صدر خان خټک دی چې په دې لوست کې يې در پېژنو.

صدر خان خټک د پښتو د نوميالی شاعر او فرهنگپال شخصیت خوشحال خان خټک زوی و. د زوکړې کال يې په ځينو ادبي څېړنو کې ۱۰۶۵ هـ. ق. اټکل شوی دی. د صدر خان زده کړه او د ښوونې او روزنې بهير د خپلې علمي فرهنگي کورنۍ په چاپريال کې، په خانگړې توگه پخپله د خوشحال خان خټک په لاس تر سره شوی دی. صدر خان پخپله هم دې ټکي ته اشاره کوي:

زما پلار ځای يې جنت شه	په اولاد يې برکت شه
تربيت يې ډير زما کړ	هر تعليم يې وډا را کړ
په تعليم يې سخندان کړم	په ويل يې سخن ران کړم
چې يې درست په دافنون کړم	په ويل يې نور ما دون کړم

صدر خان خټک د خټکو د کورنۍ يو عالم او فرهنگپال شخصیت و. پياوړې علمي او ادبي څېره يې مور: ته د هغه له خپلو راپاتې منظمو اثارو څخه ډېره ښه راجوتېدلې شي.

نوموړې پخپلو شعرونو کې له خپل نامه سره ((خوشحال)) د تخلص په توگه راوړی او له همدې امله د ((صدر خوشحال)) په نوم له ادبي شهرت څخه برخمن شوی دی. له صدر خوشحال څخه ځينې منظوم ليکلي کتابونه راپاتې دي. په هغو کې يو ((دلی او شهی)) نومېږي. دا يوه ملي ولسي کيسه ده چې په ۱۱۱۰ هـ. ق. کال په نظم شوي ده. بل کتاب يې د ((ادم خان درخانی)) مشهوره ولسي کيسه ده. دا يې په ۱۱۲۴ هـ. ق. کال په نظم ليکلي ده. دا دواړه اثار يې د پېښور پښتو اکاډمي له خوا چاپ شوي دي. نوموړي د ((معجزات رسول ﷺ)) او ((د حضرت علي جنگنامه)) په نومونو دوه نور منظوم کتابونه هم لري چې قلمي نسخې يې شته، خو تراوسه چاپ شوي نه دي. صدر خان د اشعارو د يوان هم درلود، خو تر اوسه تر لاسه شوی نه دی، ځينې خواره واره شعرونه (غزلي، قصيدې او مخمسونه) يې شته دي چې مور: ته د نوموړي د شعر

او ادب د قوت ښه څرگندويي کولای شي.
صدرخان خټک په جوانۍ کې له خپل پلار سره د ملي مبارزې د ډگر او سنگر ملگری و. وروسته يې بيا د افضل خان خټک د سردارۍ پر مهال په ۱۱۲۰ هـ. ق. کې د تېري د فوجدار دنده ترسره کوله.

د صدرخان خټک ژوند تر ۱۱۲۴ هـ. ق. کال پورې پياوړي دی. تر دغه کاله پورې افضل خان خټک د خپل اثر ((تاريخ مرصع)) د پېښو په بهير کې د ده نوم راوړی دی. تر دې وروسته بيا نه ده جوته چې تر کومه پورې به ژوندی و. دلته د بېلگې په توگه هغه شعر راوړو چې د خپل پلار (خوشحال خان خټک) په مړينه يې د وېرني په ډول ويلي دی:

نور دې وارو فرزندانو درته ښاکړه
مگر ستا په خدمت ما ترې ملا ده
که دې نور اولاد دولت وگاڼه مور ته
لويه گڼه د دولت د تا رضا ده

که ته ولاړې زه دي وسپارلم غم ته
دا دي لویه غمخواري کړې زما ده
چي ستا غم په سر لرم زما څه غم دی
ستا د غم سایه زما په سر هما ده
ستا لر غم به زه هرگز پرې بدل نه کړم
په دنیا چي څه هوس خوښي هوا ده
ته سر حوت کي سنه زړ سل دویمه خور وه
ورځ جمعه د څانښت په وخت دي بېله سا ده
لا به کله شي سبا ((صدر خوشحاله))
د آشنا د دیدن ژمنه په سبا ده

غزل: د نظم یو ډول چې د بیتونو شمېر یې له پنځو څخه تر پنځلسو پورې وي. ټول بیتونه یې په یو وزن وي او د قصیدې په څېر په قافیه کې له مطلع څخه پېروي کوي. لومړي بیت ته یې ((مطلع)) او وروستي بیت ته یې ((مقطع)) وايي.

قصیده: لغوي معنایې قصد او اراده ده او په ادبي اصطلاح د نظم هغه ډول دی چې تر یوې مطلع لاندې ویل کېږي. د بیتونو شمېر یې معمولاً تر غزل زیات له شپاړسو بیتونو تر ۲۰۰ پورې او یا له هغو نه زیات هم رسېدلی شي. هره قصیده یوه مطلع، مقطع، نسیب او تشبیب (تغزل) هم لري.

مخمس: د شعر یو ډول چې مطلع او بندونه یې پنځه پنځه مسرې لري. پنځه واړه مسرې یې یو ډول قافیه لري. بندونه یې پنځه په یوه قافیه او شپږم له مطلع سره هم قافیه وي.

د متن لندیز:

د خوشحال خان خټک د فرهنگپالو زامنو په ډله کې صدرخان خټک هم د لورعلمي او فرهنگي شخصیت خاوند دی. نوموړی په علمي شخصیت سرپرته، پیاوړی شاعر هم و. په شعر و نو کې یې خپل نوم صدر خوشحال راوړی دی. له ده څخه د ((ډلې شهې))، ((ادم خان درخانی))، ((معجزات رسول)) او ((د حضرت علي جنگنامه)) په نومونو منظوم لیکلي اثار راپاتې دي. د اشعارو د یوان یې تراوسه لاس ته نه دی راغلی. خواره واره شعرونه یې شته دي. تر ۱۱۲۴ هـ. ق. کال پورې یې ژوند باوري دی.

۱- زده کوونکي دې متن په خپل خپل وار په لور غږ و لولي.

۲- زده کوونکي دې په دوو ډلوو بېل کړای شي: یوه ډوله دې له متن څخه ((خاص نومونه)) او بله ډوله دې ((صفتونه)) لست کړي. د دواړو ډلو استازي دې هغه د ټولگي په وړاندې و لولي.

◆ بیا دې د یوې ډلې استازی یو یو خاص نوم پرتهڅه ولیکي، د بلې ډلې زده کوونکي دې هغه په مناسبه جمله کې وکاروي.

◆ د بلې ډلې استازی دې لست کړي صفتونه پرتهڅه ولیکي او د هغې بلې ډلې یو یو تن دې هغه په مناسبه جمله کې وکاروي.

۳- ځینې زده کوونکي دې د متن د مفهوم او محتوا په اړه زده کړې معلومات نورو ټولگيو الو ته و وايي.

۴- دې لاندې پرېستونو ته څو اېونه و وایئ:
◆ صدرخان خټک کوم کتابونه لیکلي دي؟

- ◆ تاسې د صدر خان د ادبي شهرت لامل څه گڼئ؟
- ◆ په متن کې د صدر خان خټک له لومړي شعر څخه مو څه مفهوم واخيست؟
- ۵- د دې لاندې پوښتنې سم ځواب په پښل په نښه کړئ:
 - الف: دلۍ او شهۍ منظومه کيسه خوشحال خان خټک ليکلې ده.
 - ب: عبدالقادر خان خټک ليکلې ده.
 - ج: صدر خان خټک ليکلې ده.
 - د: له دې پورته شاعرانو څخه يوه هم نه ده ليکلې .
- ◆ د لاندې جملو په تشو ځايونو کې مناسبې کلمې وکاروئ:
 - ◆ صدر خان خټک د زوی و .
 - ◆ ادم خان درخانی په نظم ليکلې دی .
 - ◆ صدر خان تر کال پوري ژوندی و .

کورنۍ دنده

د خپلې سيمې دکوم پيژندلې شاعر د ژوند او شعر په هکله په کور کې لنډ معلومات وليکئ او د بلې وړځ په پښتو درسي ساعت کې يې د تزلزلوالو په مخکې و لولئ.

ادبيات يو ازي شعر او نثر نه دی، هر څه چې په لوستونکو او اورېدونکو
مښته اغېزه وکړي، پخپله د ادب يو ډول دی.

(انټول فرانس)

د ولسي ادب ډولونه او خانګر تپاوي

■ ناسي په خپله سيمه کې داسې څوک پېژنئ چې نالوستي وي، خو شعرونه وايي؟

■ داسې څوک در معلوم دی چې کله کيسې وايي نارې او غرونه هم پکې په خواره غږ وايي.

هر ولس دوه ډوله ادبيات لري: يو يې هغه ليکلي ادبيات دي چې په تور لڼه کې د پاسواده لوستو وگړو له خوا رامنځته يا ويل شوي، ليکل شوي او خوندي شوي دي. او بل هغه ادبيات دي چې د تبولني د نالوستو يا بې سواده او عامو ولسي وگړو له خوا رامنځته يا ويل شوي او په شفاهي بڼه له يو نسل څخه بل ته لېږدېدلي وي. دې ادبياتو ته ((ولسي ادبيات)) وايي چې په دې لوست کې پرې په لنډ ډول بحث کوو او د هغو د بېلا بېلو ډولونو نومونه دريښتو.

و لسي ادبياتو ته شفاهي او فولکلوري ادبيات هم وايي. دا ادبيات د هر ولس او ټولني د ادبياتو د تاريخ ستره او مهمه برخه جوړوي.

پښتون ولس د افغاني ټولني د يوري ستري برخي په توگه د ولسي ادبياتو ډېره بډايه او ارزښتمنه پاڼگه لري. زموږ خلکو د پيرپو په اوږدو کي خپلي ډېري هيلي، ارمانونه، خوبستې، خوبنې، ضمونه، مينې او د ټولنيز ژوند نور ډېر کره وړه په خپلو ولسي ادبياتو کي منعکس کړي دي او هغه بيا په شفاهي ډول له يو نسل څخه بل ته ليرېدلي او تر موز رارسيدلي دي.

عام ولسي وگړي که څه هم ډېر بې ليک لوست نشي کولی، خو پياوړی هنري او ادبي ذوق لري. دوی خپل دغه ادبي ذوق د ولسي ادبياتو په بېلو بېلو کالونو کي خپروي، پېښې او موضوعات په ډېره ساده، خوږه ژبه او په زړه پورې بڼه بيانوي. د پښتو ولسي ادبيات لومړی په دوو سترو برخو وېشل کېږي:

منظوم ولسي ادبيات، نثري ولسي ادبيات

لومړي — منظوم ولسي ادبيات:

د ولسي ادبياتو منظومه برخه زموږ د ولس د هنري او ادبي استعداد ډېره په زړه پورې ارزښتناکه معنوي شتمني او پاڼگه ده. د ادبياتو دا برخه موږ د خپل ولس د ټولنيز ژوند يوه رښتينې هنداره بللی شو.

د پښتو منظوم ولسي ادبيات په دوو څانگو وېشل کېږي: يوي ته يي عام ولسي شعر ونه يا سندري وايي او بلې څانگې ته يي خاصې ولسي سندري يا شعر ونه وايي.

عام ولسي شعر ونه يا سندري: هغه شعر ونه دي چي شاعر يا ويناوال يي معلوم نه دي او د ټول ولس گډ مال بلل کېږي. په دې شعرونو کي دا لاندي ډولونه شامل دي:

- (۱) د ميندو سندري (۲) د ماشومانو سندري (۳) منظوم اروونه (چيستانونه) (۴) لنډۍ
- (۵) سروکي (۶) د اټن ناري (۷) د نکلونو ناري (۸) کاکړۍ غاړي (۹) تاريخي ناري

(۱۰) منظوم فالونه (۱۱) منظوم متلونه (۱۲) د ښځو سندري او نور.

خاصي ولسي سندري: دا هغه سندري يا شعرونه دي چي ويناوال او شاعران يې په ولس کي معلوم او پېژندل شوي وگړي دي.

دا شعرونه دالاندي ډولونه لري:

(۱) رباعي (مقام) (۲) غزل (بدله) (۳) چارپېته (۴) لوبه(۵) بگټي (۶) داستان

دويم – نثري ولسي ادبيات:

ولسي نثرونه هغه اورډي او لنډي خوږي ادبي ويناوي دي چي په ولس کي رامنځته کېږي. دغه ويناوي د ټول ولس له خوا که او پخې شوي او بيا خو له په خو له، سينه په سينه د پېړيو په اوږدو کي له يو پښت يا نسل څخه بل ته لېږدېدلي دي.

د پښتو مشور ولسي ادبيات ډېر ډولونه لري، څو مشهور يې دادي:

(۱) ولسي نکلونه (۲) وږي ولسي کيسې (۳) مشور متلونه (۴) اصطلاحات او

محاوري (۵) ټوکي ټکالي (۶) ولسي ننداري (۷) رمزونه او کنايې (۸) تکه کلامونه

(۹) کرکي او انگيزني (۱۰) ستري مه شي او په مخه ښه (۱۱) دعاوي او بښراوي (۱۲)

کيسې (۱۳) روايات او نور.

مورد د ولسي ادبياتو د منظومو او مشورو برخو لنډه پېژندنه وکړه او د هغو د

بېلابېلو ډولونو مو يوازي نومونه واخيستل، د بېلابېلو ډولونو پوره پېژندنه او بېلگي

به يې په وروسته لور و ټولگيو کي ولولئ. دلته د دې ادبياتو ځيني ډېرې عامي

ځانگړني هم درپېژنو:

۱- ولسي ادبيات د موضوع په لحاظ د ولسي او کليوالي ژوند او ټولنيزو اړيکو

ښه څرگندويي کوي. ولسي کليوال ژوند او چاپېريال پکي منعکس کېږي.

۲- د ولسي ادبياتو (نظم او نثر) ژبه ډېره ساده، سوچه او د خلکو له ورځني

محاوري سره برابره وي.

۳- په دې ادبیاتو کې ډېرې لورې مبالغې او له حقیقته لېرې خبرې نه لیدل کېږي.

۴- د پردیو ژبو اغېزې په دې ادبیاتو کې ډېرې کمې دي.

۵- دا چې د دې ادبیاتو زیاته برخه د نالوستو او بېسواده وگرو د ذهن او فکر محصول ده او رامنځته کونکې یې په ولس کې او سېرې د خپل ژوند د چاپیریال زیات مسائل پکې کت مت انعکاس مومي.

۶- په ولسي ادبیاتو کې ټولگی والی، ریښتینوالی او اسانوالی په ډېره ښه بڼه ځان ښکاره کوي.

دا چې زموږ ولسي ادبیات زیاتره په ولس کې په نالیکلي بڼه خواره واره شته، د دې لپاره چې له هېرېدنې او ورکېدنې وژغورل شي، باید چې د هغو راټولولو او په کتابي بڼه چاپ او خپرولو ته ځانگړې پاملرنه وشي.

دلته د ولسي منظوم ادب له ډولونو څخه د چاربتې، نیمکې او بگتې څه برخې د بېلگې په توگه راوړو:

۱- چاربتېته: د پښتو د ولسي شعرونو یو مشهور او په زړه پورې ډول دی چې اوږده اوږده حساسې او عشقې ډول ډول مضامین په کې راوړل کېږي. یو سرلرې او ورپسې پندونه راځي. د هر بند په پای کې قافیه تکرارېږي:

سر: په چپ کې ډال په ښې خنجر نیمسه غلیم ته مخه برابر نیمسه
یا به له صدقه خپل وطن شي زما یا به په سرو وینو کفن شي زما

xxx

بند: په دروغو نه دي دغه لایې زما په غوږو واوره واره پاکی زما
که چېرې برېد مي یو ځل راغی په تا یوه شه اجل دی دا چې راغی په تا
ماتنه وصیت د مور او پلار شوی دی په یو ځل نه په څو څو وار شوی دی
د ننگ پر ځای ورکوی سر زامنو مختورن مه شی په محشر زامنو
وصیت د پلار به گاهي هېر نه کړمه خو ځان د هغه پلار په څېر نه کړمه
کله به هېر د پلار سخن شي زما یا به په سرو وینو کفن شي زما

۲- نیمکی: دایو دول ولسي شعر دی چي له لنډيو سره یو ځای ویل کېږي. دوه مسرۍ وي چي کله دواړه برابري او کله یوه لنډه او بله اوږده وي.

بېلگه: پاس په باره کي اوبه گډي وډي ځینته شینو اري لوښکینه

۳- بگتی: د پښتو یو غوره او خوږ ولسي شعر دی. د چارپتو په څېر یو سر لري چي په عمومي ډول یو بیت وي. دا شعر له ساز سره په ډېره تېزه او خوندوره بڼه ویل کېږي.

لاړه د گودر په لوري ما ویل ارمان دی

ډي ویل خفه نه شي یاره خدای مهربان دی

لاړه د گودر په لوري قدم په ناز کا

مسته خیالي گره جلی، دورې د باز کا

نن یې رقیبان بللي ورسره راز کا

مر به شم طاعون به مې شي مرض گران دی

د متن لنډیز:

ولسي ادبیات د هر ولس د ادبیاتو د تاریخ یوه ځانگړي او ډېره مهمه برخه جوړوي. دا ادبیات هم په لومړي سر کي په نظم او نثر بېلېږي او بیا هره برخه یې ځانته بېل بېل ډولونه او شکونه لري. ولسي ادبیات یو لړ داسې ځانگړني لري چي د هغو له مخي له نورو لیکلو ادبیاتو څخه بېلېږي. د دې لپاره چي د دغو ادبیاتو زیاته برخه نالیکلي ده، باید چي راتوله او له ورکېدو او هېږیدو څخه وژغورل شي.

۱- ځیني زده کوونکي دې متن د نورو ټولگيو الو په وړاندي په لوړ غږ وولو لي.

۲- تو لڱي دي په دوو ډلو و وېشل شي. يوه ډله دي د منظمو و لسي ادبياتو دو لونه لست کړي او بله دي د منظرو ادبياتو د بېلا بېلو دو لونو نومونه و لیکي. بيا دي د هرې ډلې استازي هغه د تو لڱي په وړاندي و لولي.

۳- زده کوونکي دي د تو لڱي مخي ته راوبلل شي چې د و لسي ادبياتو په اړه خپل معلومات وړاندي کړي.

۴- دي لاندي پوښتنو ته ځوابونه و ابي:

- ◆ و لسي ادبيات په نورو کومو نومونو يادېږي؟
- ◆ و لسي ادبيات کومې ځانگړتياوي لري؟
- ◆ و لسي شاعران معمولا کوم وگړي وي؟
- ◆ عام و لسي شعرونه او خاص و لسي شعرونه څه توپير لري؟
- ◆ د نثري و لسي ادبياتو مشهور دو لونه کوم دي؟
- ◆ په لاندي جملو کې تش ځايونه په مناسبو کلمو په پېنسل سره ډک کړئ:
◆ و لسي شاعران زياتره وگړي وي.
- ◆ و لسي ادبياتو ته يا ادبيات هم و ابي.
- ◆ هغه و لسي شعرونه چې شاعر يې معلوم وي ورته و ابي.
- ◆ هغه و لسي شعرونه چې يې معلوم نه وي يې بولي.
- ◆ متن په غور و لولئ، صفتونه پکې په نښه او پخپلو کتابچو کې يې و لیکئ.

زده کوونکي دي په کور کې پخپله خوښه يوه فو لکلوري کيسه، يا څو لنډۍ او يا هم څو متلونه و لیکي، په راتلونکي پېښو ساعت کې دي يې د تو لڱيو الو په وړاندي و لولي.

وڊپيانگه (لغتونه)

اخڙناڪ: تاثير لرونڪي

افت: مصيبت، غم

افراط: زيادت، له اندازي زيات

اقليم: آب و هوا

امان: امن

اندر: يوه پښتني قبيله ده

انس و جن: انسان او پيري

انځو گرگي: رسامي

اوس مهال: حال، اوس زمانه

ايشن: لار، مسلک، عقیده، دين

اخځوگري: يوه پښتني قبيله ده

اره: ارتباط

((الف))

اجتماع: ټولنه

احسن تقويم: په ټيکلي بڼه او صورت

اخوت: وروږي

ارکسترا: ډله ييزه موسيقي

ازل: هغه وخت چي پيل يي نه وي معلوم

استازي: نماينده

استازيتوب: نماينده گي

اسعار: پيسي

اروندتیا: مروطوالی
اریشه: ضروری

((ب))

بارکزی: یوه پښتني قبیله ده
برخلیک: سرزوشت
برخمن: برخه وال، ونډه لرونکی
برهم: گډوډ
بنسټ: بنیاد، تهداب
بهیر: جریان
بوختیاوي: مشغولیتونه
بوستان: بڼ، باغ
بډای: شتمن، غني
بډاينه: شتمني
بډايي: شتمني
بڼه: شکل
بېلگه: مثال

((پ))

پانگه وال: سومایه لرونکی
پانگه: سومایه، شتمني
پراگراف: د لیکنې یوه برخه
پرديس: مسابږ
پرمختیا: پرمختگ، وده

پړنکړه: فیصله
پلازمینه: پایتخت
پوښلی: پوښل شوی
پیاوړی: قوي، ځواکمن
پيرودل: اخیستل، رانیول
پړاو: مرحله
پښ: اهنگر
پېژندگلوي: پېژندنه

((ت))

تجمل: ښکلي کیدل، سینگار شوی
ترکیب: گډون، یو ځای شوی
تصمیم: هوډ، اراده، عزم
تصویب: پریکړه، فیصله، حکم کول
تعادل: برابري
تعمات: هيله، ارزو
توربخن: تورته ورته
توغذنی: راکت
توکم: نسل، نژاد
تیر مهال: تیره زمانه

((ټ))

ټاکلی: تعیین شوی
ټاټوبي: هوا، د اوسیدني ځای

((ج))

چاپیریال: محیط، شاه و خوا، ماحول
چارواکی: د واک او صلاحیت خاوند

چمتو: برابر، آماده
چورز: غلا، تالا

((ح))

حمد: د خدای ﷻ ستاینه
حمدیه: ستاینیز شعر او وینا

((خ))

خو اخوږي: همدردی
خواره واره: تیت پرک
خو اشیني: خپگان
خو ندي: محفوظ، ساتل شوی
خیریه: خیر رسوړنکی

((د))

دراوی: درنیت، احترام
دریخ: موقف
دستور: حکم
دهشت: ویره، ډار

تولگیوال: هم صفتیان

تولنیز: اجتماعي
تولگه: مجموعه

((ج))

جاویدان: همیشنی، تلپاتې
جلا وطني: له هېواد څخه لیرې کېدل
جنون: لېونتوب
جو تیري: معلومېږي، څرگندېږي
جوگه: سیال، وړ

((خ))

خانگړنه: خانگړتیا، خصوصیت، خاص والی
خپلی: ټکول شوی، وهل شوی، خواړ، غمجن
خړاک: قوت، زور
خړاکمن: د زرو او قوت خاوند

((خ))

خانست: کچه غرمه
څرگندتیا: معلوموالی
څیړني: تحقیقات
څښتن: خاوند

دود: رواج

زغمل: تحمل کول

زنار: د غاړې پېری او رسی

زوال: له برمه لوېدل یا غورځېدل

زوکړه: زېږېدنه

زیار: زحمت، کوشن، هڅه

زیان: تاوان

زېرمې: ذخیرې

زبور: گانېه

زړه بوږنوونکی: زړه ښوونکی

((ډ))

ډالی: سوغات، تحفه

ډبرین: له ډبرې جوړ شوی

ډله ییز: گروهی، په گډه

ډگر: میدان

((ډ))

ذات: اصل، ماهیت، وجود

((ث))

ثباره: ترجمه

ثغورل: ساتل

ژوبله: تېی کول، زخمي کول

((س))

سایه: سیوری

سپارښتنه: سفارش، تاکید او ټینګار

ستایل: صفت کول

ستاینه: صفت

ستونزمن: له مشکلاتو ډک

ستونزه: مشکل

سرلیک: عنوان

((و))

راتلونکی مهال: راتلونکی وخت/زمانه

رانغېښتی: رانغاړلی، راجاېړ کړی

رېرول: ځورول

رعایت: مراعت کول، په پام کې نیول

رفاه: سوکالي، هوساینه

رنځ: ناروغي

روحاني: مذهبي لارښود

روزنيز: تربیتي

روبروی: عادت، معتاد

((و))

((ص))

صدمه: زيان، ضرر

((ط))

طراوت: تيزرزي، تازه‌گي

((ع))

عاطفه: مهرباني، زړه‌سوي

عجب: حيران‌وونكي

عدم: نشته‌والي

عرف: رسم و رواج، عئغه

عظيم: لوي

عنعنات: دودونه، رواجونه

((غ))

غج: انتقام، كسات

غور: تاكيد، دقت

((ف))

فرشته: ملائكي

فرهنگ‌پال: فرهنگ‌پالونكي، دفرهنگ خدمتگار

سعادت: نېكمرغي

سلب: په زور اخيستل

سمياليښت: سميال شوي، مجهز شوي

سمسور: تيزرزي، تازه

سملاسي: فوري، سمدوره

سوكاله: آرام، هوسا

سويل: جنوب

سوز: پخ

سياستوال: سياست مدار

سيجه: منطقه

((ش))

شاکر: شکر‌کوونكي، خوښ

شتمن: بهاي، د مال او شتو خاوند

شخړي: جگړې، چينجال، لاتيبي

شفاهي: په خوله ويل

شفيح: شفاعت‌کوونكي

شهرت: مشهورتيا

شهرکار: ډير پښه، لوړ او عالي کار

((ښ))

ښکېل: نښتي

ښېنگي: گټې، نېکي

گاوند: خشک ته، څیرمه
گوهر: مرغره
گواښ: تهید، خطر

((ل))

لاري چاري: د کارونو د سرته رسو لوطريقه او
وسيله

لرغونې: پخوانی
لنډيز: لنډون، اختصار
لودي: يوه پښتني قبيله ده.

لورينه: پيرزو
ليوالتيا: ډيره مينه، او علاقه
ليړدېدنه: انتقال
لړۍ: سلسله، پرله پسي والی

((م))

مانې: ودانې
مبالغې: له اندازې او حد نه زياتي يا پورته خبرې
ميتلا: اخته
مترادفي: ورته، يو شان
محصول: حاصل، لاس ته راغلی خيز
محوړ: مرکز
مدانيت: تمدن
مدهش: ويره اچونکي

فضل: نيکي، احسان

((ق))

قديم: پخوانی
قيامت: محشر، وروستی، له مړيني وروسته د
رابورته کېدو وړخ

((ک))

کارنامي: لورکارونه، مهم کارونه
کاروبار: کارکسب
کالپونه: چوکاټونه
کتابتون: کتابخانه
کچه: اندازه، سطحه
کرياس: خامتا
کرکه: نفرت
کرم: احسان
کرهکتونکی: تندکونکی
کره پوره
کلثور: دود، دستور، ثقافت، فرهنگ
کنډواله: شار او ويجارکور
کرم: غوڅ
کره وړه: سلوک، روبه

((گ))

نو هاند: نو میالی، د نوم او شهرت خاوند
نو میالی: د نوم او شهرت خاوند، مشهور
نیازی: د پښتنو یوه قبیله ده.

((هه))

هستی: وجود
هلي ځلي: هاند او هڅي، کوشنيس
همنو: همغږی
هوسا: سوکاله
هڅه: کوشنيس

((وو))

واصفان: ستایونکي، صفت کوونکي
واورين: واوره لرونکي
واويلا: شور او غوغا
وايتونه: فاصلي
ورين: پراخ، پراښستی
ونده: برخه
وياند: نطق
ويار: افتخار
ويچار: وړان، رنگ
ويرنه: مړينه، د غم څرگندول
وينا وال: ويټاکونکي، ويونکي، شاعر
ور: لايق، مناسب

مرستندوی: مرسته کوونکي
مرستيال: معاون

مصنوعي: په لاس جوړ شوی
معاصر: اوسنی، هم عصر
معاصرین: هم مهالي، په یوه زمانه کې اوسیدونکي
مفرد: یو، ځانله
مفکوره: فکر، نظریه

مقدمي: لومړی، لومړيتوب
مقصر: گناهگار
مقید: ترلی، محدود
مليتيا: ملگرتيا

منظوم: نظم شوی، په شعر ويل شوی
منکس: راغبرگیدل، راستنیدل، انعکاس
مهال: وخت
موازنه: برابری، اندول
موخه: هدف

مېشت: استوگن، اوسیدونکي
مینه وال: علاقمندان

((نن))

نامتو: مشهور، نومبالي
ناهيلى: مایوس
نشه ییز: نشه راوړونکي، نشه کوونکي
نغښتی: پېچلی، راتاوشوی
نقصان: زیان

۱. خځليکونه:

- ۱- د يونس ديوان، د عبدالله بختاني خدمتگار په زيار، کابل چاپ.
- ۲- خوازه نعتونه، فقير محمد عباس قاريه، پيښور چاپ.
- ۳- د پښتني قبيلو جزايي، حقوقي اصلاحي قاموس، محمد ابراهيم عطايي، د افغانستان علومو اکاډمي، د پښتو څيړنو نړيوال مرکز.
- ۴- پښتني لارښود، پوهاند صديق الله رښتين، يونيورسټي بک ايجنسي، پيښور.
- ۵- د پښتو ژبې لنډگرام، محقق سيد محي الدين هاشمي، د اريک گرځند کتابتونو اداره.
- ۶- خيالي دنيا، قيام الدين خادم، پښتو ټولنه، کابل.
- ۷- اريانا دايرة المعارف، دويم چاپ، د افغانستان د علومو اکاډمي.
- ۸- گنج پښتو، مولوي احمد، پيښور.
- ۹- گيتانجلي، عبدالرؤف بينوا، پوهاند عبدالشکور رشاد په سرليزه، درېم چاپ.
- ۱۰- له تنباکو تر هيروينو پوري، سرمحقق نعمت الله اندر، د اريک د گرځنده خپرونو

اداره.

۱۱- په افغانستان کې د ژوند د چاپېریال ساتنه، پوهاند داکتر حسن یار، د اریک د ګرځنده کتابونو اداره.

۱۲- فرهنگ ادبیات جهان، زهرا خانلري، شرکت انتشارات خوارزمي، ایران.
۱۳- د بشر د حقوقو د نړېوالې اعلاميې د اصلاحاتو تشریح، ملک ستیز، د هاشمي ژباړه، د بشر د حقوقو او مدني ټولني شبکه، کابل.

۱۴- د افغانستان مشاهیر، محقق سید معی الدین هاشمي، د اریک د ګرځنده کتابونو اداره، پېښور.

۱۵- په افغانستان کې لرغوني کلاګانې، پوهاند رازقي نړېوال، کابل.

۱۶- د الفت مرغلي (شعري کلیات) گل پاچا الفت، دانش خپزندويه ټولنه، پېښور.

۱۷- پټه خزانه، محمد هوتک، د پوهني وزارت، کابل.

۱۸- د افغانستان د ولايتونو جغرافیه، پوهاند غلام جيلاني عارض، د اریک د ګرځنده کتابونو اداره، پېښور.

۱۹- اریانا دایرة المعارف، څلورم ټوک، اریانا دایرة المعارف ټولنه، کابل.

۲۰- د صدر خوشحال ژوند او آثار، زرین انځور، پښتو اکاډمي، پېښور.

۲۱- د پښتو ادبیاتو تاریخ (لرغوني او مخنی- دوره) سر محقق زلمی هېواد مل، دانش خپزندويه ټولنه، پېښور.

۲۲- زاهد پښتو - پښتو سیند، عبدالقیوم زاهد مشواڼی، دانش خپزندويه ټولنه.

۲۳- فرهنگ تشریحی، داکتر حسن انوري، کتابخانه ملي ایران.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**